

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav hospodářských a sociálních dějin

Stávka textilních dělníků ve Strakonících v roce 1933

hospodářsko-sociální konflikt v průběhu velké hospodář-
ské krize

Strike of Strakonice Textile Workers in 1933 – social-economy
conflict during the great depression

bakalářská práce

Bohumil Melichar

Děkuji mému vedoucímu práce docentu Jakubu Rákosníkovi za nevšední
píli a obětavost, s jakou mi byl při její tvorbě nápomocen

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze

dne 28. 4. 2015

Bohumil Melichar

Abstrakt

Práce, založena na sociálně-historické analýze konkrétní události, která se odehrála na přelomu let 1932 a 1933 ve Strakonících, se orientuje na problematiku stávký jakožto hospodářsko-sociálního konfliktu se zvláštním zřetelem na dopad kataklyzmatu velké hospodářské krize ovlivňující sociální postavení a politické názory jednotlivých aktérů. Hlavním cílem je postižení dichotomie mezi pojetím tohoto jevu jako antisystémového (politizací stávký jakožto projevu sílicího sociálně-politického konfliktu) a náhledu na problém čistě optikou hospodářského konfliktu mezi zaměstnavateli a zaměstnanci, který upravuje pracovněprávní vztahy bez aspirací na konkrétní politické vyústění. V rámci těchto dvou úhlů pohledu bude následně popsáno jednání a motivace jednotlivých aktérů a jejich snaha o ovlivnění situace v jejich prospěch. Hlavní důraz je kladen na analýzu ideologie a strategie KSČ, která si nárokovala hegemonii nad dělnickým prostředím. Závěry přináší zhodnocení sil jednotlivých aktérů v rámci dobové společnosti ve fázi vstupu a výstupu z konfliktu a hodnocení příčin jejich zisků a ztrát.

Klíčová slova:

Československo, první republika, stávka, sociální konflikt, velká hospodářská krize, sociální historie

Abstract

The thesis, whose content is based on social history analysis of specific historical event which took place in Strakonice town at the turn of 1932 and 1933, is focused on the issue of strike as social-economical conflict with regard to catastrophe of the Great Depression 1929 significantly influencing political opinions of individual citizens. The main aim is to depict the dichotomy between anti system features of strike (strike as a political tool designated to control social tenses which can be used as weapon against government) and perceiving the strike clearly like a mutual conflict of interests between employer and employee without political aims. Afterwards, there will be interpreted several strategies and motivations of historical players (workers movement, political parties, other local elites of the town), which led to a competition for dominance. Substantial emphasis is placed on the analysis of ideology and strategy of Czechoslovak Communist party which struggled for hegemony over the local community of workers. Conclusions bring evaluation of social credit of historical players in the time of its entering and exiting the conflict and also the causes of its profits or loses.

Key words:

Czechoslovakia, First Republic, Strike, Social Conflict, Great Depression, Social History

Obsah

Úvod.....	7
1. Strakonice na cestě ke krizi (1923 -1932).....	11
1.1 Vyčerpaná konjunktura.....	11
1.2 Sáhnutí po zbrani slabých – příběh strakonické stávky.....	18
1.3 Na dlažbě – dopad nezaměstnanosti na dělnickou komunitu.....	20
1.4 Být nezaměstnaným ve Strakonících.....	23
1.5 Životní úroveň v ohrožení.....	30
2. Komunistická strana a její pozice v meziválečné společnosti.....	37
2.1 Snění o světové revoluci ve strakonických výčepech.....	37
2.2 Na odvrácené straně demokracie – KSČ jako hnutí odporu proti Československé republice.....	40
2.3 Třecí plochy mezi státem a KSČ.....	41
2.4 Vnitrostranický převrat mladé generace.....	44
2.5 Násilnost ideologie a pasivní užívání násilí pro legitimizaci radikality.....	47
2.6 Teorie antisystémové strany.....	50
2.7 Organizace hnutí.....	51
2.8 Ve jménu revoluce – zrod revolucionáře.....	57
3. Stávka jako součást programu směřujícího k revoluční vlně.....	63
3.1 Nová stávková strategie - od střetu práce a kapitálu k demonstraci politických požadavků.....	63
3.2 Práce politického podnikatele – komunistický aktivista specialistou politické agitace ve vedení stávkového kolektivu.....	74
3.3 Boj o ovládnutí ulice – četnictvo a využívání násilných postupů.....	82
3.4 Majetníci v defenzivě – zaměstnavatel proti stávkujícím.....	88
4. Konkurenti a spojenci – stávka textilních dělníků ve střetu zájmu komunistického, sociálně demokratického, fašistického a agrárního politického projektu.....	91
4.1 O přízeň dělnictva – přístup sociálně reformní levice k řešení konfliktu práce a kapitálu.....	92
4.2 Výhodné spojení aneb aliance pravicového a levicového extremismu.....	100
4.3 Mecenáši z venkova?.....	106
4.4 Vítězové a poražení.....	110
Závěr.....	116
Prameny a literatura.....	119

Úvod

V pohledu na dějiny dvacátého století převládá v současné společnosti narativ, který velkou hospodářskou krizi vidí jako fázi dějinného vývoje umožňující vzestup extrémních diktatur, tedy jako jakousi živnou půdu, z které vyrostlo děsivé kataklyzma druhé světové války.¹ Pokud přijmeme výklad počítající s tím, že hospodářské problémy třicátých let urychlily proces rozpadu důvěry v liberální hodnoty i kapitalistický systém výroby a přinesly potřebu hledání nového směru modernizace v podpoře extrémních ideologií, je až zarážející, jak velkou převahu v tomto procesu získal pravicový model konzervativní revoluce nad modelem levicové třídní diktatury – slovy klasika: „Mělo by se připomenout, že v tomto období přicházela hrozba liberálním institucím výhradně zprava...“² Stalo se tak navzdory faktu, že v době, kdy se Adolf Hitler teprve vzpamatovával z šoku, který mu přivodily výsledky Pařížské mírové konference, se ve vzdáleném revolučním Rusku již poměrně dlouhou dobu scházel tým profesionálních revolucionářů promýšlející formy organizace a strategie celosvětového revolučního hnutí, které mělo jediný cíl – svržení liberálního řádu. Organizace mezinárodního komunismu v situaci nejzrozsáhlejšího kolapsu kapitalismu volně soutěže v dějinách i přes důkladnou přípravu na tento konkrétní moment, ke kterému se upírala po dobu celé své existence jako nevyhnutelnému vyústění dějin, selhala – v prostředí meziválečného Československa stejně jako ve zbytku kapitalistického světa.

Ovládnutí konfliktu mezi prací a kapitálem bylo společně s organizováním hnutí nezaměstnaných vlajkovou lodí komunistické taktiky na delegitimizaci liberálního řádu a státu, který jej reprezentoval. Stávka není ze své podstaty politickou formou protestu – jedná se o krátkodobé zastavení práce skupinou zaměstnanců, kteří chtějí vyjádřit nespokojenost nebo prosadit určité požadavky³ - v rukou komunistických ideologů se však stala základním nástrojem pro využití hospodářskou krizi narušeného společenského konsenzu k rozpoutání přímé revoluční akce.

Tato práce si klade za cíl použitím metody případové studie najít konkrétní příčiny neúspěchu této strategie v prostředí meziválečného Československa. Snaží se za pomoci analýzy vnitřní organizace stranického života, ideologie komunistického hnutí a plošně uplatňované taktiky v

¹ Hobsbawm explicitně uvádí: Stal by se fašismus ve světových dějinách tak významným nebýt velké krize? Pravděpodobně nikoliv.“ Hobsbawm, Eric: Věk extrémů: krátké 20. století 1914-1991, Praha, 1998, str.138. Podobně Zdeněk Kárník ve své syntéze dějin meziválečné ČSR v souvislosti s velkou hospodářskou krizí konstatuje, že „v zemích, kde mělo demokratické uspořádání jen slabé a povrchní kořeny, pak hrozilo nastolení tzv. autoritativních režimů či přímo diktatur“ Kárník, Zdeněk: České země v éře První republiky (1918-1938) II.díl, Praha, 2002, str. 24.

² Hobsbawm, Eric: Věk extrémů: krátké 20. století 1914-1991, Praha, 1998, str. 120.

³ Giddens, Anthony: Sociologie, Praha, 1999, str. 317.

sociálních konfliktech najít komplex rozhodujících faktorů, které předznamenaly jeho celkové selhání. Pro tento účel byl vybrán jeden z mnoha sociálních konfliktů proběhlých v Československu v čase nejhlubších dopadů velké hospodářské krize – stávka strakonických textilních dělníků odehrávající se na počátku roku 1933. Zaměření se na jeden konkrétní konflikt odehrávající se v omezeném sociálním prostoru několika továren, malého města a jeho nejbližšího okolí umožňuje provedení opravdu komplexní analýzy chování jednotlivých sociálních skupin, kterých se konflikt týkal. Snažil jsem nejen podchytit obsah kolektivních požadavků jednotlivých zainteresovaných sociálních skupin, ale i způsob vyjádření a sebestylizace, společně s volbu reálných kroků k prosazení vyprofilovaných cílů, s přihlédnutím k politickým ideologiím, které celý proces ovlivňovaly.

Výsledkem mého badatelského úsilí je formulace odpovědi na následující otázky: Jak ovlivnila masová nezaměstnanost protestní potenciál strakonické dělnické komunity? Jaké byly příčiny odmítnutí komunisty nabízeného souboru kolektivních požadavků a stylu jejich propagace v konkurenčním prostředí, které z dělnické komunity vytvářela existence umírněné sociálnědemokratické koncepce řešení situace? Jaké motivy stály za jednáním represivních orgánů a místní samosprávy vůči revoltujícím dělníkům?

Ve své analýze jsem se snažil vycházet ze všech dostupných pramenů, mezi kterými nechyběly písemnosti úřední proveniencí – většinou se jednalo o spisy vzniklé činností represivních orgánů, samosprávných institucí města Strakonice a činností Akciové společnosti továren na fezy ve Strakonících – narativní prameny zastoupené kronikou města Strakonice a memoáry současníků popisovaných událostí.⁴ Hlavním zdrojem informací pro tuto práci však byl dobový periodický tisk. Je nevyvratitelným faktem, že tento specifický pramen má tendenci podávat zkreslené informace o průběhu událostí a často je stranický a závislý na ideologii. Z toho důvodu je považován za problematický pro objektivní historický výklad. Já se však plně ztotožňuji s tvrzením Matěje Spurného: „Analýzy současníků událostí sice můžeme považovat za neúplné, někdy třeba i odporující faktické situaci, zároveň právě ony obohacují obraz minulosti o cosi, co

⁴ V práci jsem využil několik druhů pramenů úřední proveniencí. Jednalo se o protokoly a zprávy o činnosti místní četnické stanice, úřední knihy, spisový materiál z produkce obecního a okresního úřadu ve Strakonících a zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva a městské rady. Viz Soka Strakonice, fondy AM Strakonice, OÚ Strakonice a fond katalog prezidiálních spisů. Podklady pro analýzu fungování stranické hierarchie a praktického využívání ideologie v rámci KSČ tvořily spisy ministerstva vnitra uložené v Národním archivu. Viz hlavně NA Praha, fond presidium ministerstva vnitra v Předmnichovské ČSR. Další výraznou skupinou prostudovaných pramenů úřední proveniencí tvořily účty, obchodní bilance, závěrečné zprávy a kolektivní smlouvy vzniklé v rámci činnosti ASTF Strakonice. Viz Soka České Budějovice, Fond Akciová společnost továren na Fezy ve Strakonících. Kronika města Strakonice vyšla tiskem jako pramenná edice v roce 2005, viz Obecní kronika Strakonice 1916 – 1945, ed. Simona Kotlárová, Strakonice, 2005. Značně důležitým zdrojem informací byly paměti komunistické aktivistky Karly Pfeiferové, viz Pfeiferová, Karla: Stará textilačka vypravuje, Praha, 1964.

se nedá vyčíst z ročenek, zápisů z jednání a grémií či hospodářských statistik“⁵. Ona zvláštní přidaná hodnota tohoto pramene spočívá v roli, jakou žurnalistika hrála v politickém soupeření meziválečné společnosti. Díky tomu, že tisk unifikoval diskuse, sjednocoval je v prostoru a diverzifikoval v čase, nabízel jednotná konverzační témata širokému spektru čtenářů s cílem homogenizovat roztržité názory,⁶ se stal vyhledávaným prostředkem politické agitace – jinými slovy prostředkem šíření výkladu kolektivních zájmů společnosti nebo jejich třídně, stavovskými či jinak definovaných částí.

V realitě meziválečného Československa nestranné noviny prakticky neexistovaly, naopak většina tehdejších listů se honosila svými sympatiemi k politickým hnutím přímo na titulních stranách.⁷ Nešlo však, jak by se mohlo zdát, primárně o snahu politického tisku získávat hnutí nové sympatizanty. Hlavním cílem angažované žurnalistiky bylo vytváření jakéhosi fóra pro geograficky neomezenou agitaci a utváření specifického světového názoru skrze výklad aktuálního dění nabízený voličům strany, kteří tvořili vrstvu pravidelných čtenářů.

Dobový pokus amerických sociologů zkoumající vliv propagandy jednotlivých zájmových skupin stojících proti sobě v podobném konfliktu, který ústil ve stávkou, prokázal naprostou neúčinnost tendenčních výkladů událostí ve snaze prolomit stavovské či třídní předsudky čtenářů.⁸ Z toho se dá vyvodit, že periodika angažovaně popisující události strakonické stávkou svými apely nemířila na druhou stranu barikády s cílem přesvědčit zaměstnavatele či zaměstnance k jinému stylu jednání, ale spíše vytvářela prostor pro jasnou artikulaci požadavků a šíření informací uvnitř tábora stávkujících či jejich odpůrců. Články uveřejněné v silně stranicky zainteresovaných periodikách tak mohou, spolu s letáky a plakáty vydávanými stávkujícími či zaměstnavatelem, do určité míry nahradit obsah veřejných projevů.⁹ Ty měly velmi často spontánní charakter a nejsou vůbec v pramenech zachyceny. Jejich význam je však enormní, protože právě skrze ně byly artikulovány kolektivní požadavky a strategie stávkujících a ostatních hnutí jim vyjadřujících sympatie či se vůči nim vymezujících.

Téma stávkového hnutí po roce 1989 v české historiografii na dlouhou dobu zapadlo spolu se studiem dějin dělnické třídy obecně,¹⁰ proto jediná dostupná studie popisující události strakonické

⁵ Spurný, Matěj: *Bijeme na poplach!: německá publicistika proti nacistickému nebezpečí (1930-1933)*, Praha, 2009, str. 5–6.

⁶ Noiriél, Gérard: *Úvod do sociohistorie*, Praha, 2012, str. 33–34.

⁷ Kárník, Zdeněk: *České země v éře První republiky (1918-1938)* I.díl, Praha, 2003, str. 327.

⁸ Menefee, Selden: *An experimental study of Strike Propaganda*, In: *Social forces*, Vol. 16, No 4 (May, 1938).

⁹ Mezi zásadní periodika plnící popisovanou funkci patřilo levicově exponované *Rudé právo*, časopis rudých odborů *Rudý textilák*, sociálně demokratické listy *Jihočeche*, *Právo lidu*, *Nová doba* a *Textilník – list textilní odbočky OSČ*, dále *Národní obci fašistické* blízký *Fašistický Jih* a národně socialistické periodikum *České slovo*, popřípadě agrární Prácheň.

¹⁰ Díky stigmatizaci, které se tomuto směru bádání a třídní analýze obecně dostalo v polistopadové společnosti. O nových trendech ve zkoumání dělnické třídy: Pullman, Michal, Rákosník, Jakub: *Dělnická třída v moderní sociální historiografii*, In: *Dějiny-teorie-kritika* 4, 2007.

stávky textilních dělníků z pera Františka Bosáka je již staršího data.¹¹ Přes její nesporné kvality spočívající v důkladném pramenném výzkumu, který dokázal podchytit i dnes již nedostupné materiály, zdaleka není vyčerpávající analýzou popisovaných událostí. Hlavní slabinou této práce je dobově podmíněná tendenčnost, která má za následek místy až naprostou adoraci aktivistů KSČ, nekritické přebírání pohledu jimi stvořené propagandy a rezignaci na jakoukoliv snahu opustit předepsané černobílé schéma třídního boje a zohlednit tak různé motivace ostatních aktérů konfliktu.

Tvrzení získaná metodou případové studie si sice nemohou nárokovat univerzální platnost pro realitu celé meziválečné společnosti z důvodu řady sociálně ekonomických specifíků, které oblast jižních Čech odlišovaly od jiných regionů - např. jednotné národnostní složení nebo slabá industrializace související s vysokou silou agrární složky společnosti, ale dle mého názoru mohou do celkového pohledu na téma politiky KSČ a stávkového hnutí v meziválečném Československu přinést novou nečekanou perspektivu.

¹¹ Bosák, František: Stávka strakonických textiláků, České Budějovice, 1964.

1. Strakonice na cestě ke krizi (1923 -1932)

... z Nilu vystoupilo sedm nápadně krásných a tučných krav a pásly se v mokřině. Náhle za nimi z Nilu vystoupilo sedm jiných krav, nápadně ošklivých a hubených; postavily se k těm prvním kravám na břehu Nilu a tyto ošklivé a hubené krávy sežraly těch sedm krásných a tučných.¹²

„Kapitalistická bezohlednost majitelů fezdáren ve Strakonících je známa a je nyní demonstrována výlukou dělnictva, které žádalo v nynější těžké době trochu ohledů na svoje existence.“¹³

....takže zde vzniká také jakési zlo, nespokojenost s celým dnešním společenským řádem. Jak to, že člověk s nejlepšími úmysly poctivě se živit najednou bez vlastní viny jest těchto úmyslů zbaven a postaven na roveň zvířete?¹⁴

1.1 Vyčerpaná konjunktura

Evropa stála roku 1923 před branami toho nejkrásnějšího, co mohl poválečný svět nabídnout. Z Nilu vyšlo sedm tučných krav, které slibovaly díl prosperity jako odměnu za strádání světové války a námahu při poválečné obnově. Po prvních pěti letech revolucí, přetrvávajícího živoření a sociálního neklidu, které následovaly složení zbraní v zákopech, přišla konečně stabilita a ekonomický růst. Mladá Československá republika dokázala díky riskantní deflační měnové politice, která vyvolala přechodnou krizi zahraničního obchodu,¹⁵ očistit své hospodářství a za pomoci krutých léků v podobě přechodné deprese vymýtit inflaci – nemoc válkou zničených států střední Evropy. Zboží z Československa bylo vrženo na trhy nových států vzniklých rozpadem Rakousko-Uherska a poražených velmocí. Objem zahraničního obchodu se od roku 1923 do roku 1929 téměř zdvojnásobil, přičemž vývoz vždy přesáhl dovoz¹⁶ a průmyslová výroba díky naprosto bezprecedentní konjunkturu dokázala překonat v roce 1929 předválečnou úroveň výroby o 41 %.¹⁷

Základnou průmyslu byla výroba lehkého spotřebního zboží s převahou textilního průmyslu, jehož rozsáhlé kapacity byly dědictvím hospodářského vývoje Rakouska-Uherska. Překotného

¹² Bible 21 (B21) První kniha Mojžíšova 41.

¹³ Nová doba 29. 1. 1933.

¹⁴ Život nezaměstnaného, sociologická revue 5, 1934, str. 204.

¹⁵ Kubů, Eduard, Pátka, Jaroslav (eds.): Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami, Praha, 2000, str. 20.

¹⁶ Z 24603 milionů Kč na 40396 Kč viz Lacina, Vlastislav: Velká hospodářská krize v Československu (1929-1934), Praha, 1984, str. 31.

¹⁷ Sekanina, Milan: Kdy nám bylo nejhůře?, Praha, 2004, str. 11.

růstu se však dostalo také novým odvětvím – chemickému průmyslu, výrobě elektrické energie a ve strojírenství výrobě dopravních prostředků a zbrojní výrobě.¹⁸

Město Strakonice se svezlo na vlně prosperity a ve dvacátých letech zažívalo bouřlivý rozvoj. Došlo k rychlému oživení zdejší textilní výroby, kterou ovládala Akciová společnost továren na fezy v čele s hlavními akcionáři z rodiny Zuckerů. Výroba fezů, vlněných látek a dalšího zboží v meziválečném období zaměstnávala většinu místní dělnické populace.

V roce 1922 došlo ke stavbě dalších rozsáhlých výrobních kapacit tentokrát z oblasti slibně se rozvíjejícího zbrojařského průmyslu.¹⁹ Nově založená akciová společnost ČZ Strakonice přinesla do města státní zakázku na výrobu služebních pistolí a leteckých kulometů. Zatímco v roce 1919, kdy firma díky státním subvencím podporujícím nezávislost zbrojní výroby nového státu²⁰ rozjela výrobu prvních automatických pistolí značky Fox, zaměstnávala ve Strakonících padesát dělníků, před propuknutím krize se na výrobě ve velkém továrním komplexu podílelo sedm set lidí.²¹

V polovině konjunktury sice došlo ke krátkodobému otřesu prosperity místních textilních továren v souvislosti s obecnými posuny na mezinárodních trzích, na které se v oblasti spotřebního průmyslu vrátil tradičně nejsilnější exportér střední Evropy – Dawesovým plánem podpořené Německo expandovalo do zavedeného odbytiště Československé produkce v jihovýchodní Evropě a vytvářelo zde nepříjemnou konkurenci mimo jiné i pro vývozce textilu.²² Daleko větší dopad na rentabilitu specifického vývozního artiklu firmy ASTF však měl zákon o zákazu nošení fezů prosazený v Turecku roku 1925. Jednalo se o pokus urychlit westernizaci tamní společnosti a pod patronátem režimu Mustafy Kemala Paši vytvořit ze země nejvyspělejší stát regionu. V souvislosti s tím se fezová výroba ve Strakonících dostala do nepříjemné odbytové krize a musela být nemilosrdně zeštíhlena opatřeními, která znamenala i skokový nárůst nezaměstnanosti ve městě. Trh však v době konjunktury nabízel rozsáhlé možnosti pro originální podnikatelské záměry. Představenstvo ASTF investovalo do změny výroby a vsadilo na konfekční produkci baretů a moderních vlněných pokrývek hlavy,²³ čímž se se firma zařadila po bok prosperujících podniků v konfekčním průmyslu, jakými byly Nehera a Rolný nebo Baťův gigant ve výrobě módní obuvi. Částečně pokles odbytu kryla i přidružená výroba kovových sít

¹⁸ Lacina, Vlastislav: Velká hospodářská krize v Československu (1929-1934), Praha, 1984.

¹⁹ Fúze s firmou Hubertus ve Vejprtech a přenesení její výroby do Strakonice, které si vyžádalo stavbu nové výrobní haly. Viz Šrůtek, Jan: Černá a bílá, Strakonice, 1969, str. 16.

²⁰ Kubů, Eduard, Pátka, Jaroslav (ed.): Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami, Praha, 2000, str. 21.

²¹ Zaměstnanost v roce 1930 viz Šrůtek, Jan: Černá a bílá, Strakonice, 1969, str. 18.

²² Lacina, Vlastislav: Velká hospodářská krize v Československu (1929-1934), Praha, 1984, str. 40.

²³ Strakonice, propagace a adresář, Strakonice, 1933, str. 62.

pro papírenskou výrobu. V roce 1927 už mohl kronikář města poznamenat, že „*od jara bylo v továrnách práce jako nikdy před tím*“²⁴.

Na konci dvacátých let začala strakonická zbrojovka rozvíjet plány na výrobu úplně nového artiklu – jízdních kol. Po spolupráci s firmou Mořic Arndt byl vyvinut první prototyp kola Rapid pro sériovou výrobu a Strakonice slabě pocítily duch moderního fordismu.²⁵

Strakonice se staly rostoucím regionálním průmyslovým centrem, které lákalo stále novou pracovní sílu. Zatímco na konci devatenáctého století město obývalo 5500 osob,²⁶ v roce 1933 místní průmysl a správa uživily 10 112²⁷ občanů. Příliv nových obyvatel vyvolal nepříjemnou bytovou krizi, která byla symptomatickou pro všechna větší města meziválečného Československa. Potřeba nových bytů vyvíjela poptávku, která živila silný stavební ruch. Od roku 1928 do roku 1930 bylo postaveno téměř sto nových domů. Rostoucí město vytvářelo větší nároky na infrastrukturu a hygienické podmínky. Samospráva reagovala stavbou nové kanalizační sítě, vodovodu a rozsáhlým projektem oprav cest a ulic.²⁸ Státní prostředky byly investovány do stavby nových budov pro potřeby správy – do nových prostor se nastěhoval okresní soud a okresní úřad založený v roce 1930.²⁹

Rozkvět zaznamenalo školství, kterému se dostávalo zvýšené pozornosti. Ve městě působilo od roku 1920 gymnázium zřizované státem, pro které byly zrenovovány prostory zámku. V roce 1923 byla otevřena budova hospodyňské školy a roku 1928 bylo započato se stavbou nové budovy obecné školy. Město výrazně podporovalo obnovené vlastivědné muzeum, kterému vyčlenilo v roce 1924 modernizované prostory.³⁰

Revoluční rozmach zaznamenalo také zdravotnictví. Rozvoj nových technologií a lékařských postupů si vyžádal rozsáhlé investice do místní nemocnice, v jejímž areálu byl v roce 1926 vybudován specializovaný chirurgický pavilon. Téhož roku zřídila Masarykova liga proti tuberkulóze dispenzář vybavený nejmodernějším zařízením včetně rentgenu.³¹ Odbočka celostátní charitativní organizace zaštitěné Masarykovým jménem působila ve Strakonících pod vedením místních lékařů a od roku 1922 se pokoušela řešit palčivé nedostatky tehdejšího zdravotnictví. I přes snahu jedinců i různých organizací zůstávala lékařská péče po celou

24 Obecní kronika Strakonice 1916 – 1945, ed. Simona Kotlářová, Strakonice, 2005, str. 79.

25 Šrůtek, Jan: Černá a bílá, Strakonice, 1969, str. 18–20.

26 Kupka, Jiří: Urbanistický vývoj Strakonice, In: Strakonice kapitoly ze života města, Strakonice, 2005, str. 13.

27 Strakonice, propagace a adresář, Strakonice, 1933, str. 203

28 Kanalizace a vodovod byly měněny v centru města v roce 1924, ale spolu s rozšiřováním městské zástavby proces probíhal po celá dvacátá léta. Viz Obecní kronika Strakonice 1916 – 1945, ed. Simona Kotlářová, Strakonice, 2005 str. 46.

29 Kupka, Jiří: Urbanistický vývoj Strakonice, In: Strakonice kapitoly ze života města, Strakonice, 2005, str. 14.

30 Obecní kronika Strakonice 1916 – 1945, ed. Simona Kotlářová, Strakonice, 2005, str. 39, 49, 76.

31 Hálová, Jelena: Kroky městem mezi dvěma válkami, In: Strakonice kapitoly ze života města, Strakonice, 2005, str. 173.

meziválečnou éru nedostupná pro značnou část populace. Tuberkulóza byla považována za nemoc proletářů, kteří tvořili až čtvrtinu jejích obětí zatímco úředníci a lidé ze střední třídy jen 10%. Obecně nebyla lékařská péče dostupná všem a i přesto, že například v oblasti porodnictví vykazovala skvělé výsledky, její nákladnost pro rozpočty hůře společensky situovaných rodin vrhala stíny na dobu prosperity a v období krize prohlubovala bídu nemajetných.³²

Život celé společnosti měnila rozsáhlá modernizace v oblasti energetiky a dopravy. Od roku 1921 začala elektrifikace Strakonice, která probíhala po celá dvacátá léta. Ve třicátých letech se tento proces přesunul, jako součást nouzových prací, na venkov. Podobně rostl počet automobilů a motocyklů, čemuž následovalo zřizování čerpacích stanic a malých dílen automechaniků.³³ Do života mladých vtrhla masová kultura přebíraná ze západu, která byla doprovázená novým životním stylem a dosud netradičními formami zábavy. Výkladní skříní moderního způsobu trávení volného času se stala zbrusu nová budova hotelu Nový svět postavená v roce 1928.³⁴ Mimo tradiční restauraci a ubytování obsahoval komplex i kinosál.³⁵ Z kinematografie se ve dvacátých letech stala masově vyhledávaná zábava, které propadla většina společnosti, kterou si mohly si ji dovolit prakticky všechny sociální vrstvy.³⁶ Zatímco dámy každého věku obdivovaly známé šarmantní herce a záviděly noblesním bohatým herečkám, chlapani hltali rodokapsy ztvárněné na stříbrném plátně „*herci, jako Herry Piel, Douglas Fairbanks. Byly to vesměs filmy dobrodružné, zcela ve stylu běžně prodávaných útlých knížek, otitulovaných jmény západoamerických dobrodruhů, jako Bufallo Bill, Nick Carter a tak dále.*“³⁷ Byla to doba reklamy, rychle se měnících módních trendů a vzestupu konfekčního odívání – boty a oblek se změnil na zboží krátkodobé spotřeby.

I přesto, že v Československu panovala poměrně nízká mzdová úroveň, která výrazně zaostávala za západoevropským standardem, životní úroveň dělnictva a společnosti jako celku rostla. Podkapitalizovaná ekonomika ČSR často hřešila v zavedených odvětvích, jakým byl textilní průmysl, na dostupnost levné pracovní síly a neměla zájem na rozsáhlých investicích do nových technologií. Rentabilita výroby ve dvacátých letech však sváděla k nátlaku na vyšší produkci za pomoci zvyšování výkonnosti dělnictva. Prostředkem k dosažení tohoto cíle bylo zavádění racionalizace v organizaci práce a systému odměňen – v textilním průmyslu byl velice

³² Holubec, Stanislav: Lidé periferie, Plzeň, 2009, str. 63–70.

³³ Hálová, Jelena: Kroky městem mezi dvěma válkami, In: Strakonice kapitoly ze života města, Strakonice, 2005, str. 176.

³⁴ Obecní kronika Strakonice 1916 – 1945, ed. Simona Kotlárová, Strakonice, 2005, str. 88.

³⁵ Ve Strakonici byly filmy promítány dokonce ve třech kinosálech – na Oskořínce a od roku 1925 v Sokolovně. Viz Hálová, Jelena: Kroky městem mezi dvěma válkami, In: Strakonice kapitoly ze života města, Strakonice, 2005, str. 181.

³⁶ Holubec, Stanislav: Lidé periferie, Plzeň, 2009, str. 163–165.

³⁷ Cvrček, Jan Zdeněk: Mých devadesát let aneb pamatuji dva císaře a deset prezidentů, Strakonice, 2007, str. 23.

oblíbený bodový systém nebo zavedení úkolových mezd.³⁸ Vyšší výkon následoval růst mezd až ex post a musel být často vyjednáván odborovými organizacemi nebo vynucen stávkou.³⁹

Podobně se o úpravu přerozdělení zisku společnosti mezi dělnictvem, majiteli a managementem zasadili dělníci ze strakonických textilních továren. Na podzim roku 1927 vyvrcholilo jednání o mzdových otázkách zastavením práce v oddělení sítárny. Stávka skončila nesporným ziskem pro dělníky, kteří byli po vyjednávání odborových předáků všichni přijati zpět do práce, a jejich mzdy byly dle požadavků navýšeny.⁴⁰ Na příkladu sporu, který se odehrál uvnitř továrny společnosti ASTF ve Strakonících, je patrné, že zisky plynoucí z výroby byly pro zaměstnavatele natolik vysoké, že pro něj bylo výhodnější raději zaměstnancům vyhovět ve všech požadavcích a zajistit tak rychlé obnovení pracovního procesu, než odmítat zakázky a přicházet o zisk.

V dobách hospodářského růstu se společnost ČSR přiblížila plné zaměstnanosti a příznivé odbytové podmínky většiny průmyslových odvětví přály dalšímu rozšiřování výroby spojené s navýšením počtu dělníků. To vedlo zaměstnavatele k zvýšenému zájmu o životní podmínky svých zaměstnanců. Vedení strakonických textílek se snažilo zajištěním určitých sociálních jistot dělníků udělat nabízené pracovní pozice atraktivnější na trhu práce – v roce 1926 uzavřela firma ASTF smlouvu s místní samosprávou na rozšíření místního chorobince o speciální oddělení pro přestárlé a invalidní textilní dělníky, jehož stavbu sama zainvestovala a doplnila tak již fungující zaměstnanecký penzijní fond.⁴¹

Vysoká zaměstnanost obyvatelstva a růst příjmů společnosti jako celku měly za následek zvyšující se kupní sílu Strakonických občanů, která se projevila jednak tím, že Baťův koncern roku 1927 vyhodnotil město jako vhodné místo pro založení jednoho ze svých podnikových obchodů,⁴² jednak i tím, že hospodská kultura dělnického prostředí dosáhla roku 1929 svého vrcholu ve spotřebě místního piva.⁴³

Hospodářský vzestup již ve svém průběhu skrýval zásadní systémové nedostatky. První výraznější problémy pocítilo zemědělství, ve kterém se promítla zvýšená produkce USA a dalších spojenců Velké Británie v první světové válce. Za války ceny potravin díky armádním

³⁸ Lacina, Vlastislav: Velká hospodářská krize v Československu (1929-1934), Praha, 1984, str. 50–51.

³⁹ Tzv. Útočné stávky vedené za konjunktury. Viz Kárník, Zdeněk: České země v éře První republiky (1918-1938) 2. díl, Praha, 2002, str. 91.

⁴⁰ Samec, Josef: Činnost KSČ na Strakonicku v letech 1921-1939, diplomová práce, katedra československých dějin UK, Praha, 1976, str. 39; vzpomínka Marie Boltíkové zaznamenaná v korespondenci z roku 1984, podnikový archiv Fezko Strakonice, neřazeno.

⁴¹ Smlouva o financování stavby vyhotovená dle návrhu z roku 1926 novým okresním hejtmánstvím 26.2.1933, podnikový archiv Fezko Strakonice, neřazeno.

⁴² Hálová, Jelena: Kroky městem mezi dvěma válkami, In: Strakonice kapitoly ze života města, Strakonice, 2005, str. 157.

⁴³ Produkce místního pivovaru dosáhla rekordních 40 000 hl piva. Viz Obecní kronika Strakonice 1916 – 1945, ed. Simona Kotlářová, Strakonice, 2005, str. 106.

zakázkám stoupaly a to podnítilo zemědělce k osevu rozsáhlejších ploch a modernizaci techniky. Po válce se jejich produktivita nesnížila a ostře konkurovala evropským sedlákům, kteří se po návratu z bojiště snažili vrátit ke své předchozí živnosti. Slabá konkurenceschopnost zaostalejších Evropských hospodářství nutila politické zástupce venkova k budování celních bariér chránících národní produkci proti snižování cen. Pokles cen potravin dále prohloubil návrat Sovětského svazu do mezinárodního obchodu s pšenicí. Mohutné plány komunistických ekonomů na rozsáhlou industrializaci vyžadovaly neustálý přísun finančních prostředků, které byly dle ekonomické doktríny původní socialistické akumulace získávány zvyšováním vývozu produkce venkova – mezinárodní trh s potravinami byl přesycen. V průmyslu a obchodu však konjunktura nadále strmě stoupala až do podzimu 1929, kdy nezodpovědné burzovní investice a úvěrové obchody po krachu na new yorské burze odstartovaly rozsáhlé problémy destabilizovaného světového měnového a úvěrového systému. Investice se zastavily a mezinárodní obchod se zhroutil. Jestliže zemědělská cla postihující dovoz potravin z jihovýchodní Evropy po svém prosazení v roce 1926 přinesla zpomalení tempa růstu československého průmyslu, v roce 1930 podvázání exportních možností spotřebního zboží a strojírenských výrobků znamenalo zásadní problém. Trhy s průmyslovými výrobky byly přesyceny a celní bariéry měly postupně chránit producenty většiny průmyslových odvětví – začala nová éra protekcionismu.⁴⁴

Celní válka vyvolala strmý pád československého zahraničního obchodu, který zaznamenal pokles objemu vývozu z 20, 5 miliardy Kč dosaženého v roce 1929 na 7, 4 miliardy Kč roku 1932, přičemž tento rok dosáhl zahraniční obchod záporného salda.⁴⁵ Zatímco zbrojní výrobu a výrobu nových typů dopravních prostředků, ve které působila Strakonická zbrojovka, krize zasáhla jen mírně a byla v případě ČZ překlenuta zavedením výroby motocyklů a konjunkturou ve zbrojním průmyslu po roce 1933,⁴⁶ textilní průmysl, jak podotkl ředitel ASTF Otto Saxl, „*jako průmysl vývozní jest závislý na hospodářské situaci celého světa. Pociťuje velice nepříznivě celní hranice jednotlivých států a různé ty devisové a dovozní předpisy jednotlivých svých odbytišť.*“⁴⁷

44 Rákosník, Jakub: Kapitalismus na kolenou, Praha, 2012, str. 32–96.

45 Sekanina, Milan: Kdy nám bylo nejhůře?, Praha, 2004, str. 47.

46 Zbrojní výroba probíhala ve Strakonících do roku 1936, kdy byla ze strategických důvodů přesunuta do Uherského Brodu. Uvolněná výrobní kapacita byla využita pro výrobu motokol a nového typu motocyklu s přívěsným vozíkem. V druhé polovině třicátých let zaměstnávala ČZ Strakonice 1700 dělníků. Viz Šrůtek, Jan: Černá a bílá, Strakonice, 1969, str.21–22; K obecným dopadům krize na výrobu automobilů a motocyklů viz Kárník, Zdeněk: České země v éře První republiky (1918-1938) 2. díl, Praha, 2002, str. 417–423.

47 Saxl, Otto: Strakonice průmyslové a obchodní, In: Strakonice, propagace a adresář, Strakonice. 1933, str. 59.

V době kdy se agrárníci přeli se sociálními demokraty a národními socialisty o původ krize,⁴⁸ rentabilita textilního průmyslu upadala měsíc po měsíci.⁴⁹ V roce 1932 dle Maiwaldova indexu textilní produkce poklesla oproti roku 1929 na 67,9 bodu⁵⁰ a cena akcií podniků působících v textilním průmyslu se propadla dle burzovního indexu o 60 bodů oproti roku 1927.⁵¹

Léta hospodaření společnosti ASTF ve vysokém zisku vystřídal hubené časy a výroba se stala od roku 1931 ztrátovou.⁵² Zatímco v roce 1929 vykazovala firma zisk 835 tisíc Kč, v roce 1932 musela odepsat ztrátu, která činila 41 400 Kč.⁵³ Zoufalé odbytové možnosti dlouhodobě neřešila ani státní zakázka ministerstva obrany na různé textilní výrobky získaná díky lobby Rudolfa Berana na jaře 1931.⁵⁴

Uzavření vývozních možností vyžadovalo restriktce nákladů, které v praxi znamenaly snižování zaměstnaneckých benefitů a vlny masového propouštění. Management firmy se zpočátku snažil řešit situaci penzionováním starších zaměstnanců, kterým firma přiznávala nárok na odstupné a vyplácení důchodové renty z penzijního fondu, ale s postupem času bylo nevyhnutelné vypovídat zaměstnanecký poměr i dělníkům v produktivním věku. Zatímco v roce 1929 ve Strakonických textilkách pracovalo kolem 3000 zaměstnanců, na konci roku 1932 jich branou továren procházelo jen 2200. V dělnické komunitě se šířil neklid a množily se konflikty se zaměstnavateli, které se rozšiřovaly do veřejného prostoru. V prosinci 1932 zpráva úředníků společnosti ASTF o zastavení vyplácení vánočního příspěvku vyvolala dělnickou demonstraci, kterou násilně potlačil četnický oddíl.⁵⁵

Městská pokladna byla v prvních letech třetí dekády dvacátého století stále více zatěžována péčí o nezaměstnané a byla donucena prakticky zastavit práce na rozvoji města, které nebyly spjaty s projekty nouzových prací pro nezaměstnané. Představitelé samosprávy prosili místní zaměstnavatele, aby své finanční obtíže řešili jinými cestami než hromadnou výpovědí.⁵⁶

⁴⁸ Zatímco agrárníci vysvětlovali příčinu náhlého úpadku ve slabé kupní síle venkova a přeprůmyslnění ČSR, sociální demokraté a národní socialisté viděli hlavní problém v přílišné racionalizaci produkující nadvýrobu a agrárníky kritizovali za prosazení agrárních cel, které uzavřely trhy v Maďarsku a Jugoslávii. Viz *České slovo* 27. 1. 1933, *Textilník* 20. 1. 1933 nebo Rákosník, Jakub: *Kapitalismus na kolenou*, Praha, 2012, str. 81.

⁴⁹ *Obzor Národohospodářský* roč. 1930 str. 128–130, roč. 1931 str. 58–60 a 199–202, roč. 1932 str. 797–799; *Textilní zájmy* 15. 2. 1932, 15. 6. 1932, 15. 8. 1932.

⁵⁰ Sekanina, Milan: *Kdy nám bylo nejhůře?*, Praha, 2004, str. 41.

⁵¹ Lacina, Vlastislav: *Velká hospodářská krize v Československu (1929-1934)*, Praha, 1984, str. 96–97.

⁵² Bilanční kniha ASTF 1923–1940, Soka České Budějovice, Fond Akciová společnost továren na Fezy ve Strakonících, Kniha č. 17, Inv. č. 65.

⁵³ Výroční obchodní zprávy pro valnou hromadu za rok 1929 a 1932, Soka České Budějovice, Fond Akciová společnost továren na Fezy ve Strakonících, Inv. č. 8, Sign. I. 1 a), karton č. 1.

⁵⁴ Korespondence Rudolfa Berana se starostou J. Fífkou, Soka Strakonice, fond AM Strakonice, inv. č. 834, sign. V2, karton 216.

⁵⁵ Zpráva starosty Strakonice Jiřího Fífky do rukou okresního hejtmána. Viz. Soka Strakonice, fond AM Strakonice, inv. č. 834, sign. V2, karton 216.

⁵⁶ Korespondence městského úřadu ve Strakonících se zástupci firmy ASTF z června 1931, tamtéž.

Problémy s rentabilitou výroby však měly prakticky všechny firmy ve městě a některé z nich bylo dokonce nuceno provoz úplně zastavit.⁵⁷

1.2 Sáhnout po zbrani slabých – příběh strakonické stávky

V polovině ledna 1933 se potulovalo po strakonických ulicích již několik stovek nezaměstnaných, místní průmysl se ocitl na dně krize a možností získat příležitost k výdělku bylo stále méně. Ve velkém sále hospody U Bílého vlka se sešlo několik stovek hostů za účelem politické schůze. Jednalo se o setkání stovek dělníků jedné ze strakonických textilních továren s jejich předáky, kteří byli zplnomocněni k jednání s majiteli podniku. Měli za úkol tlumočit kolektivní rozhodnutí managementu firmy ASTF o propuštění třech stovek zaměstnanců z důvodu zeštíhlení výroby reagující na nedostatek zakázek. Další průběh shromáždění dostával stále emotivnější náboj, část odborových předáků preferovala vyjednávání se zástupci firmy, radikálové volali po okamžitém vypovězení poslušnosti a zastavení práce. Druhý den dělničtí vůdci předložili vedení podniku svoje návrhy na alternativní řešení krize. Ty byly jednateli zaměstnavatele přijaty jako možný scénář budoucího postupu a předmět dalšího vyjednávání.⁵⁸

Na následující dělnické schůzi byla cítit vzrůstající rivalita mezi radikálními odboráři loajálními ke KSČ a jejich oponenty sympatizujícími se sociálně reformními politickými proudy. Zatímco první se odmítli podvolit jakémukoliv omezení ze strany zaměstnavatele, druzí byli ochotní dát další prostor jednání. Se svým projevem, koncipovaným jako obžaloba vlastníků společnosti a celého panujícího řádu, vystoupila tajemnice rudých odborů Karla Pfeiferová, která se stala mluvčím příznivců radikálního postupu⁵⁹. Sál byl naplněn k prasknutí. Většinu hostů tvořily ženy, kterých ve zdejších továrnách pracovalo daleko více než mužů. Ty jen těžko krotily sklony k afektovanému jednání – hlas volající po revoltě sílil.

Do města bylo staženo četnictvo z několika okolních stanic a ve společnosti byla znát nervozita. Dělnice sice nastoupily ráno do práce, během směny však jedna z nich zkolabovala. Přivolaný lékař nařídil okamžitou hospitalizaci. Většina dělníků spontánně zastavila práci a shromáždila se na dvoře, kde k nim promluvil senátor za KSČ Bohuslav Kindl. Slíbil, že vyjedná

⁵⁷ Např. Pošumavské závody pro impregnaci dřeva dodávající pražce pro československé dráhy byly i přes svoji vysokou technologickou vyspělost nuceny pro skokové změny ceny dřeva svoji výrobu zeštíhlit, a dokonce na přechodnou dobu zastavit.

⁵⁸ Tamtéž 14. 2. 1933.

⁵⁹ Následovalo rozšiřování letáku Kamarádi, Přátelé. Viz Soka Strakonice, fond katalog presidiálních spisů, sign. 665, inv. č. 73, karta 43 a otištění mobilizačního článku. Viz Rudý textilák 1. 2. 1933.

okamžité odvolání všech výpovědí a odebral se k řediteli závodu ing. Saxlovi. Ten však odmítl dát požadovaný závazek bez souhlasu svých nadřízených.⁶⁰

Odpoledne byla senátorem Kindlem uspořádána demonstrace nezaměstnaných, proti které represivně zasáhlo četnictvo. Na večerní schůzi dělníků bylo za asistence zástupců KSČ odhlasováno zastavení práce ve všech textilních továrnách ASTF ve Strakoniciích a zvolen stávkový výbor složený z příznivců radikálního řešení. Stávkové hlídky se postavily před vstupy do továrny a bránily tak v přijímání dělníků z ulice místo rebelujících zaměstnanců.

Zaměstnavatel odpověděl výlukou všeho dělnictva a na ulicích se ocitlo 2 200 lidí bez práce. Jejich minimální obživa byla zajišťována dílem z prostředků odborových organizací a dílem z výsledků veřejných sbírek stávkujících.⁶¹

Činnost vůdců stávky politicky spjatých s komunistickou stranou, manifestace stávkujících a nezaměstnaných vedly několikrát ke střetu s pořádkovými silami, jejichž síla kulminovala na šedesáti mužích ve zbrani.⁶² Celý konflikt se však dále protahoval a vyčerpával síly zaměstnavatele, stávkujících i ostatních občanů města. Desátého února se stávkový výbor rozhodl obnovit vyjednávání se zástupci firmy ASTF. Setkání zástupců stávkového výboru s představiteli firmy, podobně jako snaha získat podporu na ministerstvu sociální péče, nemělo konstruktivní průběh a nevedlo ke shodě.⁶³ K aktivitě se však probudili i oponenti radikálů a snažili se získat od stávkujících plnou moc pro hledání kompromisu se zaměstnavatelem a tím odsunout radikály na druhou kolej. Na stránkách sociálně demokratického stranického tisku uveřejnili článek,⁶⁴ ve kterém vysvětlovali své stanovisko a obhajovali dosavadní postup. Na 15. února svolali vlastní schůzi se stávkujícími, kde předložili výsledný návrh scénáře na ukončení stávky a opětovného nástupu do zaměstnání. Tato schůze po konečném hlasování rozhodla o přijetí kompromisu a stávku ukončila. I přes pokusy komunistických aktivistů násilně přerušit hlasování a rozhodnutí paralelního shromáždění radikálů, které razantně odmítlo konec revolty, byla 21. února obnovena výroba ve všech továrnách.

Nevelké okresní město Strakonice nemělo žádná výrazná specifika, nebylo výjimečné ani svojí textilní výrobou, ani počtem dělníků, kteří na ní participovali, výjimečný nebyl ani jejich spor s vedením firmy o zachování pracovních pozic zimy 1932/1933. Jedná se tedy o nudný příběh šedivé každodennosti uliček strakonické dělnické čtvrti? Na první pohled jsou popsány události tuctovou momentkou zachycující jednu z mnoha dělnických stávek počátku třicátých let

⁶⁰ Rudé právo 19. 1. 1933, Nová doba 22. 1. 1933.

⁶¹ Soka Strakonice, fond OÚ Strakonice, inv. číslo 2212, sign.10/3, karton 667, 668.

⁶² Soka Strakonice, fond katalog presidiálních spisů, inv. č. 663, sign. 73 a inv. č. 677, sign. 210, karton č. 43; Bosák, František: Stávka strakonických textiláků, České Budějovice, 1961, str. 41–45.

⁶³ Rudý textilák 15. 2. 1933.

⁶⁴ „Aby bylo jasno“ Nová doba 14. 2. 1933.

odehrávající se na pozadí kulis prvorepublikové společnosti, doplněnou nezbytným komparzem komunistických křiklounů. Jako by popisovaný konflikt byl jen součástí vzájemné ekonomické a sociální výměny realizované v úzce definované zájmové zóně zaměstnanec – zaměstnavatel bez širších dopadů na ostatní společnost. Při bližším pohledu je však více než patrné, že stávka se v období vrcholící hospodářské krize stala mocným politikem v rukou radikálních politických sil chystajících rozvrat panujícího řádu a realizaci nové společnosti stojící na alternativních základech.

Příběh strakonické dělnické stávky můžeme chápat jako malou sondu do života společnosti, která se probouzela z klidného oddechového času dvacátých let zpět do žité reality „věku katastrofy“⁶⁵.

1.3 Na dlažbě – dopad nezaměstnanosti na dělnickou komunitu

Co vedlo strakonické textilní dělníky k tomu, aby přikročili k použití nejsilnějšího nátlakového prostředku pro vedení sporu s institucí, na které byli velkou měrou závislí – proti zaměstnavateli, který jim byl garantem rodinných příjmů?

Ze statistik četnosti a hlavně úspěšnosti stávek v době hospodářské krize je naprosto zřejmé, že jakýkoliv konflikt se zaměstnavatelem mohl zaměstnance v dlouhodobé perspektivě spíše poškodit než jim přinést nové výhody či splnění jejich požadavků. Výhodné postavení zaměstnavatelů spočívalo hlavně v téměř nevyčerpatelné zásobě levné pracovní síly. Povolání těchto rezerv pak logicky představovalo jejich nejúčinnější taktiku, jak získat převahu nad rebelujícími zaměstnanci. Problém stávkokazectví, které navíc nepředstavovalo jedinou možnou strategii vedoucí k rychlému obnovení výroby, je natolik obsáhlý, že si zaslouží zvláštní kapitolu a bude o něm pojednáno na jiném místě. Zde je ovšem důležité připomenout, že v roce 1933 skončilo dle celorepublikových vládních statistik jen 2,6 % podobných střetů vítězstvím stávkujících.⁶⁶ Je tedy na místě si položit otázku jakou motivaci měli dělníci k tomu, aby se svým zaměstnavatelem, i přes jeho značnou převahu, změřili síly.

Výklad na následujících stranách se bude snažit objasnit, jak velkou roli v životě dělníka, žijícího ve Strakonících ve třicátých letech dvacátého století, hrála skutečnost, že má stabilní zaměstnání a tomu odpovídající finanční příjem, popřípadě jakým způsobem se jeho život

⁶⁵ Pojmenování užívané Ericem Hobsbawmem pro období 1914-1945. Viz Hobsbawm, Eric: Věk extrémů: krátké 20. století 1914-1991, Praha, 1998, str. 30–209.

⁶⁶ Kárník, Zdeněk: České země v éře První republiky (1918-1938) 2. díl, Praha, 2002, str. 93.

změnil, pokud o práci přišel, a v neposlední řadě jaká byla jeho naděje na získání nového uplatnění.

Mezi hlavní hybatele státní politiky, ale i životů běžných občanů ve většině oblastí republiky se fenomén nezaměstnanosti postupně zařadil v roce 1930, kdy ČSR v sociální oblasti zasáhla plnou silou dlouho podceňovaná hospodářská krize.⁶⁷ Zásadní problémy průmyslových podniků vyvolaly rychlý růst nezaměstnanosti. Zatímco v roce 1929 veřejné zprostředkovatelné práce evidovaly 35 tisíc nezaměstnaných, v zimních měsících roku 1933 už tento počet přesáhl 920 tisíc žadatelů o zaměstnání.⁶⁸ Tato čísla jsou ovšem jen ilustrační. Již starší výzkumy dostatečně dokládají torzovitost a nespolehlivost dobové evidence vedené na celostátní úrovni. Běžně se v moderním bádání operuje s odhadem počtu nezaměstnaných, který počítá pro rok 1933 s číslem přesahujícím milion a čtvrt nezaměstnaných osob.⁶⁹

Masová nezaměstnanost byla nejkřiklavějším průvodním jevem velké hospodářské krize. Příčiny a mechanismy způsobující tento sociální problém stály pravděpodobně někde za mentálním obzorem většiny manuálně pracujících. Toto tvrzení ovšem neplatí, pokud budeme posuzovat informovanost zaměstnaných dělníků o praktickém životě nezaměstnaných.

Jednání každého jedince, který spolu s ostatními vytvářel jakousi kolektivní entitu tzv. „stávkujících“, logicky ovlivňovaly předchozí zkušenosti s událostmi, které obvykle následovaly po propuštění z práce či po přistoupení obou stran na systém „vysazování dělnictva“.⁷⁰ Pokud přijmeme předpoklad, že většina aktérů konfliktu na straně dělníků zatím ještě neměla přímou zkušenost se životem nezaměstnaného a hlavně s novými formami státní sociální péče, můžeme téměř s jistotou předpokládat širokou recepci zprostředkovaných zkušeností.⁷¹ Situace nezaměstnaných byla ústředním tématem společenského života. K tomu přispívala nejen dobová média, pro námi zkoumané sociální prostředí hlavně ta tištěná, ale také se dá předpokládat silný dopad fenoménu nezaměstnanosti na celé sousedské komunity a celkově na všechny mezilidské vztahy.

⁶⁷ K reflexi míry nebezpečí krachu na New Yorské burze 1929 mezi elitami ČSR Rákosník, Jakub: Kapitalismus na kolenou, Praha, 2012, str. 32–40.

⁶⁸ Průcha a kol.: Hospodářské a sociální dějiny Československa I. díl, Brno, 2004, str. 399.

⁶⁹ O problematice evidence nezaměstnaných více Minaříková, Hana: Evidence a statistika v buržoazním Československu, AUPO, Facultas Philosophica, Historica 22, 1983. Též Rákosník, Jakub: Odvrácená tvář meziválečné prosperity, Praha, 2008, str. 353–358.

⁷⁰ V dalším textu bude pro tento jev používán termín částečná nezaměstnanost.

⁷¹ Jedná se samozřejmě jen o ideální konstrukci reality pro zjednodušení výkladu. Je vysoce pravděpodobné, že alespoň část stávkujících (lidé starší 30 let) zažila nárůst nezaměstnanosti po první světové válce, řešení zásobovacích problémů veřejným přerozdělováním potravin nebo přidělový systém organizovaný válečným hospodářstvím, který vykazoval jisté podobnosti se státní stravovací akcí. K problematice více Kučera, Rudolf, Život na příděl, Praha, 2013 nebo Heumos, Peter : "Dejte nám brambory nebo bude revoluce", Hladové nepokoje, stávky a masové protesty v českých zemích v období 1914-1918, In: První světová válka a vztahy mezi Čechy, Slováky a Němci, Brno, 2000.

V otázce míry medializace problémů nezaměstnaných vystupují dva faktory. Jako zásadní hnací sílu připomínání bídného stavu nezaměstnaných v tisku bych označil různé strategie využití stavu společnosti ve prospěch politických stran a pro prosazování alternativních světonázorových systémů, chválu či napadání stávajících opatření vlády a podobně. Mezi dělnictvem oblíbený levicový tisk plnily každý den titulky, jako: "*Ve všech městech musí se nezaměstnaní po vzoru kbelských sraziti a jít masově sbírat potraviny*", „*Je daleko přes milion nezaměstnaných*“, „*Dnes se již nezaměstnaný kriminálu nebojí...*"⁷² nebo "*Racionalizace, čili odkud se bere nezaměstnanost*"⁷³ a mnohé další.

Druhým faktorem, který tuto problematiku rozsáhle ovlivňoval, bylo samotné nastavení systému péče o nezaměstnané ze strany státu. Stále totiž přetrvávala snaha alespoň část nákladů na podpory přesouvat na charitativní veřejnou péči zastoupenou různými vyvažovacími akcemi, veřejnými sbírkami a podobně. Úspěšnost těchto aktivit si logicky vyžadovala určitou míru propagace, a to nejen skrze úřední vyhlášky, ale také vylepováním plakátů, rozdáváním letáčků apod. Příмым dokladem o využívání regionálního tisku místní samosprávou k popsaným účelům je žádost městského úřadu z 2. 12. 1932 adresovaná redakci časopisu Prácheň a Nová Šumava o bezplatné otisknutí článku, který obsahoval informace o veřejné vyvažovací akci a o výsledku předcházející veřejné sbírky, která je uložena ve státním okresním archivu ve Strakonici. ⁷⁴ Ať už šlo o veřejná vyjádření učiněná čistě z altruistických pohnutek či o politickou agitaci, výše uvedené informace dokládají doslova zahlcenost mediálních toků tímto tématem.

Nejbarvitější informace o životním stylu nezaměstnaných získávali ti, kteří měli více štěstí a o práci nepřišli, z přímého pozorování a běžného sociálního kontaktu se sousedy a známými v rámci námi vymezeného sociálního prostoru. Město Strakonice v roce 1933 mělo 10 112⁷⁵ obyvatel, z toho zde bylo evidovaných 864 nezaměstnaných.⁷⁶ Dle etnograficko-historického průzkumu pražského dělnictva z pera Stanislava Holubce měla průměrná meziválečná dělnická rodina 3-5 dětí⁷⁷. To znamená, že ideální nukleární rodina dělníka se skládala odhadem z nejméně pěti členů. Pokud bychom připustili, že minimálně polovina nezaměstnaných alespoň pomáhala živit rodinu, dojdeme ke zjištění, že kolem dvou tisíc občanů, jinými slovy každý pátý obyvatel Strakonic měl přímou zkušenost se životem nezaměstnaného. Dá se tedy předpokládat, že každý

⁷² Rudé právo, 12. 2. 1933.

⁷³ Jihočech, 9. 2. 1933.

⁷⁴ Soka Strakonice, fond AM Strakonice, inv. č. 834, sign.V2, karton 216.

⁷⁵ Strakonice, propagace a adresář, Strakonice, 1933, str. 203.

⁷⁶ Jihočech 19. 1.1933. Tento počet mezi léty 1930 – 1931 patrně mírně narůstal. Starosta v žádosti o finanční podporu obce pro boj s nezaměstnaností adresované zemskému úřadu 27. 7. 1931 odhadoval počet obcí podporovaných nezaměstnaných na cca 800 osob. Viz Soka Strakonice, fond AM Strakonice, inv. č. 834, sign.V2, karton 216.

⁷⁷ Holubec, Stanislav: Lidé periferie, Plzeň, 2009, str. 95.

ze skupiny stávkujících mohl několik let pozorovat přímo ve svém okolí vývoj životního stylu a majetkových poměrů alespoň několika lidí bez práce.

1.4 Být nezaměstnaným ve Strakonících

Místní samospráva samozřejmě dlouhodobě zprostředkovávala potřebným dostupnou podporu. Probíhaly zde celorepublikové sociálně podpůrné akce pořádané ministerstvem sociální péče – tzv. stravovací a mléčné akce, dobrovolné sbírkové počiny, tzv. vyvažovací akce v režii městské samosprávy a zvláštní úlohu ve třicátých letech dostala i tradiční městská chudinská instituce Siebertova ústavu. Tento systém, který vznikl postupně s tím, jak narůstal počet potřebných, trpěl sice některými zásadními nedostatky, ale dokázal odvrátit nezaměstnané od otevřeného materiálního strádání. Životní úroveň nezaměstnaného se plně odvíjela od toho, jakým způsobem dokázal přijímat výhody a snášet nevýhody toho, co mu stát nabízel jako alternativu ke stálému zaměstnání. Proto je pro pochopení veřejného vnímání fenoménu nezaměstnanosti v sociálním prostředí města Strakonice zásadní krátká analýza jeho fungování.

Státní stravovací akce byla zřizována od roku 1930 nárazově pro nejpostiženější regiony republiky, ale s ohledem na objektivní růst nezaměstnanosti postupně získávala charakter spíše pravidelné péče než nouzového řešení pro několik lokalit. Tomu, že město Strakonice patřilo spíše k postiženějším oblastem v rámci jihu Čech, napovídá, že je do této akce zapojeno již v březnu 1931.⁷⁸

Základním cílem státní stravovací akce bylo přerozdělování poukázek na základní potraviny dlouhodobě nezaměstnaným, kteří nebyli podporováni z jiných zdrojů. To znamená, že docházelo k vylučování lidí, které podchytil gentský systém podpor v nezaměstnanosti, ale také obecně majetných jedinců, kteří by mohli žít z vlastních úspor. V případě pochybností měla místní samospráva právo majetkové poměry žadatele přezkoumat. V praxi měla platit spíše zásada potřeby, kdy měli být upřednostňováni žadatelé, kteří živí rodinu, nebo jiné závislé osoby, jejich bytové podmínky jsou komplikované a podobně. V březnu 1931 městská samospráva přerozdělila 1300 poukázek, každá měla hodnotu deseti korun. Tyto poukázky bylo možné směnit ve vybraných obchodech za velmi omezený výběr zboží – cukr, brambory, chléb, mouku a mléko. Svobodný žadatel měl nárok jen na jednu poukázku za týden, zatímco živitel rodiny na dvě poukázky s tím, že celá akce byla vyhlášena jen do konce března. Bez zajímavosti

⁷⁸ Soka Strakonice, fond AM Strakonice, inv. č. 834, sign.V2, karton 216.

pro další výklad nezůstává ani okolnost, že v instrukcích pro provádění státní stravovací akce obecnímu úřadu ve Strakonících z 7. 3. 1931 je přímo uvedeno, že hlavním motivem pro její spuštění byly problémy místního textilního průmyslu.⁷⁹

Státní stravovací akce trpěla několika zásadními problémy, jež vytvářela nebo přinejmenším mohla vytvářet vysoká koncentrace moci v rukou několika málo úředníků nad přerozdělováním poukázek, které byly mezi nezaměstnanými žádaným příjmem. Hnutí nezaměstnaných vedené KSCĚ na svých manifestacích často upozorňovalo na různé možnosti korupčního jednání úředníků, avšak případy byly účelově zveličovány, a proto výpovědní hodnota pro zhodnocení míry zneužívání systému je sporná.⁸⁰ Na podobnou systémovou mezeru upozorňovali i živnostníci, kteří na systému participovali z opačné strany. Sporný bod ležel v možnosti nekalé konkurence mezi provozovateli koloniálů a obchodů s potravinami. Šlo o část vyhlášky, která stanovila, že nákup potravin za poukázky se může realizovat jen ve vybraných obchodech. Netransparentní výběr prodejců úředníky samosprávy byl hlavní příčinou stížností znevýhodněných podnikatelů, kteří argumentovali mimo jiné tím, že rozdělování poukázek činí dojem „stranickosti“.⁸¹

I přes to hlavním problémem péče tohoto typu byl nedostatečný počet poukázek, který nemohl dlouhodobě uspokojit všechny potřebné ve městě. Navíc dle instrukcí měly být každý týden poukázky hromadně přerozdělovány, což znamenalo dlouhé čekání ve frontách před obecním úřadem. Mimo to, systém zaváděl díky rostoucím výdajům v dalších letech stále důslednější systém kontroly žadatelů. Například již v druhém kole stravovací akce v zimě 1932 zemská správa upozorňovala, že má být prováděna důsledná kontrola předchozího zaměstnání žadatele, přičemž systém vyžadoval alespoň 3 měsíční zaměstnání v námezdním poměru. Jako kontrolní ukazatel měla sloužit zvláštní legitimace zdravotní pojišťovny, která potvrzovala účast na povinném zdravotním pojištění.⁸² Podobným způsobem bylo zanedlouho realizováno přerozdělování uhlí a dřeva před zimou, na které také přispívala zemská správa a ministerstvo sociální péče v rámci tzv. nouzové výpomoci.

Popsaná zdlouhavost a náročnost procesu, který vedl k zisku poukázek, jejich nedostatečný počet a nízké množství jídla, které se za ně dalo sehnat, vedl k tomu, že mezi nezaměstnanými brzy získaly hanlivou nálepku „žebračenek“. Participace na systému státní stravovací akce byla

⁷⁹ Tamtéž. K obecným pravidlům státní stravovací akce také Rákosník, Jakub: *Odvrácená tvář meziválečné prosperity*, Praha, 2008, str. 234–235.

⁸⁰ Rákosník, Jakub: *Odvrácená tvář meziválečné prosperity*, Praha, 2008, str. 236. K problematice též Kořalková, Květa: *Hnutí nezaměstnaných v Československu v letech 1929–1933*, Praha, 1961.

⁸¹ Stížnost 5 živnostníků z periferních částí města Městské radě ve Strakonících z ledna 1932, Soka Strakonice, fond AM Strakonice, inv. č. 834, sign.V2, karton 216.

⁸² Vyhláška okresního úřadu ve Strakonících ze dne 25.1.1932 - Soka Strakonice, fond AM Strakonice, inv. č. 834, sign.V2, karton, 216.

vnímána, jako jedna z nouzových možností jak si zajistit obživu v hmotné nouzi však vyžadovala určité sebezapření a sebeponížení. V paměti jednoho dlouhodobě nezaměstnaného strojního dělníka z Českých Budějovic, který začal akci využívat až v zimě roku 1934, zůstala sociální stigmatizace způsobená sháněním žebračenek natolik silně zakořeněna, že ji označil za hlavní motiv k rozhodnutí odsoudit celý kapitalistický řád a přistoupit k radikálnímu hnutí nezaměstnaných.⁸³

Od léta 1931 se přikročilo k realizaci další formy pomoci zacílené na děti z rodin postižených nezaměstnaností – k tzv. mléčné akci. Jejím prostřednictvím mělo být přerozdělováno mléko dětem nejdříve do dvou let a následně byla akce rozšířena i na starší včetně žáků nižších ročníků obecné školy. Jelikož se jednalo o iniciativu místní samosprávy, nebyla pravidla pro zařazení ke skupině odběratelů tak striktní. Rozhodovalo kritérium potřeby, které u dětí ve školách pomáhal posuzovat pedagogický personál. Ten také denně přerozděloval vybraným žákům hrnek mléka a housku.⁸⁴

Jinak tomu bylo v případě odběru mléka pro děti, které ještě žádný vzdělávací ústav nenavštěvovaly. Zde byla potřeba rodičů posuzována úředně dle podobných pravidel jako u žadatelů o státní stravovací akci. I způsob distribuce byl podobný – na městském úřadě byly v jeden den rozděleny poukázky všem rodičům najednou, za ně mohli směnit půl litru mléka denně po dobu tří týdnů.⁸⁵

Největším počinem strakonické radnice k podpoře nezaměstnaných byla tzv. městská vyvažovací akce, která probíhala současně s mléčnou akcí od léta 1931 do února 1932. Vyvažovací akce si i přes určité slabiny získala mezi nezaměstnanými své příznivce, což dokazuje to, že po jejím skončení místní akční výbor nezaměstnaných vedle hlavního bodu své žádosti – přímé peněžní podpory pro všechny nezaměstnané – požadoval opětovné otevření veřejné kuchyně.⁸⁶

Financování celého projektu bylo postaveno výhradně na komunálních zdrojích bez příspěvků ze strany ministerstva sociální péče. Alternativou k tomuto jinak zcela nezbytnému finančnímu kanálu se staly veřejné sbírky a dary od velkých městských korporací a charitativních spolků. Největšími přispěvateli v tomto směru byly velké průmyslové podniky a bankovní domy, které se podílely jednorázovými peněžními dotacemi v hodnotě tisíců a deseti tisíců korun, včetně dvou největších zaměstnavatelů regionu – Akciové společnosti továren na fezy ve Strakonících a České zbrojovky. Menší živnostníci a zemědělci z okolí se podíleli hmotnými dary či sníženou

⁸³ Bojovali – zvítězili, vzpomínky komunistů Jihočeského kraje, České Budějovice, 1961, str. 111–113.

⁸⁴ Obecní kronika Strakonice 1916 – 1945, ed. Simona Kotlářová, Strakonice, 2005, str. 143.

⁸⁵ Soka Strakonice, fond AM Strakonice, inv. č. 834, sign. V2, karta 216.

⁸⁶ Soka Strakonice, fond AM Strakonice, inv. č. 834, sign. V2, karta 216.

cenou dodávek surovin pro kuchyni vývařovny, dalším nyní již méně výnosným zdrojem příjmů byla podomní sbírka.⁸⁷

První kolo vyvařovací akce spuštěné v roce 1931 se orientovalo výhradně na děti nezaměstnaných. Porce, skládající se ze čtvrt litru husté polévky a kusu chleba, byla vydávána za poukázky, které si rodiče měli vyzvednout na městském úřadě po předložení potvrzení o nezaměstnanosti vydávané místní zprostředkovatelnou práce.⁸⁸ Jídlo bylo vydáváno denně od jedenácti hodin dopoledne ve staré části místní školy. Další kolo vyvařovací akce, které bylo spuštěno v lednu 1933, už počítalo i s dospělými strávníky. Celkem bylo v obou fázích vyvařovací akce přerozděleno přes tisíc porcí.⁸⁹ Pokud se vyskytly potíže byly řešeny přímo v době, kdy akce probíhala. Jednalo se o stížnosti na kvalitu jídla, a to hlavně před uzavěrkou prvního kola vyvařovací akce. V zájmu co nejdelšího trvání výdejů byly totiž porce zmenšovány a jídlo se pro nedostatek prostředků stávalo jednotvárnějším.⁹⁰

Jak vyplývá z uvedených údajů, veřejné přerozdělování jídla bylo ve Strakonících záležitostí více méně nárazovou, která pomáhala nezaměstnaným překonávat nejtěžší zimní období. V ostatních ročních obdobích museli ti nejchudší hledat alternativní zdroj obživy alespoň pro své děti. K tomu byl využíván Siebertův ústav – obecní chudobinec založený již v 17. století byl tradiční chudinskou institucí města, které ho v námi zkoumaném časovém období financovalo a spravovalo. Jeho hlavní činnost spočívala v zaopatřování přestárlých a práce neschopných invalidních osob. Nejednalo se tedy o instituci vyloženě zaměřenou na pomoc nezaměstnaným, ale zvyšující se nezaměstnanost se v jejím chodu projevovala vyřizováním žádostí stále mladších a mladších občanů o přijetí do její péče, což způsobovalo, že po celé sledované období měla beznadějně plnou kapacitu⁹¹. Tato okolnost svědčí o ztrátě schopnosti stále většího počtu hlavně dělnických rodin zaopatřit své již výdělečně omezeně činné rodiče. Ústav navíc dostával stále více žádostí od dlouhodobě nezaměstnaných živitelů velmi početných rodin o poskytnutí bezplatné stravy pro jejich děti. Životní situace zmiňovaných žadatelů se dá považovat za velmi křiklavou. Jako modelový příklad poslouží dopis Julie Ploškové, nezaměstnané dělnice. Poslední zaměstnání vykonávala v textilním průmyslu, byla matkou čtyř dětí ve věku od šesti do třinácti let. Jediným příjmem do rodiny byla dávka nemocenského pojištění manžela, jejíž výše byla 30 korun týdně. Manžel byl po operaci dolních končetin neschopný vykonávat původní povolání pomocného dělníka na stavbě. Motivem žádosti byla neschopnost zaopatřit základní obživu

⁸⁷ Soka Strakonice, fond AM Strakonice, inv. č. 834, sign. V2, karton 216.

⁸⁸ Soka Strakonice, fond AM Strakonice, inv. č. 834, sign. V2, karton 216.

⁸⁹ Obecní kronika Strakonice 1916 – 1945, ed. Simona Kotlárová, Strakonice, 2005, str. 143, 160.

⁹⁰ Soka Strakonice, fond AM Strakonice, inv. č. 834, sign. V2, karton 216.

⁹¹ Soka Strakonice, fond AM Strakonice, inv. č. 829, signatura IV9, karton 214.

dětem. Jako svoji adresu Plošková udala vagonovou kolonii "Tržiště" ve Strakonících bez domovního čísla.⁹² Dlužno dodat, že podobným žádostem bylo většinou vyhověno.

Uvedená adresa poukazuje na další součást základního hmotného zabezpečení člověka, která byla hrozící nezaměstnaností silně ohrožena, a tou bylo bydlení. Ztráta pravidelného příjmu znamenala, že většina dělnických domácností nebyla schopná platit nájem za své už tak ve většině případů nevyhovující bydlení. Pro představu – 35 % rodin pražských textilních dělníků obývalo jednopokojový byt se společným zdrojem tekoucí vody a sociálním zařízením na dvorku, za který platilo 500–600 korun ročně, to vychází na nejméně 40 – 50 korun měsíčně.⁹³ Můžeme připustit, že nájemné za stejný komfort mohlo vyjít na jihu Čech na nižší částku. Zatím se však spokojíme s konstatováním, že se jednalo o nezanedbatelnou výdajovou položku dělnické rodiny – odhadovanou až na 15% z příjmu⁹⁴ (analýza celkových příjmů a výdajů nezaměstnaného a zaměstnaného dělníka bude provedena níže).

V situaci ztenčení finančních příjmů na minimum rodina upřednostňovala nákup potravin před placením nájmu s tím, že majitel bytu s vymáháním své pohledávky vyčká, dokud alespoň jeden z živitelů nesežene stabilní příjem.

Narůst nevymahatelných pohledávek ze strany nájemců si uvědomovali i úředníci místní samosprávy a pokud to šlo, snažili se majitele domů přimět, aby zachovali trpělivost, popřípadě byly takto vzniklé dluhy sanovány přímo z obecního rozpočtu. Sociální systém celé první republiky se avšak vyznačoval celkovou bezkonceptností.⁹⁵ Výjimkou nebylo ani město Strakonice. Díky tomu nebyly uvolňovány peníze na podporu bydlení pravidelně. Záleželo jen na prioritách hospodaření vytyčených obecním zastupitelstvem. Například v době, kdy se připravovala realizace městské vyvažovací akce, bylo v zájmu jejího hladkého průběhu zastaveno vydávání příspěvků na zaplacení dlužných nájmu úplně.⁹⁶

Pokud nájemník své závazky dlouhodobě neplnil, došlo k jeho vystěhování. Vzniklou situaci bylo potřeba řešit hledáním nějakého náhradního bydlení. Pro svobodné jednotlivce byla situace mnohem snesitelnější, protože celou záležitost mohli přecházet životem ze dne na den. Takový přístup byl poměrně častý ve velkých městech, ale patrně byl praktikován i ve Strakonících. Tuto domněnku dokládá snaha městské rady o zřízení noclehárny pro nezaměstnané v prosinci 1932. Věc byla nakonec řešena dohodou s místním Klubem českých turistů, který upravil svoji

⁹² Soka Strakonice, fond AM Strakonice, inv. č. 829, signatura IV9, karton 214.

⁹³ Holubec, Stanislav: Lidé periferie, Plzeň, 2009, str. 105.

⁹⁴ Rákosník, Jakub: Odvrácená tvář meziválečné prosperity, Praha, 2008, str. 381.

⁹⁵ Rákosník, Jakub: Odvrácená tvář meziválečné prosperity, Praha, 2008, str. 245.

⁹⁶ Koncept vyhlášky městského úřadu ve Strakonících 3. 9. 1931; Soka Strakonice, fond AM Strakonice, inv. č. 834, sign.V2, karton 216.

ubytovnu a nabízel lůžko za poplatek 2 koruny za noc.⁹⁷ Podobná místa vhodná pro přespávání či jako útulek pro ty nejnuznější se, obzvláště ve velkých městech, netěšila příliš valné pověsti ani mezi potřebnými – byla vyhlášena špatnou údržbou, nehygienickými podmínkami a také podivnou skladbou klientů. Fungování podobného zařízení popsal v roce 1931 dopisovatel levicového časopisu *Nezaměstnaný dělník* následovně: „*Rozhodl jsem se jít do Klimentské noclehárny. Když jsem tam vkročil, otrásl jsem se hnusem. Co jsem viděl? Postele špinavé jako uhel. Na moji otázku jak často se pohlékají peřiny, odpověděli mi docela klidně: "Jednou za měsíc." Měl jsem štěstí, že jsem mohl spát na té posteli sám...“.*⁹⁸ Tento komfort byl poskytován za stejnou cenu jako nocleh ve Strakonících, avšak bylo by dosti nepřesné uvedené svědectví vztahovat nekriticky na popisované prostředí malého města. Zde si totiž nejsme jisti mírou fluktuace hostů zařízení a dlouhodobosti sociálního kontaktu mezi personálem a klienty. Z faktu, že zde popisujeme situaci na malém městě, ve kterém byla komunita deklasovaných nezaměstnaných využívajících pravidelně služby noclehárny daleko užší, by se dalo usuzovat, že došlo spíše k vytvoření těsnějších vazeb mezi údržbou a jednotlivými klienty. Tato okolnost pak mohla vést k vytvoření o něco lidštějšího ubytovacího standardu. Na druhou stranu v zápisu ze schvalování návrhu na zřízení místní noclehárny je výslovně poukazováno, že hlavním motivem byla situace nezaměstnaných, kteří městem procházeli.⁹⁹ To naopak ukazuje na vyšší proměnlivost skupiny využívající zdejších služeb a zcela opačný vývoj tlaku na kvalitu poskytovaného ubytování.

V zimním období navíc vyvstala nutnost zajistit lidem bez domova ochranu před mrazy. Obecní ohřívárna byla zřízena několik měsíců po noclehárně v lednu 1933.¹⁰⁰ Tam se daly přečkat ty nejchladnější dny v relativním pohodlí, ale také v totální nečinnosti.

Existence podobných zařízení sice poskytovala určitou alternativu ke stabilnímu bydlení, ale nemoha ho plně nahradit. Hlavně rodiny s dětmi byly nuceny hledat nějakou improvizovanou formu stálého bydliště. To vedlo k novému rozmachu zalidňování již existujících, popřípadě zakládání nových, nouzových kolonií kolem průmyslových center, kde byla nějaká naděje na získání alespoň příležitostné práce. Existenci podobných lokalit na periferii Strakonice máme doloženou jen z nepřímých indicií, kterou představuje např. výše uvedená adresa nezaměstnané Julie Ploškové. Podobných lokalit však bylo kolem města exponováno patrně více. V žádostech o podporu ze Siebertova ústavu jsou uváděny adresy, opět bez popisného čísla, hlásící, že

⁹⁷ Zápis ze schůze městské rady z 12. 12. 1932; Soka Strakonice, fond AM Strakonice, inv. č.44, kniha č. 117.

⁹⁸ Z pražských nocleháren, *Nezaměstnaný dělník* 1, 1931. Cit. dle Rákosník, J.: *Odvracená tvář meziválečné prosperity*, Praha 2008, str. 382.

⁹⁹ Zápis ze schůze městské rady z 12. 12. 1932; Soka Strakonice, fond AM Strakonice, inv. č. 44, kniha č. 117.

¹⁰⁰ Zápis ze schůze městské rady z 23. 1. 1932; tamtéž.

dotyčný bydlí ve staré cihelně v Dražejově nedaleko Strakonice,¹⁰¹ nebo v žádostech obecnímu úřadu o zlepšení kvality jídla v městské vyvažovací akci figuruje jako zástupkyně nespokojených matek žena, která jako své bydliště také uvedla „starou cihelnu“.¹⁰² Hledání přístřeší v podobných lokalitách nebylo ničím výjimečným, např. Lidové listy v lednu 1931 odhadovaly, že ve starých cihelnách na okraji Prahy přespávají tři tisíce nezaměstnaných. K trvalému bydlení byly upravované i jeskyně nad Košířemi či Braníkem.¹⁰³

Podobné ubytování vznikalo neorganizovaně za použití všech možných materiálů. Častým způsobem byla například koupě levného vyřazeného železničního vagonu, který byl upraven pro účely stálého bydlení. Jakým způsobem vznikala strakonická nouzová kolonie „Habeš“ popisuje ve svých pamětech zdejší intelektuál J. Z. Cvrček¹⁰⁴: *„Když jsem přijel na Vánoce domů byl jsem se podívat s přítelem Slávou Fürbachem na nově vznikající sídliště v Habeši. Lidé, kteří neměli kde bydlet, koupili od dráhy vyřazené vagony, podezdili je kameny nebo cihlami z bouraček a měli střechu nad hlavou“*.¹⁰⁵ Podobně s největší pravděpodobností vznikla i kolonie „Tržiště“, ve které Julie Plošková vychovávala své čtyři děti.

Životní standard místních obyvatel nebyl nijak vysoký – jen pro pitnou vodu se v podobné kolonii na okraji Prahy chodilo 500 metrů. K dalším problémům patřila absence kanalizace a sociálního zařízení, která způsobovala úpadek hygienických podmínek. Ty zhoršovala i malá obytná plocha na jednoho obyvatele a snaha zdejších obyvatel vylepšit si jídelniček chovem drobného domácího zvířectva¹⁰⁶. Pro ilustraci podmínek života v kolonii si vypůjčím popis geograficky poněkud vzdáleného místa. Hornické město Wigan v severní Anglii popsané Georgem Orwellem v roce 1936 mělo oproti námi popisovanému prostředí řadu specifík, ale v následujícím úryvku z jeho reportáže nelze necítit silnou analogii s osudem námi jmenované textilní dělnice: *„Pochopil jsem, že v tom děsivém chlívě, kde se úporně snažila udržet svou velkou kupu dětí v čistotě, si připadala, jak bych se já asi cítil, kdybych byl ulepený hnojem. Je třeba mít na paměti, že tihle lidé nejsou cikáni; jsou to slušní Angličané, kteří měli všichni, vyjma dětí zde narozených, svůj vlastní domov; krom toho jsou jejich maringotky mnohem nuznější než ty cikánské...“*¹⁰⁷

¹⁰¹ Soka Strakonice, fond AM Strakonice, inv. č. 829, signatura IV9, karton 214.

¹⁰² Soka Strakonice, fond AM Strakonice, inv. č. 834, sign. V2, karton 216.

¹⁰³ Rákosník, Jakub: *Odvrácená tvář meziválečné prosperity*, Praha, 2008, str. 384–385.

¹⁰⁴ Jan Zdeněk Cvrček (7.6.1915–20.12.2005) rodák ze Strakonice, zde působil jako lékař – od 1985 primář Strakonické nemocnice-, amatérský historik, mykolog, radioamatér. V letech 1929 – 1939 studentem zdejšího gymnázia a medicíny na UK. Výstavbu kolonie pozoroval o Vánocích 1934.

¹⁰⁵ Cvrček, Jan Zdeněk: *Mých devadesát let aneb pamatuji dva císaře a deset prezidentů*, Strakonice, 2007, str. 56.

¹⁰⁶ Holubec, Stanislav: *Lidé periferie*, Plzeň, 2009, str. 135.

¹⁰⁷ Orwell, George: *Cesta k Wigan Pier*, Praha, 2011, str. 63.

1.5 Životní úroveň v ohrožení

Otázka stability existenčního zajištění zaměstnaných jednotlivců a jejich rodin se stávala v počátečních letech velké hospodářské krize stále naléhavější. Stoupající nezaměstnanost nebyla jen anonymní zpráva v tisku plná čísel, nebo popis utrpení lidí vzdálených sociálně či geograficky natolik, že to člověka mohlo nechat chladným.

O hloubce propadu životní úrovně, která hrozila v případě ztráty zaměstnání, si můžeme udělat lepší představu při srovnání příjmů a z nich vyplývajících výdajových možností rodiny v situaci, kdy oba živitelé vydělávali jako dělníci v rámci Akciové společnosti továren na fezy ve Strakonících s finančními možnostmi stejné rodiny plně postižené nezaměstnaností. Jedná se však jen o ilustrativní příklad, který se může historické realitě blížit spíše vzdáleně. Jsme totiž limitováni mezerovitostí pramenů, které nás nutí srovnávat ceny zaznamenané k roku 1934¹⁰⁸ s obsahem mzdového ujednání kolektivní smlouvy platné od 3. 3. 1933.¹⁰⁹ I přes to má toto srovnání, dle mého názoru, určitou výpovědní hodnotu.

Představme si ideálně typickou dělnickou rodinu meziválečného období, která se skládá z otce živitele, matky zaměstnané na nekvalifikované pozici a třech dětí plně závislých na rodičích.¹¹⁰ Muž byl zaměstnán jako kvalifikovaný dělník – tzv. přadlák¹¹¹ - s denním platem 20, 27 korun, zatímco matka vykonávala nekvalifikovanou práci, za kterou je honorována denní mzdou 13 korun. Týdenní příjem naší modelové rodiny tedy činil 199,62 korun. Rodina bydlela v jednopokojovém bytě, za který platila již výše uvedené, nájemné 500 korun ročně, tedy 10,40 korun týdně. Zbytek představovaly výdaje na topení, jídlo, potřeby dlouhodobé spotřeby jako oblečení, popřípadě výdaje za spolkovou činnost, hospodu a jinou kulturní činnost – na příklad oblíbené návštěvy biografu - a podobně.

Jakub Rákosník ve své práci o nezaměstnanosti strukturoval výdaje dělnické rodiny za použití údajů z roku 1927 takto: Na stravu bylo vydáváno 58 % výdajů, na topivo 5%, na daně a pojištění 5%, na byt 8%, na šatstvo 11% a ostatní náklady zaujímaly 13% příjmů.¹¹² Toto rozvrstvení by odhadem odpovídalo i situaci naší modelové rodiny. Na obstarání potravin by

¹⁰⁸ Soupis cen potravin pro potřeby zásobování věznic ve Volyni (12 km od Strakonice); Soka Strakonice, fond OÚ Strakonice, inv.č. 2158, sign. 8/2, karton 633.

¹⁰⁹ Soka České Budějovice, Fond Akciová společnost továren na Fezy ve Strakonících, inv.č. 36, sign. III 1h, karton 15.

¹¹⁰ Zde pracujeme s odhadem Stanislava Holubce, který stanovil, že průměrná dělnická rodina měla 2-5 dětí. Viz Holubec, Stanislav: Lidé periferie, Plzeň, 2009, str. 95.

¹¹¹ Tato pracovní pozice vyžadovala spíše nižší míru kvalifikace a byla honorována částkou blízcí se průměrnému dělnickému platu v rámci ASTF. Vybrána byla z důvodu silnějšího ohrožení méně kvalifikovaných dělníků v případě masového propouštění, které hrozilo na konci roku 1932. Dělnické mzdy se v námi popisované továrně pohybovaly od 10 korun do 32 korun denně. Soka České Budějovice, Fond Akciová společnost továren na Fezy ve Strakonících, inv.č. 36, sign III 1h, karton 15.

¹¹² Rákosník, Jakub: Odvrácená tvář meziválečné prosperity, Praha, 2008m str. 407.

tedy měla hospodyně k dispozici 115,50 korun. Za odpovídající sumu se podle cen z roku 1934 dala pořídit následující zásoba potravin:

1 kg	cibule	1,60 korun
2 svazky	mrkve	3 koruny
0,10 kg	sušených švestek	0,40 korun
1 kg	krup	2,40 korun
1 kg	krupice	3,20 korun
1 kg	jáhel	3,20 korun
1 kg	čočka	6 korun
7 l	piva	18,20 korun
0,25 kg	vepřového sádla	3,50 korun
4 l	mléka	6,40 korun
0,25 kg	cukru	1,50 korun
2 kg	mouky	4,80 korun
0,5 kg	cikorky	4 koruny
0,25 kg	kávy	10 korun
7,5kg	chléb	21,80 korun
10 kg	brambor	2, 50 korun
celkem		92,50 korun

Dle výzkumu Stanislava Holubce byla dělnická strava velmi jednotvárná, postavená na konzumaci chleba, mouky, brambor, domácí zeleniny popř. ovoce a pití kávy, která byla v dělnickém prostředí velmi oblíbená.¹¹³ Jeho závěry byly zohledněny ve výběru potravin v uvedeném „nákupním koši“. Pokud k celkové ceně započítáme ještě jedno balení tehdy oblíbených cigaret Vlasta (šest vlast a jedna zora zabalená v kusu Práva lidu) prodávané za jednu korunu jako každodenní odměnu pro živitele rodiny dostaneme se k částce sto korun a stále ještě zbývá patnáct korun pro mírnou „rozmařilost“.

Další výdajovou položkou, která se obejít nedala byly výdaje na topení. Pětiprocentní výseč z rodinného rozpočtu, která představuje deset korun, umožňovala v zimě 1933/1934¹¹⁴ koupit 53 kg uhlí střední kvality. Na ostatní výdaje domácího rozpočtu připadala částka 64 korun a 12 haléřů.

¹¹³ Holubec, Stanislav: Lidé periferie, Plzeň, 2009, str. 172–175.

¹¹⁴ Ceny uhlí platné od prosince 1933 do dubna 1934. Soka Strakonice, fond OÚ Strakonice, inv.č. 2158, sign. 8/2, karton 633.

Jestliže oba živitelé přišli o zaměstnání, jejich příjem se razantně snížil. Určitou naději skýtal gentský systém podpor v nezaměstnanosti, který byl vázán na placení odborových příspěvků v době, kdy alespoň jeden člen domácnosti pobíral pravidelnou mzdu. Z jeho povahy však vyplývalo několik úskalí. Jedním z nich byla dočasnost vyplácení podpor. Podle pravidel platných po novelizaci systému z roku 1930 byly podpory vypláceny po 26 týdnu od ztráty zaměstnání. Konečná výše podpory se navíc vypočítávala podle výše příspěvků zaplacených do odborové pokladny, to mírně zatěžovalo rodinné finance a v praxi se v odborech realizoval maximálně jeden z živitelů. Toto tvrzení podporují i celorepublikové odhady, které hovoří jen o 40 % podporovaných¹¹⁵ ze všech nezaměstnaných. Jak bylo výše řečeno, výše podpor se lišila případ od případu, ale nikdy nesměla přesáhnout dvě třetiny poslední mzdy nezaměstnaného.¹¹⁶

Představme si, že námi popsaná ideální rodina se ocitla v situaci, kdy se oba živitelé stali nezaměstnanými. Nárok na podporu z gentského systému by patrně měl jen živitel rodiny – bývalý přadlák. I přes výše uvedené počítejme, že pobíral maximální částku, kterou mohl, tedy dvě třetiny své minulé mzdy, to by odpovídalo 13 korunám a 50 haléřům denně. Týdně to tedy činí 81 korun. Jeho žena by teoreticky mohla mít nárok na nějaký příležitostný výdělek, například posluhu majitelce domu. Předpokládejme, že touto činností vydělala částku blížíící se 20 korunám týdně. Rodina se v této situaci mohla spolehnout jen na poloviční příjem. Patrně jednou ze základních strategií jak ušetřit byly razantní škrty v oblasti kultury a zájmů a také snížení pořizovacích nákladů na oděvy a podobně. Pokud bychom chtěli výdaje nezaměstnané rodiny strukturovat stejně jako výdaje stejné rodiny zaměstnaných živitelů, vyšel by pravděpodobně tento výsledek: potraviny 76, 4 %, šatstvo 3, 2 %, bydlení 10, 4 %, topivo 10 %. Toto výdajové schéma však vyžaduje úplnou rezignaci na spolkový život a kulturní aktivity, silnou vůli odepřít si požitky jako konzumaci piva a kouření. Tím se dalo vyhnout úplnému hladovění – připomeňme, že výdaje za potraviny byla rodina nucena snížit ze 115 korun a 50 haléřů na 76 korun a 40 haléřů. Další nepříjemností byla nutnost omezit výdaje na oblečení na naprosté minimum. Po čase muselo být patrné, že svršky jsou obnošené a spravované, to bylo vnímáno jako první příznak chudoby. Navíc příklad ideálního typu rodiny podporované gentským systémem musí být v kontextu sociální situace 30. let považován spíše za ten šťastnější. Zbytek ostatní nezaměstnané populace byl plně závislý na systému veřejné péče či hledání alespoň krátkodobého přivýdělku.

Materiální nouze byla očividná, ale patrně nebyla tím největším strašákem. Chudobu si většina dělnické populace v produktivním věku živě pamatovala z období první světové války, kdy

¹¹⁵ Rákosník, Jakub: *Odvrácená tvář meziválečné prosperity*, Praha, 2008, str. 234.

¹¹⁶ Rákosník, Jakub: *Odvrácená tvář meziválečné prosperity*, Praha, 2008, str. 216.

válečné hospodářství mnohdy nedokázalo zajistit ani denní dávku potravin, která by odpovídala tomu, co bylo k dispozici nejhudšímu nezaměstnanému v době velké hospodářské krize.¹¹⁷ Tím, co strach z materiální bída překonávalo, byl zřetelný úpadek duševních sil nezaměstnaných způsobený veřejným ponižováním, které podporovalo několik koincidujících faktorů doléhajících nejen na jednotlivce, ale i na celou sociální skupinu nezaměstnaných.

Vyčlenění nezaměstnaných osob ze segmentu běžných obyvatel, který se sociálně stratifikoval dle způsobu obživy a výše příjmů (tj. dle životní úrovně), přichází záhy po příchodu masové nezaměstnanosti. Díky ní se objevuje široká vrstva lidí, která má relativně podobný finanční příjem a ke své obživě využívá systém veřejné podpory a formu krátkodobého přivýdělku. Není ani třeba dodávat, že se jednalo o vrstvu, která se řadila k těm nejnuznějším a dle názoru některých současníků se blížila až k deklasovaným skupinám. V očích veřejnosti srážel nezaměstnané navíc fakt, že mnozí z nich si ve své zoufalé situaci pomáhali drobnou kriminalitou, jejíž četnost se několikanásobně zvedla oproti situaci v roce 1929.¹¹⁸ K procesu vyčlenění do značné míry přispíval samotný způsob, jakým byla v praxi realizovaná neproduktivní péče o nezaměstnané. Systém, tak jak byl výše popsán, vyžadoval za získání jakéhokoliv benefitu zdlouhavé a často ponižující úřední ověřování žadatele spojené s dlouhým čekáním ve frontách před úřady či veřejnými vývařovny. Právě toto shlukování nezaměstnaných na místech, která se nacházela často na rušných ulicích (ve Strakonických stál vchod do vývařovny přímo na Náměstí Svobody¹¹⁹) bylo jedním ze zdrojů veřejného ponižení z účasti na jakémsi festivalu bída.

Analogicky se s podobnými problémy při hledání ideálního nastavení státní péče o nezaměstnané potýkaly centrální úřady a samospráva v USA. V rámci programu New Deal prezidenta Roosevelta tam bylo prakticky testováno několik způsobů distribuce státní podpory, přičemž systém veřejného přerozdělování jídla a stravenek vázaných na velmi omezený okruh zboží a obchodů byl opuštěn mimo jiné právě z důvodu sociální stigmatizace příjemců.¹²⁰

Daleko osobnější zážitek se sebeponižováním měla většina těch, kteří si snažili najít alespoň krátký přivýdělek. Rozšířené bylo především obcházení domů s nabídkou úklidu, nošení uhlí ze sklepa do bytu a podobně. Taková činnost je rozšířená ve vzpomínkách pamětníků, např. námi zmiňovaný strojní dělník z Českých Budějovic vzpomíná jak jeho žena „*Posluhovala...myla v*

¹¹⁷ K tématu výživy v období první světové války viz. Kučera, Rudolf, *Život na příděl*, Praha, 2013, str. 18–35.

¹¹⁸ Chyba, Antonín: *Postavení dělnické třídy v kapitalistickém Československu*, Praha, 1972, str. 385.

¹¹⁹ Vyhláška městského úřadu ve Strakonících z 11. 9. 1931. Viz Soka Strakonice, fond AM Strakonice, inv. č. 834, sign. V2, karta 216

¹²⁰ Moran, Rachel Louise: *Consuming relief: Food stamps and New Welfare of the New Deal*, In: JAH March 1, 2011.

*domech schody a chodby – za celé poschodí ji dávali tři koruny“.*¹²¹ Podobnou výpověď zachytil i komunistický novinář Géza Včelička na pražské periferii: „...*příležitostně nádeničím...To nosím obyčejně po domech uhlí či od bytu k bytu na prodej vodu nebo písek na nádobí. Také umyji lidem zem nebo vypráším koberec.*“¹²²

Tyto spíše dobově podmíněné skutečnosti přispívaly k psychickým potížím, které nezaměstnanost způsobuje obecně. Hlavním negativním hybatelem v duševním vývoji nezaměstnaného je ztráta možnosti seberealizace a pocit neužitečnosti. Podle studie B. Buchtové ztráta zaměstnání také vede k opuštění sociálního prostředí, které poskytuje skupinové zaměstnání, k částečnému zprerhání sociálních vazeb mezi kolegy.¹²³ To mohlo mít v době, kdy teprve docházelo k narušování třídního vědomí dělnictva masovou kulturou dvacátého století, na jedince daleko silnější dopady, než jaké byly pozorovány na postižených pohybujících se v současné společnosti. Podobné důsledky mělo vyřazení nezaměstnaného z dělnického spolkového života z důvodu neschopnosti platit pravidelné příspěvky.¹²⁴ Další citelnou ranou způsobenou celkovou insolventností bylo omezení aktivní účasti na hospodské kultuře, která hrála v soudržnosti dělnické komunity zásadní roli.

Výše popsaná psychická zátěž silně umocňovaná naléhavostí existenčních problémů vedla k rychlému opuštění počátečního optimismu a naděje na rychlé nalezení nového uplatnění a přecházela až v naprostou rezignaci a apatii.

Tento proces důkladně popisuje většina dobových sociologických šetření, která se zaměřovala na materiální a psychický stav dlouhodobě nezaměstnaných. Závěry asi nejčastěji citovaného dobového výzkumu, který byl realizován v rakouské vesnici Marienthal skupinou vídeňských sociologů v roce 1932, uvádějí, že ze vzorku sta rodin dlouhodobě nezaměstnaných (více než 3 měsíce) 48 % živitelů vykazovalo známky rezignace na snahu nalézt znovu zaměstnání, 36 % zoufalství, a dokonce celkovou apatii k jakékoliv činnosti. Další cennou informací, kterou tento výzkum přinesl, je výsledek šetření zabývající se náplní běžného dne nezaměstnaného. Dá se na něm dokumentovat výrazný genderový rozdíl v rozdělení povinností, kdy žena měla na starosti celý chod domácnosti a muž se snažil najít zaměstnání. Žena tedy trávila celý čas domácími pracemi, které se snahou o co největší finanční úspornost časově velmi protahovaly, zatímco muž nejdříve obcházel zaměstnavatele ve snaze najít alespoň příležitostný přivýdělek, avšak po opadnutí počátečního optimismu jeho iniciativa klesala a postupně byla nahrazena nečinností. V

¹²¹ Bojovali – zvítězili, vzpomínky komunistů Jihočeského kraje, České Budějovice, 1961, str. 111–113.

¹²² Včelička, Géza: Černá píseň, Praha, 1958, str.267, cit. dle Rákosník, Jakub: Odvrácená tvář meziválečné prosperity, Praha, 2008, str. 388.

¹²³ Buchtová, Božena: Psychologie nezaměstnanosti, In: Nezaměstnanost, Psychologický, ekonomický a sociální problém, Praha, 2002, str. 75.

¹²⁴ Ve Strakonících je např. doložena činnost DTJ viz Soka Strakonice, fond AM Strakonice, karta 217.

praxi to pak znamenalo, že místo práce v továrně, spolkové činnosti a politických debat v hospodě svůj čas trávil bloumáním po městě či osamoceným vysedáváním v parku popřípadě drobnou výpomocí v domácnosti a péčí o děti.¹²⁵ Jakub Rákosník cituje svědectví dlouhodobě nezaměstnaného pletaře, který své pocity shrnul následovně: „*Doma nic, všechno člověka ubijí, jdete pryč, venku zas nic. A tak se člověk ubijí a přemýšlí o věcech, na které by za jiných okolností nikdy si nevzpomněl.*“¹²⁶

Výše uvedené problémy nezaměstnaných měly nesporně dopad na vnímání vlastního postavení dosud ještě zaměstnaných dělníků. Jak již bylo výše řečeno, sociální kontakty mezi zaměstnanými a nezaměstnanými byly velmi časté, ne-li každodenní. Děti nezaměstnaných navštěvovaly stejnou obecnou školu jako potomci dělníků stále ještě pracujících v místních textilních továrnách. Potřební se dozajista snažili využít sousedské solidarity přátel se stálým příjmem k tomu, aby si od nich příležitostně vypůjčili potraviny či menší obnosy peněz, popřípadě se jim snažili vnutit výpomoc v domácnosti, na kterou běžně jejich rodina sama stačila. Zaměstnaní poznávali bývalé kolegy či známé čekající ve frontě před vývařovnou či postávající ráno u vrat továrny v naději, že by se mohla uvolnit nějaká pracovní pozice.¹²⁷ Podobně reflektovali stěhování sousedů do sociálně vyloučeného prostředí nouzových kolonií a také činnost dobrovolníků organizujících v zájmu dobročinnosti podomní sbírky na podporu nezaměstnaných, jejichž realizaci okresní úřad ve Strakonících povolil v letech 1930–1933 různým charitativním organizacím, politickým stranám a jiným spolkům hned několikrát.¹²⁸ Pro co nejlepší výsledek své prospěšné činnosti se s cílem vzbudit lítost či získat politický kapitál jistě nezdráhali popisovat situaci nemajetných s naturalistickými detaily. Každému strakonickému obyvateli byl tíživý osud nezaměstnaných připomenut i při jeho cestě za kulturou a zábavou, zaplatil totiž ke každému lístku do kina dvaceti haléřovou přírážku a podobně ke každé vstupence na tancovačku příplatek 50 haléřů.¹²⁹

Tyto a podobné každodenní připomínky „těžkých časů“ spolu s vědomím, že jejich pracovní pozice patří k těm ohroženým, stavěly dělníky s nízkou či s žádnou kvalifikací do velmi složité situace. Podobnou atmosféru strachu z nezaměstnanosti, která patrně panovala ve Strakonících na přelomu let 1932 a 1933, popisuje ve své sociologické studii z roku 1937 Marie Jahodová. Její práce je založena na pozorování komunity nezaměstnaných v hornické lokalitě jižního

¹²⁵ Jahoda, Marie, Lazarsfeld, Paul Felix, Zeisel, Hans: *Marienthal: sociografie komunity nezaměstnaných*, Brno, 2013, str. 87–135.

¹²⁶ *Život nezaměstnaného*, Sociologická revue 5, 1934. str. 2004.

¹²⁷ Jednalo se patrně o rozšířenou praxi v rámci snahy o nalezení nového uplatnění viz Rákosník, Jakub: *Odvrácená tvář meziválečné prosperity*, Praha, 2008, str. 370–371.

¹²⁸ Soka, fond OÚ Strakonice, Inv. Číslo 2212; sign.10/3, karton č.667, 668.

¹²⁹ Soka Strakonice, fond AM Strakonice, inv. č. 834, sign.V2, karton 216.

Walesu, jejíž vývoj se od situace v Marienthalu lišil tím, že zde docházelo k postupnému vysazování a propouštění horníků, zatímco v prvně zkoumané lokalitě došlo k jednorázovému zavření jediné textilní továrny a propuknutí masové nezaměstnanosti. Závěry tzv. waleské studie prokazatelně ukázaly, že výše nezaměstnanosti v lokalitě společně s životem v komunitě, jejíž podstatnou část tvořili nezaměstnaní, způsobovala silnou psychickou zátěž, která měla za následek napětí mezi horníky stále ještě pracujícími na šachtách.¹³⁰ Podobný neklid, pramenící ze strachu z pádu mezi ty nejnuznější a odhodlání si udržet stávající životní úroveň za každou cenu, akumuloval v sociálním prostředí kolektivního pracoviště množství skryté energie, která byla ideální pro úspěšnou agitaci radikálů.

¹³⁰ Jahoda, Marie: Arbeitslose bei der arbeit. Die Nachfolgestudie zu "Marienthal" aus dem Jahr 1938, Farnkfurt-New York, 1989, cit. dle Buchtová, Božena: Nezaměstnanost, Psychologický, ekonomický a sociální problém, Praha 2002 str. 78–9.

2. Komunistická strana a její pozice v meziválečné společnosti

...vzvedla potupený rudý prapor, aby vedla proletariát do nového boje proti kapitálu – Dělníci nebojte se slova komunismu, je to vaše náboženství, váš cíl a program. ...Ať žije komunismus, strakoničtí proletáři semkněte se v pevné řady budoucnost je vaše.¹³¹

2.1 Snění o světové revoluci ve strakonických výčpech

Dne 18. května roku 1921 se v hostinci U Švehlů na strakonickém náměstí sešel zvláštní, potencionálně nebezpečný kroužek dvaceti levicových aktivistů. Jako uzavřená společnost se tito otcové nového politického projektu jali hlasovat o přijetí programového dokumentu nově vznikajícího projektu mezinárodního komunistického hnutí zvaného Jednadvacet zásad pro přijetí do komunistické internacionály. Hlasující sedíce nad püllitry s pivem jasnou většinou rozhodli o vzniku další stranické buňky KSC, která měla svým dílem přispět k naplnění ideálu světové revoluce. Jak se zdálo, levicové proudy se měly nevyhnutelně chopit kormidla dějin.

V posledním roce první světové války se nejen na území budoucí Československé republiky šířily vlny neklidu. Problémy se zásobováním toho, co můžeme nazývat domácí frontou první světové války – zbrojního průmyslu, nedostatek potravin a zvýšený tlak na výkonnost v továrnách vyvolal sérii stávek a živelných demonstrací. Od roku 1917, kdy proběhla v místní textilní továrně první manifestační stávka proti vývozu potravin ze země na frontu, se napětí mezi místní komunitou textilních dělnic a lokálními představiteli establishmentu stále vyhrocovalo. V lednu 1918 začal dav požadující potraviny a teplé oblečení rabovat obchody a krátkodobě dokonce obsadil okresní hejtmanství.¹³² Zatímco akta okresního hejtmana létala po ulici a vybavení jeho kanceláře leželo zdemolováno v koutě, místní příznivci levicové frakce sociálních demokratů pod vlivem agitace Bohumíra Šmerala¹³³ nadšeně promýšleli cestu k budoucí „socialistické vlasti“.

Šmeral, vůdce radikálních sociálních demokratů, se pokusil nasměřovat pád habsburské monarchie na území českých zemí do socializačních kolejí již v době masových nepokojů roku

¹³¹ Jihočeský dělník 2. 6. 1921.

¹³² Obecní kronika Strakonice 1916 – 1945, ed. Simona Kotlářová, Strakonice, 2005, str. 15.

¹³³ Šmeral agitoval poprvé ve Strakonících v roce 1917 viz Sichinger, Josef: Další kapitoly velké historie. Příspěvek k historii 60 let KSC na Strakonicku, Strakonice, 1981, str. 22.

1918, ale byl zatlačen vlivnými zástupci občanských stran spojených s exilovou vládou. Po svém neúspěchu v době krátkodobého exilu navštívil Moskvu, kde se setkal s Leninem.¹³⁴ Fascinován událostmi kolem zdejší rudé revoluce a projevy sociální nespokojenosti, které pozoroval jak Čechách, tak všude po celé Evropě, se urychleně vrátil zpět do Prahy. Po svém návratu do již nově ustaveného Československa zjistil, že sociální bouře s pádem monarchie nezmizely, a začal kolem sebe shromažďovat příznivce radikálního řešení ve stylu ruských bolševiků. V lednu 1920 vzniklo první vyjádření tohoto politického proudu – tzv. Programové prohlášení marxistické levice, ve kterém se radikálové zásadně vymezili proti participaci na vládních institucích nově vzniklé ČSR a vyslovili se pro vstup do nově zformované komunistické internacionály. V září 1920 levicová frakce svolala XIII. sjezd sociální demokracie a tím rozpoutala boj o stranický majetek. Obsazení lidového domu i dalších stranických institucí však vyvolalo obrannou reakci starého vedení sociálních demokratů a ti jako právoplatní majitelé nechali lidový dům vyklidit policií. Následoval hektický pokus levicových předáků využít dosud patrné sociální napětí ve společnosti, v marxistické terminologii označovaného jako probuzení třídních instinktů proletariátu,¹³⁵ k vyvolání generální stávkou v sorelovském stylu. Na několika místech v Čechách měla akce určitou podporu. Nejzásadnějším centrem se stala kladenská průmyslová oblast, kde došlo k obsazování továren či objektů místní samosprávy,¹³⁶ ale živelně organizované akce podobného ražení probíhaly roztroušeně v různých regionech.

V okolí Strakonice došlo ke stávkám zemědělského dělnictva na velkostatkách v Řepici, Rovné, Droužeticích, Štětkni, podobně jako v nedalekých Vodňanech byla činnost nově vznikajících dělnických rad spojena s krátkodobým přebíráním budov místních úřadů.¹³⁷ Ve vzduchu bylo silně přítomné napětí pomalu směřující k možným ozbrojeným střetům. Neklid vyvolávaný na venkově totiž narušoval dominantní postavení agrární strany a místních lokálních elit z řad sedláků v tomto sociálním prostoru. Mimo běžné nasazení četnictva jako nástroje pro obnovení zákonnosti byly, jako odpověď na novou radikální konkurenci, formovány venkovskými sokolskými spolky za finanční podpory agrární strany paramilitární bojůvky tzv. občanské stráže.¹³⁸ To mělo za následek vzrůstající ozbrojování na obou stranách.

¹³⁴ Nechvátal, Martin: 15. 5. 1921: založení KSČ: ve službách Kominterny, Praha, 2002, str. 10.

¹³⁵ Benko, Juraj: Bolševismus mezi východem a západem (1900-1920), Bratislava, 2012, str. 37.

¹³⁶ Nechvátal, Martin: 15. 5. 1921: založení KSČ: ve službách Kominterny, Praha, 2002, str. 23.

¹³⁷ Jihočeský dělník 23. 12. a 30. 12. 1920 dále viz Sichinger, Josef: Štěkeň revoluční. Příspěvek k historii stávkou zemědělských dělníků na velkostatku Štěkeň v roce 1920, Strakonice 1980; Šrámek, Vladimír: Příspěvek k regionální historii Vodňanska. Dvě významné události z dějin dělnického hnutí na Vodňansku r. 1920, In: Výběr z prací členů Historického kroužku č. 4, 1965.

¹³⁸ Sichinger, Josef: Další kapitoly velké historie. Příspěvek k historii 60 let KSČ na Strakonicku, Strakonice, 1981, str. 30.

V globálním měřítku však byla prosincová generální stávka fiaskem, které přineslo rodičímu se hnutí jen skupinu autenticky českých levicových mučedníků souzených v tzv. kladenském procesu v březnu 1921.¹³⁹

Po nepodařeném pokusu o státní převrat se zatím velmi rozvolněné hnutí marxistické levice začalo stmelovat v programatických diskuzích, které se točily hlavně kolem přijetí 21 podmínek pro vstup do komunistické internacionály. Proces formování, na jehož konci byl ustavující sjezd KSC 15. 5. 1921, jasně směřoval k roztržce s etablovanou sociální demokracií. Na tomto místě je třeba upozornit, že marxistická levice rozhodně nebyla jen jakousi skupinkou marginálů, kteří by na sebe účelově strhávali pozornost bez jakékoliv naděje na dlouhodobé přežití jako samostatné politické hnutí, ale podíl jejich sympatizantů v rámci stávajících struktur sociální demokracie je dnes odhadován na 67 % všech členů.¹⁴⁰ Proto není nijak překvapivé, že diskuze o vstupu do kominterny byly silně reflektovány i v regionech. Štěpení jihočeské regionální buňky sociální demokracie probíhalo paralelně se stejným procesem ve vedení strany. Celý proces nebyl vnímán jen jako záležitost jednání lokálních nebo dokonce národních stranických špiček, ale byli s ním seznamováni i řadoví členové strany skrze stranické periodikum „*Jihočeský dělník*“.¹⁴¹ Ustavující sjezd KSC proto rychle následovaly i oblastní kroužky hlásící se k marxistické levici a v návaznosti na něj iniciovali zakládání regionálních komunistických organizací. Mimo Strakonické vznikla například buňka ve Volyni, Písku a tak dále.

Oproti divokým událostem ve válkou rozvrácené Evropě však okolnosti založení Komunistické strany Československa musí být vnímány spíše jako poklidný vývoj jednoho z mnoha levicových politických hnutí. Doba, charakterizovaná Ericem Hobsbawmem jako čas, kdy „jako by stačil jeden jediný signál, aby lid povstal a nahradil kapitalismus socialismem a přeměnil tak nesmyslná utrpení světové války v cosi pozitivnějšího – v krvavé porodní bolesti a křeče nového světa“¹⁴², sice znamenala vznik nového světa značně odlišného od slavné „*belle époque*“, ale rozhodně to pro střední Evropu nebyla doba socialistického ráje na zemi. V „porodních bolestech“ nové společnosti se však vedle liberálně demokratického Československa zrodil jeho malý zlobivý bratr, který se odvrátil od ideálů, nabídnutých Masarykovou „*Světovou revolucí*“¹⁴³. *Enfant terrible* první republiky – KSC.

¹³⁹ Nechvátal, Martin: 15. 5. 1921: založení KSC: ve službách Kominterny, Praha, 2002, str. 25.

¹⁴⁰ Tamtéž, str. 21.

¹⁴¹ Například 24. 2. 1921 vyšel doslovný přetisk 21 podmínek pro vstup do KI. Viz Jihočeský dělník, 24. 2. 1921.

¹⁴² Hobsbawm, Eric: Věk extrémů: krátké 20. století 1914-1991, Praha, 1998, str. 64.

¹⁴³ Viz Masaryk, Tomáš Garigue: Světová revoluce. z války a ve válce (1914-1918), Praha, 1930.

2.2 Na odvrácené straně demokracie – KSČ jako hnutí odporu proti Československé republice

Odpor, odboj,¹⁴⁴ revoluce – slova, která souhrnně vyjadřují touhu po změně, nevoli a ochotu použít násilí jsou často skloňována jak při užívání jazyka pro běžnou komunikaci, tak ve vědeckém diskurzu společenských věd.¹⁴⁵ Ovšem jejich významová náplň je velmi široká a paušálně téměř nedefinovatelná. V praxi se k odporu řadí jakákoliv forma protestu od nekonformního účesu, přes projev různých subkultur až k ozbrojeným povstáním či přípravě revoluce. Jejich přesnější definování je ovšem metodologickou nutností pro zachování určité interpretační linky.

Pro vymezení pojmu odporu můžeme použít velmi širokou definici, která zahrnuje aktivní odmítnutí určité moci či kontroly, respektive určitých systémových či kulturních skutečností. Už z této definice je patrný určitý vztah moci a odporu vůči ní. Nastíněnou myšlenku závislosti resistance na moci rozpracoval Michel Foucault ve své teorii centrální role moci. Podle ní každé vykonávání institucionalizované moci přináší určitý prostor pro její odmítnutí. Odpor vyvolá obrannou reakci mocenského systému, která má často represivní charakter. Represe naopak přináší novou legitimitu pro další zosílení odporu.¹⁴⁶ V závislosti na této teorii můžeme dovodit vzájemný vztah pojmů odpor, násilný odpor (odboj) a revoluce mezi sebou a k vlastní intenzitě odporu. Odpor- zjevné odmítnutí moci – po určitých represivních zásazích či střetu se systémovými překážkami přeroste ve svoji radikálnější, často násilnou formu, která vede ve svoji extrémní podobě k revoluci – tj. pokusu o svržení nositelů moci. Tato teorie byla samozřejmě zpochybněna. Nejsilněji v tomto ohledu působila argumentace založená na odmítnutí dichotomie mezi skupinou mocných a ovládaných, která upozorňovala na existenci různých typů hierarchizované moci ve společnosti.¹⁴⁷ I přes tuto kritiku, kterou je třeba brát v potaz, poskytuje teorie centrální role moci dostatečný výkladový rámec pro zkoumanou problematiku.

Revoluce je podle uvedené teorie nejvyšším stádiem odporu, je to proces velmi zásadních společenských nebo sociálních změn, tedy i přesunu reálného výkonu moci. Má zpravidla násilný charakter a je prováděna určitým masovým sociálním hnutím, které prosazuje program

¹⁴⁴ S českým termínem odboj vyvstává překladatelský problém, angličtina totiž všechny formy odporu i odboje označuje slovem „resistance“, ve svém výkladu budu proto raději používat termín „násilný odpor“ s odkazem na synonymní význam obou výrazů.

¹⁴⁵ Historiografie tyto termíny využívá velmi často. Naprosto signifikantní je v tomto ohledu zkonstruování fenoménu prvního, druhého a třetího odboje. Pojem revoluce je pak velmi zprofanován marxistickými přístupy v historiografii – např. Neolitická revoluce V. G. Childa.

¹⁴⁶ O tom: Heller: Power, Subjectification and Resistance in Foucault, *SubStance* Vol. 25, No. 1, Issue 79, 1996, str. 78–110.

¹⁴⁷ Hollander, Jocelyn, Einwohner, Rachel: Conceptualizing Resistance, *Sociological Forum*, Vol. 19, No. 4, 2004, str. 550.

těchto změn.¹⁴⁸ Sociální hnutí je vlastním předpokladem pro provedení tzv. kolektivní akce, kterou revoluce bezesporu je. Podle Tillyho teorie protestu¹⁴⁹ nese hnutí vstupující do této kolektivní akce čtyři hlavní znaky: Určitou organizaci, mobilizaci sil - to znamená získání zbraní, širší podpory a legitimacy pro použití síly atd. Dalším znakem je určitá společná ideologie či zájem. Náhodným faktorem pak může být příležitost pro vyvolání samotného revolučního aktu.¹⁵⁰

Tato přímá konfrontace hnutí odporu s nositelem státní moci znamená jeho zánik, a to jak v případě vítězství a převzetí moci a následnému prosazení změn, tak v případě jeho porážky a zničení.

2.3 Třetí plochy mezi státem a KSČ

Hnutí důsledně vycházející z ideologie, kterou představuje radikalizovaná marxistická doktrína, zákonitě vytvářelo třetí plochy s jakýmkoliv státním režimem, který by se od tohoto pojetí lidské společnosti odlišoval. Nejdůležitějším prostorem střetu se systémem se stávala majoritně otázka ekonomické sféry společnosti. Volný trh založený na naprosté svobodě soukromého vlastnictví a hlavně podnikatelské svobodě počítající s volnou akumulací kapitálu, který byl v mírné modifikaci aplikován v meziválečné ČSR,¹⁵¹ se stal předmětem prvotního zatracení. Tento systém byl charakterizován třídním vlastnictvím kapitálu,¹⁵² jehož důsledkem vznikla elitářská společnost závislá na vykořisťování lidu na nižších stupních výrobního procesu – proletariátu.

Marxova teorie třídního boje proletariátu proti buržoazii má ekonomicko-sociální náplň. Jedná se o vzpouru proti metodě vykořisťování jako celku, tedy všem složkám, které se na něm podílejí - případně i proti formě státního zřízení, jeho představitelům a institucím.

Stát se dle řečeného stal výrazem organizovaného násilí, které bylo využíváno pro potlačování jedné třídy druhou.¹⁵³ Byl tedy charakterizován jako ochránce tohoto radikálně odmítaného ekonomicko-sociálního systému a stal se hlavní překážkou převedení ideologie do praxe - protivníkem revoluce.

¹⁴⁸ Giddens, Anthony: Sociologie, Praha, 1999, str. 470–471.

¹⁴⁹ Formulováno: Tilly, Charles: From mobilisation to revolution, 1978.

¹⁵⁰ Giddens, Anthony: Sociologie, Praha, 1999, str. 475–6.

¹⁵¹ Pojmy volný trh a svoboda akumulace kapitálu jsou zde použity ve vidění marxistické doktríny rovnostářské společnosti. Trh byl ve 30. letech regulován státem jako opatření proti hospodářské krizi: hlavně řízenou monopolizací, ale tyto intervence neodpovídají pojetí státních zásahů odstraňujících třídní vlastnictví kapitálu a jsou pro tento problém vedlejší, o státním intervencionismu v době krize např. : Průcha a kol.: Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992 I. Díl, Brno, 2004, str. 277–285; Kárník, Zdeněk: České země v éře první republiky II. díl, Praha, 2002, str. 58–65.

¹⁵² Marx, Karl; Engels, Fridrich: Komunistický manifest, Praha, 1972, str. 28.

¹⁵³ Tamtéž, str. 33.

Prosazování tohoto postoje komunistickou stranu vytlačilo nejen do opozice na parlamentní úrovni, ale postavilo ji na pozice odporu vůči základním mechanismům společnosti, kterou stát řídil. Hnutí proto postrádalo klasickou tendenci k prosazování změny skrze fungující volební systém a tvorbu vládní politiky. Snažilo se jen propagovat svůj program a získávat prostředky a příznivce pro prosazení vlastní vize, která vyžadovala zničení starého řádu.

Komunistická strana byla vlastně politickou silou, která permanentně stála mezi dvěma rozdílnými politickými realitami. Jednak byla součástí mezinárodního komunistického hnutí sdruženého v Kominterně s centrem v Moskvě, jednak druhou stranu participovala na politických institucích československé parlamentní demokracie, avšak svou účast na nich chápala pouze jako nástroj globální revoluční strategie.¹⁵⁴

Šmeralův vliv na prvotní program komunistické strany dokázal zajistit podporu početných levicových intelektuálů a značné části dělnictva, které tradičně sympatizovalo se sociální demokracií. Tento vývoj znamenal vznik nejmasovější dělnické strany v Československu, ale také omezení radikality.¹⁵⁵ To umožňovalo hledat různé strategie zahrnující vyšší míru angažovanosti v daném politickém systému. Tento fakt ilustruje překvapivě úspěšný volební výsledek v parlamentních volbách roku 1925, po kterém museli komunisté svým voličům vysvětlovat, proč odmítali jít do vlády a zařadit se tak mezi státotvorné strany. Tlak na ně byl v této záležitosti vyvíjen i přesto, že v rámci předvolební kampaně význam voleb pro prosazení svého programu odmítli.¹⁵⁶

Šmeralův vstřícný postoj ke státu, ve kterém strana fungovala, také vyplývá z jeho názoru na národnostní otázku v Československu. Masarykův koncept československého národa bral prostě jako fakt a nijak ho nezpochybňoval. To ovšem neodpovídalo strategii kominterny, která v roce 1924 přijala rezoluci o „sebeurčení až oddělení“¹⁵⁷.

V prvních letech po založení strany si také strakonická regionální skupina získala ve městě širokou voličskou základnu. Kouzlo úspěchu spočívalo v tom, že její vůdci patřili k již etablovaným velmi váženým autoritám místní dělnické komunity. Triumvirát zakladatelů František Škola, Jan Švehla a JUDr. Václav Topinka vycházel z dlouholeté činnosti uvnitř místní sociální demokracie. Nejsilněji kontinuitu se starým politickým projektem symbolizoval Václav

¹⁵⁴ Rupnik, Jacques: Dějiny Komunistické strany Československa: od počátků do převzetí moci, Praha, 2002, str. 57.

¹⁵⁵ To souvisí nejen s určitými zažitými schématy politické praxe, které Šmeral a jeho příznivci přinesli ze svého působení v sociální demokracii, ale také s celkovým úpadkem rudé vlny, která se prohnala Evropou po první světové válce. Viz Brown, Archie: Vzestup a pád komunismu, Brno, 2011, str. 105–112.

¹⁵⁶ Urban, Dan: Srovnání volebních kampaní KSČ v letech 1925, 1929 a 1935, diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, 2010, str. 63.

¹⁵⁷ Rupnik, Jacques: Dějiny Komunistické strany Československa: od počátků do převzetí moci, Praha, 2002, str. 75.

Topinka, kterému vážnost mezi dělnictvem nepřinášelo jen jeho vysoké vzdělání, ale i to, že byl úřadujícím starostou města.¹⁵⁸ Díky tomu, že secese marxistické levice nebyla vedena skupinkou marginálů, ale byla iniciovaná přímo lidry nejsilnější strany ve městě, dokázalo zajistit mladé KSČ podporu většiny stabilního elektorátu ČSDSD. V roce 1924 se konaly volby do obecního zastupitelstva, jejichž výsledek můžeme považovat za potvrzení výše uvedené teze o obecně masovém charakteru KSČ. Komunisté získali důvěru 1233 voličů a obsadili 10 zastupitelských křesel. Pro srovnání ČSDSD dokázala získat jen 606 voličů, ale i přesto zůstala druhou nejsilnější stranou.¹⁵⁹ I přes značnou převahu nad ostatními politickými směry se však žádné pokusy o striktně revoluční politiku nekonaly. Komunisté se nechali připravit o post starosty, přičemž ostatní strany svorně volily sociálně demokratického kandidáta. Ve složení městské rady se dokonce drtivé vítězství komunistů vůbec nepromítlo – v jednáních získali jen 3 radní z celkových dvanácti. Každodenní politika zastupitelů KSČ měla silně konformní rysy tvůrčí politiky. Došlo k vytvoření koalice mezi levicovými stranami. Běžné problémy komunální politiky byly projednávány věcně bez ideologických výstřelků v praktické shodě se sociálně demokratickými partnery. Opoziční postoj v období 1924 – 1928 měl spíše proklamativní ráz vyjádřený navrhováním různých velmi obecných rezolucí ke schválení obecním zastupitelstvem a jejich odeslání na vyšší místa státní správy. Například v roce 1925 František Škola za KSČ navrhl zaslat rezoluci vládě ČSR za uznání SSSR de jure, v následujícím roce podal Jan Švehla k projednávání zaslání stížnosti vládě proti novým agrárním clům a téhož roku se podařilo komunistům těsně protlačit rezoluci na podporu stávkujících anglických horníků a odeslání 500 korun ve prospěch stávků z obecního rozpočtu.¹⁶⁰

Tato vstřícná politika klidného vývoje města byla dána jednak personálním složením zastupitelů za KSČ, které se, viděno prizmatem jejich profesního zaměření, příliš nelišilo od situace sociální demokracie, jednak obecnou politickou praxí vedení strany na celostátní úrovni. Za sociální demokracii do zastupitelského křesla usedli 2 učitelé, úředník, dělník a kvalifikovaný dělník, zatímco z deseti zastupitelů za KSČ jen tři byli textilními či nekvalifikovanými dělníky, zbytek zaujímal 5 řemeslníků a kvalifikovaných dělníků, hostinský a právník – zmíněný Václav Topinka.¹⁶¹ Ke konci volebního období těchto zastupitelů se však schylovalo k zásadním změnám na všech úrovních života komunistické strany. Radikálové již čekali na svoji chvíli.

¹⁵⁸ JUDr. Václav Topinka byl jedním z vůdců sociální demokracie, který byl ihned po převratu z důvodu zachování legitimacy městské rady kooptován do obecního zastupitelstva, po obecních volbách v roce 1919 se stal starostou Obecní kronika Strakonice 1916 – 1945, ed. Simona Kotlárová, Strakonice, 2005, str. 30.

¹⁵⁹ Tamtéž str. 41.

¹⁶⁰ Samec, Josef: Činnost KSČ na Strakonicku v letech 1921 – 1939, diplomová práce, katedra československých dějin UK, Praha, 1976, str. 59–63

¹⁶¹ Obecní kronika Strakonice 1916 – 1945, ed. Simona Kotlárová, Strakonice, 2005, str. 41.

2.4 Vnitrostranický převrat mladé generace

Konformní názory a postoje vedení strany byly kritizovány jak Kominternou, tak levicovou opozicí mladých radikálů. Již v roce 1925 vyšla Reimanova¹⁶² brožura „Šmeralismus nebo?“ kritizující odchylky od bolševické linie, které se týkaly hlavně teorie státu a zmíněné národnostní otázky. Kritika podobného rázu se již nezastavila a Šmeral byl odstaven ze stranického vedení.¹⁶³

Po neúspěších vedení strany, které se promítly hlavně ve fiasku nelegálních protestů z roku 1928, se za silné podpory kominterny do čela strany dostala radikálně levicová frakce karlínských kluků vedená Klementem Gottwaldem. Toto uskupení začalo tvrdě prosazovat kurz bolševizace spojený s čistkami funkcionářů na všech úrovních. Ze strakonické buňky KSČ odešli po názorových neshodách lidé, které bychom mohli označit za velice zkušené komunální politiky a vůdčí představitele hnutí. Hned na počátku procesu bolševizace v roce 1929 odešel zpět do sociální demokracie tehdejší první náměstek starosty a jeden ze zakladatelů místní organizace Josef Tetauer.¹⁶⁴ Následovala nedobrovolná rezignace na členství ve straně Františka Školy, který byl v roce 1925 za komunistickou stranu dokonce zvolen poslancem.¹⁶⁵ Jeho odchod doprovázeli taktéž vyloučení zastupitelé František Radina a Marie Elsnerová. František Škola i Josef Tetaur se rozhodli dál věnovat komunální politice v ČSDSD a tím výrazně posílili její šance v následujících komunálních volbách.¹⁶⁶ Znovu do zastupitelstva nekandidoval ani JUDr. Václav Topinka, nejvýraznější osobnost dvacátých let. Sepětí s minulostí strany zajišťoval jen výčepní Jan Švehla, který byl nepostradatelný pro celkovou organizaci hnutí. Další změnou, kterou zmiňovaný očistný proces přinesl, byla důsledná proletarizace místního hnutí. V roce 1932 totiž jako zastupitelé figurovali kromě výše zmíněného Jana Švehly jen tovární dělníci.¹⁶⁷

Odchody a názorové střety vyvolával hlavně nekompromisní tlak vedení strany na striktní naplnění ideálu Leninovy revoluční politické strany jak v organizaci, tak v praktické politice, což si vyžádalo zásadní změnu postoje hnutí ke státu. Nový přístup k systému, ve kterém strana fungovala, formuloval K. Gottwald již při svém projevu na V. sjezdu strany, v němž odmítl jakoukoliv spolupráci se státním aparátem. Ten dle jeho názoru podlehl fašizačním tendencím, které byly zjevné nejen v existenci šovinistických hnutí, ale také v politice uskupení politických

¹⁶² Jeden z členů radikální skupiny tzv. karlínských kluků.

¹⁶³ O tom Rupnik, Jacques: Dějiny Komunistické strany Československa: od počátků do převzetí moci, Praha, 2002.

¹⁶⁴ Samec, Josef: Činnost KSČ na Strakonicku v letech 1921-1939, diplomová práce, katedra československých dějin UK, Praha, 1976, str. 92.

¹⁶⁵ Poslancem od 15. 11. 1925 do 25. 9. 1929 viz <http://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=293&id=3781&l=cz>.

¹⁶⁶ Samec, Josef: Činnost KSČ na Strakonicku v letech 1921-1939, diplomová práce, katedra československých dějin UK, Praha, 1976, str. 93.

¹⁶⁷ Obecní kronika Strakonice 1916 – 1945, ed. Simona Kotlárová, Strakonice, 2005, str. 147.

stran Hrad. Útok na tzv. strany Hradu, které byly v politické realitě tehdejšího Československa přímo spojeny s osobou T. G. Masaryka, můžeme považovat za útok na existující vládu. Československo bylo dále označeno za stát s agresivní imperialistickou politikou, který připravuje invazi do sovětského svazu.¹⁶⁸

Heslo o existující fašistické diktatuře československého státního aparátu hrálo v kurzu propagandy strany hlavní roli po celé sledované období. Nechyběly ani otevřené útoky přímo na hlavu státu, které vyvrcholily předvolebním heslem prezidentských voleb roku 1934 – „Ne Masaryk – ale Lenin!“¹⁶⁹

Nový kurz měl za následek nejen masivní odliv registrovaných členů strany, ale také výrazné oslabení voličské základny. Na regionální úrovni se tento trend projevil ve výsledku komunálních voleb z roku 1932, v nichž KSČ nedokázala navázat na svůj triumf roku 1924 a další, méně výrazný, úspěch roku 1928.¹⁷⁰ Strana se ocitla pod hranicí jednoho tisíce hlasů a prohrála těsně se sociálními demokraty. Značné podpory, která odfiltrovala část voličů KSČ, se dostalo v této době také progresivnímu politickému projektu Národní obce fašistické.¹⁷¹ Ta v budoucích událostech stávky textilních dělníků sehrála svoji roli.

Propad v komunálních volbách roku 1932 nebyl tak výrazný hlavně z důvodu toho, že Strakonice byly v regionu tradičně rudou baštou, ale debakl v předcházejících parlamentních volbách v roce 1929 byl mnohem znatelnější. Neúspěch sice znamenal značné posílení hlavního rivala KSČ – sociální demokracie, ale nové vedení přesto výsledek vykládalo jako úspěch bolševizace spočívající v odklonu od účelové politiky poplatné volebním preferencím.¹⁷² Tento moment byl přelomem v participaci KSČ na politických institucích daného státního zřízení. Distanec od volebních výsledků, tedy od cíle získat co největší vliv v zákonodárném shromáždění, byl jasným signálem k nerespektování této instituce a znamenal následnou snahu prosazovat velmi radikální programové požadavky jinou, značně konfliktní cestou.

Strana samozřejmě i přes ztrátu značné části elektorátu získala určitý počet poslaneckých mandátů, ale parlament se pro ni stal jevištěm excesů s cílem delegitimizovat zákonodárné instituce. Činnost poslanců spočívala úplně na jiných základech, než bylo pro chod poslanecké sněmovny typické. Jejich projevy a různé další nástroje chodu sněmovny (např. interpelace) se

¹⁶⁸ Protokol 5. řádného sjezdu Komunistické strany Československa: 18.-23. února 1929, Praha, 1978, str. 42–45

¹⁶⁹ Kárník, Zdeněk: České země v éře První republiky (1918-1938). II. díl, Praha, 2002, str. 540.

¹⁷⁰ Vítězství ve volbách se ziskem 1036 hlasy s tím, že rozdíl oproti ziskům druhé sociální demokracie se vyrovnal (974 hlasů). Viz Obecní kronika Strakonice 1916 – 1945, ed. Simona Kotlárová, Strakonice, 2005, str. 83–84.

¹⁷¹ Celkové výsledky: ČSDSD 1025 hlasů, KSČ 928 hlasů, NOF 862 hlasů. Viz Obecní kronika Strakonice 1916 – 1945, ed. Simona Kotlárová, Strakonice, 2005, str. 147.

¹⁷² Rupnik, Jacques. Dějiny Komunistické strany Československa: od počátků do převzetí moci, Praha, 2002, str. 87.

staly nedílnou součástí komunistické agitace,¹⁷³ jejímž základem byla provokativní prohlášení a různé formy obstrukce, které brzdily zákonodárný proces a zesměšňovaly jej. Toto chování v praxi ilustruje příklad poslance Josefa Štětky, který za dobu svého aktivního působení ve sněmovně – tedy za léta 1929–1935 – byl 17x volán ve sněmovně k pořádku, byla mu udělena důtka, jednou mu bylo odebráno slovo a dokonce 6x proběhlo řízení o vydání jeho osoby k trestnímu stíhání. Obstrukci dovedl až k naprosté absurditě v době projednávání otázky sociálního pojištění, kdy si vzal slovo a dokázal hovořit dvakrát za sebou přes dvacet hodin v kuse.¹⁷⁴

Úplné odcizení strany od jakékoliv konstruktivní parlamentní politiky podněcovala taktika, kterou doporučovala kominternu v tzv. třetím období. Ta počítala s odmítnutím každé formy kompromisního jednání v závislosti na soupeření se sociálně demokratickým hnutím.¹⁷⁵

Tradiční nedůvěra komunistů v sociálně demokratické strany se vyvinula v teze o radikálním odsouzení těchto umírněnějších levicových proudů jako buržoazních a posléze dokonce fašistických. Teorie sociálfašismu,¹⁷⁶ která byla oficiálně začleněna do rezolucí kominterny v roce 1924, měla jasnou utilitární podstatu – odstranit z cesty konkurenta v politickém životě dělnictva. Sociálně demokratické strany svou činností štěpily dělnictvo a komplikovaly vytvoření jednotného hnutí odporu, svolání generální stávky a dalších kroků potřebných pro účinné převzetí moci.

Nebezpečí sociální demokracie aktualizoval VI. Kongres kominterny, který pod vlivem očekávaného příchodu rozsáhlé krize kapitalismu vypracoval teorie o obranné reakci státních aparátů kapitalistických zemí proti sociálně ekonomickým otřesům. Tyto teorie počítaly se srůstáním sociální demokracie se státními a politickými strukturami a s jejím přechodem od prosazování umírněného třídního boje ke kompromisům s vidinou třídního smíru. Sociální demokraté se dle kominterny nevyhnutelně stanou oporou fungování kapitalismu v době krize. Druhá teorie pak počítala s fašizací státu a represivní povahou jeho fungování.¹⁷⁷

¹⁷³ „Každý komunistický zástupce v parlamentu si musí uvědomit, že nebyl zvolen proto, aby vykonával vůli svých voličů, ale že je agitátorem strany vyslaným do nepřátelského tábora s cílem plnit její rozhodnutí. Komunistický zástupce není odpovědný amorfni mase voličů, ale své legální či nelegální komunistické straně“; rezoluce II. kongresu komunistické internacionály 19. 8.-27. 8. 1920, cit. dle Pipes, Richard: Dějiny ruské revoluce, Praha 1998, str. 280.

¹⁷⁴ Tato neuvěřitelná čísla cituje Kárník ve své syntéze k dějinám první republiky dle Štětkových pamětí. Viz Kárník, Zdeněk: České země v éře První republiky (1918-1938). Díl 2, Praha, 2002, str. 152 – 153.

¹⁷⁵ McDermott, Kevin, Agnew, Jeremy: Kominternu: dějiny mezinárodního komunismu za Leninovy a Stalinovy éry, Praha, 2011, str. 113.

¹⁷⁶ Viz zpráva EKI přednesená N. Bucharinem na VI. sjezdu kominterny, oddíl II. Vývoj vnitřní politiky v měšťáckých státech In: Mezinárodní tisková korespondence, 4. 8. 1928.

¹⁷⁷ McDermott, Kevin, Agnew, Jeremy: Kominternu: dějiny mezinárodního komunismu za Leninovy a Stalinovy éry, Praha, 2011, str. 110–111.

První část teorie začala být v Československu ve zvýšené míře aktuální po zmíněném posílení československé sociální demokracie v parlamentních volbách roku 1929. Tato strana se stala nejen silou ochotnou prosazovat sociální smír v rámci existujících politických institucí, ale také byla součástí Udržalovy a posléze i Malypetrovy koncentrační vlády. Sociálfašismus byl spojen s teorií o fašistické diktatuře vlády v dikci VI. sjezdu KSČ uskutečněného v roce 1931, který sociální demokracii označil za tichého spojence skupiny Hrad, a tím za hlavní oporu fašistické diktatury.¹⁷⁸

Soupeření sociální demokracie a KSČ v agitačních kampaních se tedy z komunistického úhlu pohledu spojilo se snahou delegitimizovat parlamentní demokracii a získalo silný protivládní charakter.¹⁷⁹

2.5 Násilnost ideologie a pasivní užívání násilí pro legitimizaci radikality

Marxova socialistická revoluce může mít násilnou podobu¹⁸⁰. Sám Marx však ve svém díle nekladl zásadní důraz na formu, jakou proběhne, těžiště jeho práce spočívalo v rozboru kapitalismu, jeho amorálnosti a funkčních slabostí vedoucích k jeho pádu. Počítal s výbuchy násilí, které budou předcházet zrození nové společnosti, ale ty se dají přirovnat k porodním bolestem ústících v přechodnou represi – diktaturu proletariátu.¹⁸¹ Sám Marx připouštěl možnost nenásilné revoluce, která by mohla proběhnout v sociálně a ekonomicky vyspělých státech, jakými byly Británie či Německo. Ve svém díle byl naopak spíše kritický k přímému ztotožňování revoluce s násilím¹⁸².

Otázka násilného charakteru Marxových idejí úzce souvisí s otázkou jejich realizace v politické praxi. Socialistické hnutí formulovalo dva hlavní přístupy k této problematice – Bernsteinův reformismus a Leninovo revoluční pojetí. Bolševizovaná KSČ se pod vedením radikálů plně přiklonila k Leninovu pojetí v otázce prosazení revoluce, které spočívalo v marginalizování možnosti nenásilné cesty¹⁸³ a odmítání reformismu. Reformismus nebo také ekonomismus spočíval ve snaze získat prostor pro sociální změny v rámci fungujícího systému či zlepšení aktuální hospodářské situace dělnictva. To ovšem podle Lenina vedlo pouze k vytvoření

¹⁷⁸ Protokol VI. řádného sjezdu KSČ, Praha, 1931, str. 262–263.

¹⁷⁹ Příkladem je článek s nadpisem: „*Sociální demokraté doznávají, že fašistické organizace dostávají zbraně od vlády v níž sedí 7 socialistických ministrů*“, v němž jsou soc. dem. Obviňováni z nepřímé podpory ozbrojování organizací NOF; Rudé právo 7. 2. 1933.

¹⁸⁰ Marx, Karl, Engels, Fridrich: Komunistický manifest, Praha, 1972, str. 25

¹⁸¹ Arendtová, Hannah: O násilí, Praha, 1995, str. 13.

¹⁸² Schaff, Adam: Marxist Theory on Revolution and Violence, *Journal of the History of Ideas*, Vol. 34, No. 2, 1973 str. 263.

¹⁸³ Tamtéž str. 267.

stávkového hnutí a odborů, ale nemělo naději přinést celkovou změnu systému.¹⁸⁴ Od reformismu upustil hlavně z důvodu zastavení akumulace sociálního napětí v důsledku prosazování postupných změn.¹⁸⁵ Zásadou „čím hůře tím lépe“¹⁸⁶ mělo naopak hromadění sociálních nerovností napomáhat a implikovat revoluční výbuch. Prosazením těchto idejí do praktického řízení jednotlivých stran se dostala do hnutí zvýšená míra násilí, které se projevovalo hlavně v agitaci a propagandě.

Stranický tisk ve své dikci používal výrazy jako „boj“ či „fronta“ ve spojení s protestním hnutím nezaměstnaných a dělnickými stávkami. Podobné situace byly interpretovány jako určitá forma vedení války proti ekonomickému vztahu zaměstnanec – zaměstnavatel. Konflikty byly zaštitěny velmi jednoduchým a srozumitelným heslem o získání „chleba a práce“ pro široké masy.

Hlavní motivací této sebestylizace dělnického hnutí bylo co nejvýrazněji poukázat na zvyšující se sociální napětí přerůstající v otevřené konflikty. Konflikt zatím neměl plošný charakter, ale pro komunistickou propagandu bylo důležité, že nepřestávalo docházet k lokálním projevům odporu.¹⁸⁷ Zvolená agitační linka měla tendenci přecházet v hesla označující protestní hnutí za „bojující masy pod vedením komunistických poslanců“¹⁸⁸ – tedy za jakousi lidovou armádu, jejíž síla byla přímo odvozována od síly perzekuce státního aparátu vedené proti vůdčím elitám KSČ.

Jak bylo výše zmíněno, nejsilnější agitační nástroj pro mluvený projev byl rozhodně parlament. Vyjádření namířená přímo proti státnímu zřízení vyslovená na půdě této nejvyšší zákonodárné instituce měla svoji nespornou symbolickou váhu, a navíc poslanecký mandát zaručoval dostatečnou ochranu pro jejich tvůrce. Často citovaný výrok Klementa Gottwalda, který zazněl přímo v poslanecké sněmovně 21. 12. 1929,¹⁸⁹ v němž přiznává spolupráci KSČ s kominternou a Sovětským svazem za účelem likvidace režimu měl asi nejnásilnější charakter, ale rozhodně nebyl ojedinělou spontánní reakcí na situaci vzniklou v průběhu jednání. Gottwald používal násilnou rétoriku hlavně ve vyhrocených situacích, kdy reagoval na státní perzekuci či omezení činnosti strany. Platí zde již v úvodu nastíněná přímá úměra – sílicí represe vyvolávala zesílený odpor. Příkladem takového jednání byl vyostřený projev, který předseda KSČ pronesl na půdě

¹⁸⁴ Vlček, Radomír: Lenin a světová revoluce, In: Lenin: kontinuita a/nebo diskontinuita ruských dějin?, ed. Jiří Hanuš, Brno, 2001, str. 56.

¹⁸⁵ Schaff, Adam: Marxist Theory on Revolution and Violence, *Journal of the History of Ideas*, Vol. 34, No. 2, 1973, str. 268.

¹⁸⁶ Vlček, Radomír: Lenin a světová revoluce, In: Lenin : kontinuita a/nebo diskontinuita ruských dějin?, ed. Jiří Hanuš, Brno, str. 65.

¹⁸⁷ Rudé právo vedlo sloupek s nadpisem „Na frontě dělnických bojů“, v němž se snažilo alespoň telegraficky shrnout jakékoliv náznaky neklidu

¹⁸⁸ Rudé právo 9. 2. 1933 uveřejnilo článek: „Komunističtí poslanci musí zůstat v čele bojujících mas“

¹⁸⁹ „*J sme stranou československého proletariátu a naším nejvyšším revolučním štábem je skutečně Moskva. A my se chodíme do Moskvy učit, víte co? My se od Ruských bolševiků chodíme učit, jak vám zakroutit krk. A vy víte, že ruští bolševici jsou v tom mistry.*“ Gottwald, Klement: Spisy, I. svazek, Praha, 1953, str. 311–323.

sněmovny 21. února 1931. Jednalo se o reakci na zákaz plánovaných únorových masových demonstrací, kde byli demonstranti vyzýváni, aby si svoje právo na podobnou akci vynutili jakýmikoliv prostředky, a vládě bylo oznámeno, že ji čeká osud ruského cara a prominentů jeho režimu.¹⁹⁰

Pasivní využívání násilí pro vyvolání odporu proti moci, která byla jeho původcem, a její delegitimace bylo vlastním základem komunistické rétoriky. Nejvýraznějším příkladem tohoto postupu komunistické propagandy byl přístup k brutálnímu postupu četnictva proti demonstrujícím, který v několika extrémních případech přerostl ve střelbu do davu. Incidentsy s takto extrémním vyústěním silně otrásly legitimitou represivní moci státu a komunisté toho hodlali náležitě využít.

Nejtragičtější události se odehrály v letech 1930 a 1931. V květnu 1930 bylo použito střelných zbraní proti demonstraci Komsomolu v Radotíně, kde bylo postřeleno četníky pět dívek, jejichž věk se pohyboval mezi 13 a 24 roky. V únoru 1931 bylo zastřeleno na demonstraci v Duchcově 9 lidí a o víc než půl roku později bylo ve Frývaldově zastřeleno při stávkové demonstraci 8 dělníků a 13 jich bylo těžce zraněno¹⁹¹.

Systém byl po těchto událostech komunistickým tiskem označen za diktaturu na úrovni Pilsudského „fašismu“ a byla veřejně proklamována odplata za smrt obětí střelby. Do komunistické strany se měli verbovat noví bojovníci proti vládě, která má krev na rukou¹⁹². Gottwald přednesl projev v poslanecké sněmovně, který měl silně výhružný a násilný charakter. Vláda byla dále nazvána režimem vrahů a lupičů, jehož legitimita byla odvozena jen od použití represivních složek. Celé vystoupení vyústilo v apel k povstání a fyzické likvidaci kapitalistů, kteří jsou vždy spojováni s vládou: „...a pořádek, za který my bojujeme, nastane teprve tehdy až vy budete viset na kandelábrech.Nemyslete, že dělníci zapomenou na vrahy.“¹⁹³

Protestní hnutí a činnost strany v pololegalitě se snažily vyvolat represivní reakci státních institucí a ta byla následovně použita k legitimizaci vlastní protistátní činnosti, která měla ústit v otevřenou revoluci.

¹⁹⁰ Gottwald, Klement. Spisy, II. svazek, Praha, 1951, str. 213.

¹⁹¹ Kárník, Zdeněk: České země v éře První republiky (1918-1938). II. díl, Praha, 2002, str. 104–106.

¹⁹² Rudé právo 29. 5. 1931, článek „Boj režimu Duchcovů a Košůt!“.

¹⁹³ Projev Klementa Gottwalda z 5. 2. 1931. Viz Gottwald, Klement. Spisy, II. svazek, Praha, 1951, str. 196.

2.6 Teorie antisystémové strany

Nastíněné vzorce chování politických subjektů popisuje Sartoriho teorie antisystémových stran.¹⁹⁴ Ta se snaží uchopit existenci politických subjektů, které si nekladou za cíl zlepšení či transformaci určitých částí systému v rámci platných norem, ale o jeho celkovou proměnu. Jejich politický program definuje jako „antipostoj“, který zahrnuje široké spektrum pozic od odcizení až po protest. Jedná se v podstatě o opozici vůči principům a ne vůči konkrétní politice vlády. Hlavním společným znakem činnosti antisystémových stran je snaha o delegitimizaci stávajícího režimu jako cesty k jeho budoucímu nahrazení. Tyto strany často představují cizí importovanou ideologii, která je neslučitelná se stávajícím režimem.¹⁹⁵

Antisystémová strana se v konečném důsledku vyřazuje za hranici legální opozice a stávající politický establishment si ponechává možnost se s ní vypořádat trestně právní cestou. To znamená, že je vystavena nápravné akci státu jakožto držitele monopolu násilí.¹⁹⁶ Naopak antisystémová strana může proti státním institucím či jejím represím využívat politicky motivovaného násilí, v užším slova smyslu je dokonce antipostoj v konečném důsledku předpokládá. Za nejvyhrocenější formu antipostoje můžeme považovat násilnou formu odporu jako je subverzivní terorismus.¹⁹⁷

Dle řečeného splývá antisystémovost jako forma politického postoje s praktickou činností toho, co bylo výše definováno jako hnutí odporu. Zvláštní souvztažnost lze vidět i v pozici represivního násilí nastíněné jak v Sartoriho, tak Foucaultově teorii, či příbuznosti myšlenky delegitimizační funkce antisystémových stran s Tillyho koncepcí nutnosti získat legitimitu pro revoluční hnutí v rámci mobilizační fáze revoluce.

2.7 Organizace hnutí

¹⁹⁴ K hlubší analýze politiky KSČ postavené přímo na teorii antisystémových stran viz Urban, Dan: Srovnání volebních kampaní KSČ v letech 1925, 1929 a 1935, diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, 2010, str. 41–45.

¹⁹⁵ O problematice více Sartoriho teorie politických stran; Sartori, Giovanni: Srovnávací ústavní inženýrství, Praha, 2001.

¹⁹⁶ Strmiska, Maxmilián: Demokracie, extremismus a antisystémová orientace, In: Politický extremismus a radikalismus v České republice, ed. Fiala, Petr, Brno, 1998, str. 37–38.

¹⁹⁷ Tamtéž str. 35–36.

Radikalizace KSČ a existence nacistických a fašistických hnutí si na státním aparátu vyžádala obrannou reakci, která znamenala nutnost omezení základního kamene demokracie, a to občanských svobod. Hlavním nástrojem pro ochranu parlamentně demokratického systému Československé republiky byl Zákon na ochranu republiky schválený v roce 1923 v reakci na atentát spáchaný na Aloise Rašína. Jeho hlavním úkolem bylo otevřít zákonný rámec pro možné zásahy státních represivních složek proti jedincům a institucím, které ohrožují stabilitu státu. Jednoduchou komparací znění tohoto zákona a případů jeho uplatňování proti strukturám KSČ ve sledovaném období si můžeme udělat představu o možnostech státní represe vůči její činnosti a také nakolik tato činnost splňovala dobové představy o odboji proti státní moci.

Jak již bylo řečeno, komunistická strana jakožto člen kominterny byla v přímém styku se Sovětským svazem a byla ovlivňována jeho zahraničně politickými zájmy. Program strany vedl k převzetí moci a za tímto účelem byla strana z Moskvy finančně podporována. Toto chování zákon definoval jako přípravu k úkladům proti republice, dotyčný paragraf zákona postihoval i ozbrojování a výcvik paramilitárních jednotek a členství v nich.¹⁹⁸ Tedy činnost proletářské obrany a Sturmbundu (viz níže) byla minimálně na hranici zákonnosti.

Pokus o násilný státní převrat či jeho přípravu postihoval zákon již v prvním paragrafu.¹⁹⁹ Dále chápal zákon jako trestný čin zakládání ilegálních organizací zaměřených na přípravu převratu a také rozšiřování nepravdivých zpráv, „*kteřé mohou způsobit narušení veřejného pořádku či poškodit státní zřízení*“²⁰⁰. Proti takovému škodlivému zpravodajství si stát vymínil právo na zastavení tisku a stanovil případný postih pro opětovné ilegální vydávání periodik. S touto částí zákona se představitelé KSČ dostávali do přímé konfrontace nejčastěji. Bylo to způsobeno hlavně vysokou hodnotou komunistického tisku pro agitační práci. Jak již bylo řečeno, po příchodu Klementa Gottwalda do vedení strany se tisk dostal přímo do ústřední role v činnosti strany²⁰¹.

I přesto, že idea naprosté občanské svobody vylučuje předběžnou cenzuru tisku, byl po celou dobu existence tzv. první republiky v platnosti novelizovaný rakouský tiskový zákon z roku 1867, který zásahy podobného typu legalizoval. Mimo zastavení vydávání určitých tiskovin se rozvíjela i praxe vybělování závadných článků či prohlášení přímo z textu novin. Rudé právo se těmito bílými místy přímo honosilo a redakce se je rozhodně nesnažila nijak maskovat. Pro regulaci šíření extremistického tisku se využívalo i nepřímých cenzurních opatření, jakým bylo

¹⁹⁸ § 2 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n. , speciálně se problematice věnuje § 13 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n. o nedovoleném ozbrojování.

¹⁹⁹ Trestá se nejen přímý pokus, ale i příprava povstání.

²⁰⁰ § 17 a § 18 odst. 2. zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

²⁰¹ Viz níže.

omezování distribuce dotyčného periodika. Rudé právo bylo například omezováno zákazem prodeje v trafikách a na nádražích po dobu celých osmi let – tj. od roku 1929 do roku 1937.²⁰²

První tvrdé zásahy ze strany státní cenzury přišly v roce 1928, kdy bylo poprvé zastaveno vydávání Rudého práva v souvislosti s bojkotem oslav výročí vzniku republiky. Strana se sice v této době nacházela ve vnitřní krizi, ale dokázala zorganizovat ilegální vydávání zakázaných periodik a alespoň omezeně vést předvolební agitaci. Po Gottwaldově reorganizaci bylo již preventivně přistoupeno k tvorbě ilegální sítě tiskáren a vlastně se počítalo s dalšími konflikty radikalizovaného tisku se zákonem.²⁰³ Za sledované období byl tisk zastaven hned několikrát – nejdelší zastavení Rudého práva a satelitních regionálních periodik se odehrálo v roce 1931 v souvislosti s demonstracemi 25. února. Jednalo se o nejmasovější nepovolené demonstrace pod Gottwaldovým vedením, kterých se účastnilo na 250 tisíc lidí. Státní aparát měl patrně strach z pokusu o převrat a raději před vypuknutím protestů nechal pozatýkat na 1200 komunistických aktivistů.²⁰⁴ Další omezování přišlo v roce 1933 v souvislosti s návrhem na rozpuštění strany, ke kterému nakonec nedošlo.²⁰⁵

Idea rozpuštění KSČ se zrodila po rozmachu extrémních hnutí nejen u nás, ale i v zahraničí – hlavně převzetí moci NSDAP v Německu. KSČ navíc na stát vyvíjela stále větší tlak a stala se daleko nejnebezpečnějším hnutím v celé republice, a to včetně DNSAP.²⁰⁶ Státní aparát proto reagoval zostřeným dohledem na činnost strany a k tomu v roce založil speciální oddělení u pražského policejního ředitelství nazvané Protikomunistická ústředna. Ta se skládala jednak z centra úředníků vyhodnocujících informace, ale hlavně ze sítě konfidentů, kteří rychle infiltrovali do legálních i ilegálních struktur KSČ. Represe proti komunistům zesílily ve chvíli, kdy z kominterny přišel rozkaz využít nacisty ke zničení sociálních demokratů a pak vyvolat revoluci – tedy nebránit ČSR proti německé invazi.

V napojení na kominternu ústředí identifikovalo cizí špionáž spojenou s verbováním agentů a vydalo v roce 1934 zatykač na K. Gottwalda, V. Kopeckého, J. Krosnáře a J. Štětka. Parlament je sice vydal, avšak Gottwald a Kopecký emigrovali do Moskvy. Štětka zůstal v Praze jako ilegální člen strany a jen Krosnář byl zatčen a odsouzen „na tvrdo“ na podkladě zákona na ochranu republiky. Po ukončení výkonu trestu pracoval v Moskvě ve vedení KSČ až do roku 1945.²⁰⁷

202 Kárník, Zdeněk: České země v éře První republiky (1918-1938), 2.díl, Praha, 2002, str. 161.

203 Žáček, Pavel: Tiskový pořádek před 15. březnem 1939, cenzurní opatření za zvýšeného ohrožení republiky, In: Paměť a dějiny, 2009/02, str. 5–6.

204 Klimek, Antonín: Velké dějiny zemí koruny české 1929-1938, Praha, 2002, str. 121.

205 Kárník, Zdeněk: České země v éře První republiky (1918-1938), 2.díl, Praha, 2002, str. 161.

206 Tamtéž, str. 158.

207 Příruční slovník k dějinám KSČ, I. díl, str. 396, heslo Krosnář Josef.

Se státním aparátem měli problémy i další jedinci z KSČ např. slavná novinářská ikona Julius Fučík strávil roky 1933 a 1934 v ilegalitě, protože nenastoupil k výkonu trestu.²⁰⁸ Blízký spolupracovník K. Gottwalda Čeněk Hruška strávil za protistátní činnost 10 měsíců ve vězení a byl zbaven poslaneckého mandátu.²⁰⁹ Antonín Zápotocký se poprvé podíval za mříže v roce 1920 po prosincové generální stávce a ve třicátých letech byl několikrát obviněn.²¹⁰

Mimo stíhání jednotlivců se přistupovalo k zastavování činnosti a rozpouštění satelitních organizací, které byly na stranu napojeny.²¹¹ V roce 1932 byla zakázána organizace Mezinárodní dělnické pomoci. Tato instituce byla původně zaměřená na pomoc Rusku po revoluci, ale ve třicátých letech působila na Podkarpatské Rusi jako destabilizační prvek při exekucích zadlužených usedlostí. Zakázána byla za podněcování věřitelů k násilnému odporu. Ve stejný rok skončila i činnost mezinárodní rudé pomoci, která byla přímo napojena na Moskvu. Zákazu neušel ani Komsomol – neboli Komunistický svaz mládeže. Ten sdružoval mladé radikály otevřeně kritizující i členy strany za malé revoluční odhodlání a ještě před zákazem vybudoval paralelní ilegální křídlo. Po úředním zastavení činnosti přešel do ilegality úplně. Poměrně časté byly i domovní prohlídky u vůdčích osobností regionálních stranických buněk nebo rozpouštění schůzí, dohled nad nimi atd.

Jak již bylo řečeno, komunistické hnutí mělo hlavní image politické strany, ale tato vnější maska měla skrývat bolševizovaný stranický aparát – silně mocensky centralizovanou strukturu, která podléhala jednotnému vedení a politickému názoru.

Tyto tendence přinesly do mezinárodního hnutí v praxi až Stalinovy zásahy a vyhlášení jeho bolševizace na V. sjezdu kominterny v roce 1924. Jednalo se o pokus přetvořit ostatní národní strany podle bolševického modelu, který vytvořil Lenin před převzetím moci v carském Rusku. Ten byl považován za nejdokonalejší způsob organizace vedoucí jako jediný k úspěšné revoluci. Počítal s vytvořením dvou paralelních struktur hnutí – dělnických organizací na bázi odborů a profesionální revolucionářské organizace. Ta měla podléhat naprosté konspiraci a její členové měli být vybraní revolucionáři z povolání žijící v ilegalitě. Profesionálové měli tvořit páteř a mozek dělnické organizace, která měla být volná, a pokud to podmínky dovolí, neměla podléhat utajení, avšak její aktivity měly být řízeny z ilegálního centra.²¹² Na vědomí měl být brán hlavně fakt, že masová organizace nemohla dosáhnout dostatečné úrovně utajení a byla velmi zranitelná. Naproti tomu malé buňky naprosto oddaných a schopných lidí byly těžko infiltrovatelné a

²⁰⁸ Tamtéž, heslo Fučík Julius, str. 205.

²⁰⁹ Tamtéž, heslo Hruška Čeněk str. 244.

²¹⁰ Příruční slovník k dějinám KSČ, II. Díl, str. 1000

²¹¹ K tomu Kárník, Zdeněk: České země v éře První republiky (1918-1938) 2. díl, Praha, 2002, str. 120–122.

²¹² Lenin, Vladimír Iljič: Co dělat?, Praha, 1972, str. 187–201.

organizačně velmi výkonné.²¹³ Jednalo se vlastně o vojensky hierarchizovanou strukturu, která počítala s naprostou věrností straně. Víra ve stranu byla považována za její největší sílu a otřes loajality členů mohlo celé hnutí zničit. Toto dogma znamenalo nutnost udržení disciplíny a jednotného vedení i za cenu násilného vynucení.²¹⁴ To bylo samozřejmě odmítáno demokraticky smýšlejícími liberály jako něco naprosto cizí humanitě a v rámci ní pojímaného socialismu, který propagoval Masaryk. V článku, ve kterém se vyjádřil k praxi ruské revoluce, se snažil rozkrýt vnitřní nelogičnost bolševické teorie o avantgardě proletariátu. Svoji argumentaci postavil na konfliktu požadavku vůdcovské role nad masou, která měla dosahovat totálního rázu a proklamovanou humanistickou pokrokovostí spravedlnosti pro všechny. Postup ruských bolševiků neústil dle Masaryka v diktaturu proletariátu a socialismus, ale v diktaturu nad proletariátem a totalitarismus²¹⁵.

V praxi Leninova schémata organizace přinesl v úplnosti do KSČ Klement Gottwald v roce 1929, kdy po svém nástupu do čela strany vyvolal, výše popisované, čistky v řadách málo militantních členů, jakými byli intelektuálové a hlavně staří, často zakládající osobnosti strany se socialistickou minulostí. Tato stranická politika v literatuře nazývána sektářskými tendencemi vedla spíše k budování armády revolucionářů, která měla brzo přejít do ilegality, než k běžné výměně elit v politické straně.

Podobný směr byl Šmeralovi vnucován od roku 1924. Zinovjev tehdy sám navrhoval deset bodů pro úspěšnou přestavbu strany, které počítaly s vybudováním ilegální sekce a proletářské sebeobrany jako paramilitárních oddílů. Maďarský komunista Fried, člen delegace KSČ na V. sjezdu Kominterny, si stěžoval na to, že strana nepoužívala rétoriku o diktatuře proletariátu a nepřipravovala masy na občanskou válku dostatečně intenzivně.²¹⁶ Následovala kritika Šmeralova okruhu z řad vlastních spolupracovníků. Gottwald s Reimanem doporučili opustit od názoru, že revoluci je nutné podepřít širokou aktivitou mas a vytýkali vedení, že podceňuje avantgardní roli strany.²¹⁷ Šmeral svoje postavení po dlouhou dobu hájil jen díky své oblíbenosti a schopnosti vybudovat širokou voličskou základnu.

Gottwald přivedl do vedení strany mladé radikální dělníky, kteří po návratu z první světové války prošli dlouhodobou nezaměstnaností a kromě vzdělání v Moskvě neměli v drtivé většině

²¹³ Tamtéž, str. 199.

²¹⁴ Studer, Brigitte: Stalinization: Balance Sheet of a Complex Notion, In: Bolshevism, Stalinism and the Comintern, Perspectives on stalinization, 1917-1953, New York, 2008, str. 53.

²¹⁵ Teze formulované v článku: Masaryk, Tomáš Garigue: O bolševictví, Praha, 1921.

²¹⁶ Rupnik, Jacques: Dějiny Komunistické strany Československa: od počátků do převzetí moci. Praha, 2002, str. 67- 69.

²¹⁷ Tamtéž str. 75.

žádnou formu vyššího západního školství a byli naprosto loajální k ideologii, kterou měli prosazovat.

Mladí radikálové ihned po převzetí moci stranu změnili, jak již bylo naznačeno, z radikální politické strany v revoluční hnutí pouze ve formě politické strany. Hlavní důraz již nebyl směřován na realistické možnosti a na legální prosazení programu, ale hlavně na propagaci ideologie.

Tento cíl měl zajistit svojí prací hlavně stranický tisk. Gottwald sám i jeho nejbližší spolupracovníci, jako například Guttman a Šverma, za sebou měli letitou novinářskou praxi v komunistickém tisku a přisuzovali mu obrovskou roli v rámci stranických aktivit. Po odchodu většiny intelektuálů se v komunistické žurnalistice prosadily pozdější ikony celého hnutí jako Julius Fučík, Závist Kalandra a Joška Javůrková. Hlavní změnou po reorganizaci tisku byl silný vliv vedení na obsah tiskovin, periodik i personální složení redakcí. Vedení strany dále prosazovalo aktivní publikační činnost politických špiček, která měla vést k zesílení vlivu vůdčích osobností strany na běžné členy a sympatizanty. Fučík či Novomeský společně s dalšími špičkami stranické žurnalistiky prosazovali roli aktivního působení tisku na inteligenci, která dle společenské situace viděné Fučíkovým úhlem pohledu měla reálně na výběr pouze mezi fašismem či komunismem. Silnější stranický dohled nad tiskem, a to nejen nad jeho ideologickou náplní, ale i celkovou kvalitou si také vyžádal reorganizaci regionálního tisku a jeho sloučení pod krajské buňky. Vznikl také nový orgán pro propagaci ultra levicové kultury pod dohledem strany, který byl obecně nazýván Levá fronta.²¹⁸

Další kroky v rámci stranické reorganizace byly poplatné Leninově teorii o profesionální revolucionářské odnoži v ilegalitě. Paralelní neviditelná centrála byla soustavně budována také v závislosti na tlaku státní represe, která si vynutila vybudování alternativní sítě tiskáren v návaznosti na zakazy stranického tisku a rozpouštění satelitních komunistických organizací. Systematicky byla ilegální stranická platforma budována od roku 1933. V rámci tzv. pětkového systému byla zorganizována hierarchická struktura od okresních důvěrníků přes krajské buňky až po ilegální ústřední výbor.²¹⁹ Hlavní náplní profesionálních revolucionářů byl boj se státně represivními složkami, mj. s tajnou policií – opět přesně dle Leninových zásad. Tato tajná organizace byla však až příliš rozsáhlá a pár cvičných mobilizací jejích orgánů mělo za následek silnou infiltraci konfidenty, díky kterým získal policejního aparát dokonalý přehled o její činnosti.

²¹⁸ Ke komunistické žurnalistice a fungování Levé fronty Cabada, Ladislav: Komunismus, levicová kultura a česká politika 1890–1938, Plzeň, 2005, str. 129–159.

²¹⁹ Niklíček, Ladislav: Dilema Československých komunistů ve třicátých letech, Praha, 1968, str. 32.

Součástí ilegálních struktur byl i pokus o formování ozbrojeného křídla komunistické hnutí²²⁰ – proletářské obrany. Tendence k vybudování podobné organizace provázely stranu od jejích počátků. Již v roce 1922 byly na Slovensku zřizovány tzv. Čerkeské oddíly, které organizačně kopírovaly skauta, ale jejich život skončil rozpuštěním po přijetí zákona na ochranu republiky v roce 1923 a několika střetech s četnictvem. Tyto primitivní oddíly vystřídaly tzv. Pořadatelské sbory KSČ – jednalo se o uniformované skupiny, které patrně neměly centrální velení (nebo se nepodařilo policii toto vedení odhalit), ale byly organizovány v každém větším městě či regionu pod různými názvy. Jejich uniformu často tvořila leninská čapka, zelená uniforma a rudé doplňky jako kravata či rudá hvězda na štítku čepice aj. Výzbroj byla neoficiální, často se jednalo o různé nože, jiné chladné zbraně, ale zjištěny byly i různé pušky a pistole. Dle odhadů jen v Praze bylo do roku 1929 v podobných oddílech organizováno na 900 lidí.²²¹ Z mládežnických organizací, hlavně ze svazu mládeže, pak měla vycházet elita těchto sborů tzv. modré blůzy, ale jejich organizace a financování byly stejně problematické a měly stejně omezený charakter jako pořadatelské sbory.

Nástupcem pořadatelských sborů se ve třicátých letech stala organizace Rote Front, Sturmbrigade KSČ pro německé oblasti a Proletářská obrana pro ostatní území. Hlavní náplní těchto jednotek, opět organizovaných dle vojenského vzoru, bylo vyvolávání konfliktů s četnictvem při demonstracích. K tomu bylo vypracováno i množství speciálních bojových taktik. Při mosteckých stávkách se dokonce tyto oddíly pokusily obsadit budovy státní správy a vynutily si povolání regulérních vojenských jednotek.²²²

Organizace všech těchto uskupení sice nikdy nedosáhla úrovně centrálního řízení a ozbrojování, však hlavní myšlenkou bylo vybudování jakéhosi předvoje budoucí Československé rudé armády a vyvolání ozbrojené revoluce. Předcházet jí ovšem mělo masivní protestní hnutí, které destabilizuje režim a vyprovokuje jeho pád.

2.8 Ve jménu revoluce – zrod revolucionáře

Úspěšná přestavba strany na striktně revoluční organizaci vojenského typu vyžadovala vytvoření vrstvy oddaných revolucionářů z povolání. Ti se měli rekrutovat z jedinců, kteří byli hluboce fascinováni ideologií mezinárodního komunismu jako celku utopických ideálů, specifické kultury a víry v revoluční mýty. Hnutí skrze ně nabízelo svým členům specifickou

²²⁰ K tomu Pejčoch, Ivo: Armády československých politiků, Cheb, 2009.

²²¹ Pejčoch, Ivo: Armády československých politiků, Cheb, 2009, str. 14.

²²² Pejčoch, Ivo: Armády československých politiků, Cheb, 2009, str. 19.

identitu bojovníků za lepší a spravedlivější společenský řád, která nebyla omezená jen na konkrétní národní společenství, ale díky neustále deklarovanému internacionalismu měla všelidský rozměr. Silnou přitažlivost této kombinace shrnul velmi výstižně Eric Hobsbawm v jedné ze svých esejí: „...hluboká věrnost internacionalismu, z níž vyvěrá nesmírná síla a pocit soudržnosti vyvěrající z vědomí, že jsou vojáky v jediné mezinárodní armádě řídicí se jedinou strategií celosvětové revoluce ...“²²³.

Komunistické hnutí si svojí činností a specifickým životním stylem členů vytvořilo v mnoha, většinou velkých průmyslových městech, komunitu žijící ve velkém stupni izolace vůči svému okolí. Členové mohli trávit téměř veškerý volný čas v prostředí svých „soudruhů“ a stranických spolků. Ty se zabývaly různými činnostmi od sportovních aktivit přes kulturní působení (Svaz proletářských bezvěrců nebo kroužky esperantistů) k družstevnictví (Včela) či dělnické solidaritě (organizace Rudé pomoci).

Přihlášení se k tomuto projektu vyžadovalo převzetí mnoha názorových schémat prosazovaných stranou, které začínaly u pojetí rodiny a výchovy dětí, partnerských vztahů, role ženy ve společnosti a gradovaly v přístupu k zaměstnavateli, názoru na ostatní vrstvy obyvatelstva a politické proudy, na umění, literaturu a denní tisk, na podstatu výroby a spotřeby a tak dále. Společenská izolace, vyhraněné názory a revoluční étos způsobovaly, že se příslušníci komunistického hnutí stávali krajně podezřelými a stáli vlastně na okraji společnosti. Situace každodenního styku s rodinnými příslušníky, sousedy a kolegy, kteří viděli příslušnost ke komunistickému prostředí jako něco veskrze negativního a často se od bývalých přátel či příbuzných odvraceli, vytvářely tlak na sebeidentifikaci jedince. V závislosti na faktu, že sociální interakce sama produkuje identifikace, neboť aktéry nutí zastávat pozice a vkládá je do rolí,²²⁴ nutily podobné osobní konflikty jedince buď upustit od aktivní účasti v hnutí, nebo k němu naopak více přilnout a prohloubit svoji identifikaci s ním. Aktivní účast na činnosti KSČ byla, hlavně v rámci procesu bolševizace, něčím exkluzivním. Strana měla tendenci důsledně oddělit pouhé sympatizanty od svých členů a tím hnutí očistit. Mimo známé čistky v rámci vysokých stranických struktur (odchod Guttmana, Jílka a Bolena, aj.) probíhala důsledná očista i v nejnižších patrech stranické hierarchie. Jsou zaznamenány stovky případů vyloučení pro porušení stranické morálky v rodinném a veřejném životě, v období velké hospodářské krize se často vylučovalo za porušení dělnické solidarity – stávkokazectví.²²⁵

²²³ Hobsbawm, Eric: *Revolutionaries: contemporary essays*, London, 1982, str. 3–5.

²²⁴ Řezníková, Lenka: *Identita/alterita*, In: *Koncepty a dějiny*, Praha, 2014, str. 239.

²²⁵ O zvláštním vývoje komunistického prostředí a konstrukci jeho hodnot v KSČ: Holubec, Stanislav: *Lidé periferie*, Plzeň, 2009, str. 208-214. Tyto závěry učiněné pro specificky české prostředí potvrzují i závěry, ke kterým došel Archie Brown pro západoevropské komunistické hnutí. Viz Brown, Archie: *Vzestup a pád*

Byť byla pravidla pro účast na činnosti komunistického hnutí a vyžadovaný životní styl velice rigidní, odměnou se nabízela, jak již bylo řečeno výše, jasně specifikovaná osobní identita, která byla opřená o veliký kolektiv, úspěch hnutí se stejným programem – díky vzniku SSSR a aktivní činnosti VKS - a dle mého názoru nejsilnější lákadlo – možnost participovat na procesu velké společenské přeměny. Komunistická strana se tak nacházela i v tomto aspektu svého fungování na rozcestí mezi budováním tradiční masové politické strany a – tato možnost v první polovině 30. let převážila – tendencemi vyžadovat od každého člena ve vztahu ke straně postoj, v němž je implicitně obsažen jistý prvek závazku či povinnosti jedince k nadosobnímu celku či principu,²²⁶ který může být vymahatelný skrze sankční systém.

Vše mělo směřovat ke vzniku oné armády revolucionářů zmiňované Ericem Hobsbawmem, jejíž členové měli být jen jedinci se silně interiorizovanou identitou komunisty. Ti byli připuštěni do vrcholných pater strany, stávali se poslanci, členy ÚV či jeho poradci. Jejich úkolem bylo vést a vzdělávat řadové členy strany, pomáhat jim při agitaci a být pro ně jakýmsi vzorem. Strana jako celek se měla postarat o uvědomění proletariátu pojímaného optikou Marxova učení jako homogenního sociálního aktéra,²²⁷ kterého je možno nasměřovat určitým směrem.

Kdo se však stával revolucionářem z povolání a mohl se sebeinterpretovat jako součást „avantgardy proletariátu“? Jako ideálně typický příklad vzestupu individua v rámci KSČ nám poslouží kariéra jedné z vůdčích osobností strakonické stávkový - Karly Pfeiferové.

Narodila se do chudého prostředí kvaziagrární společnosti severních Čech, její matka pocházela z chalupnického prostředí a živila se jako domácká dělnice ve skomírajícím faktorském systému textilní výroby. Jako žákyně obecné školy prospívala s výbornými výsledky. I přes to vychodila jen čtyři třídy obecné školy a jednu třídu navazující měšťanské školy. Otec ztrácel v jejím raném dospívání o rodinu zájem díky své náchylnosti k alkoholismu a jinému sociálně patologickému chování, jeho psychické problémy vyústily spácháním sebevraždy. Pfeiferová pocházela z celkem početné rodiny, která po smrti hlavního živitele potřebovala další příjem, proto byla nucena ukončit studium a ve svých čtrnácti letech nastoupila jako nekvalifikovaná textilní dělnice do továrny v Tanvaldě. Materiální problémy přetrvávaly, a proto si rodina po večerech přivydělávala domáckou prací. Jediným soukromým zájmem, který ve svých pamětech zmiňuje, byla četba, které věnovala téměř veškerý volný čas. V době vypuknutí první světové války pracovala již čtrnáct let v místní textilní továrně stále na stejné pracovní pozici.

Jak je patrné z výše nastíněného životopisu, Karla Pfeiferová – patrně velmi inteligentní a schopný jedinec – se dostala z objektivních příčin materiálního nedostatku do určité sociální

komunismu, Brno, 2011, str. 162–166.

²²⁶ Řezníková, Lenka: Identita/alterita, In: Koncepty a dějiny, Praha, 2014, str. 236.

²²⁷ Marx, Karl, Engels, Fridrich: Komunistický manifest, Praha, 1972, str. 32.

role, která však přinášela jen minimální prestiž. Naděje na jakýkoliv kariérní růst byla bez přístupu k institucionalizovanému vzdělání typu střední školy či vyučení mizivá. Postupně v této situaci začala vznikat u dotyčné paradoxní nevyváženost schopností, vůle a snahy s rolí, jakou jí v rámci sociálního ocenění přisuzovala společnost – stav, který sociologie nazývá inkonsistentním sociálním statusem²²⁸. Zatímco ona sebe samu mohla vidět jako živitelku velké rodiny, pracovitého a nad poměry svého sociálního prostředí vzdělaného člověka, lidé z vyšších sociálních vrstev měli tendenci vnímat ji podle jejího nejnižšího dosaženého sociálního statusu – jako nekvalifikovanou dělnici.

Závažnou roli v procesu krystalizace jejího sociálního statusu hrála zkušenost s fungováním společnosti za první světové války. Život v zázemí chudá rodina nesla těžce nejen po materiální stránce – její dva bratři padli při výkonu služby v rakousko-uherské armádě. Realita válečné společnosti ještě zvýrazňovala onu nevyváženost sociálních rolí. Na jedné straně válečné hospodářství tvrdě vyžadovalo zvýšený výkon dělníků v továrnách, na druhé straně jim však nedokázalo zajistit v době zásobovacích krizí ani minimální odměnu za jejich práci.²²⁹ Zatímco dělníci se oprávněně vnímali jako základ pro celou válečnou mašinerii, na první pohled působili jako vyhladovělí žebráci. Náraz tohoto zážitku hrubého sociálního zneuznání vyvrátil základní konstantu, do té doby vlastní všem západním společnostem, na které bylo založeno sociální ohodnocení člověka. V kapitalismu totiž byla vysoká výkonnost za nástrojem legitimizace sociálních nerovností, praktikovaných skrze nerovné přerozdělování odměn.²³⁰ Přičemž platilo, čím vyšší výkon, tím vyšší odměna.

Popsané rozostření platných pravidel, společně s pocitem nespravedlivého společenského zařazení poměrně logicky stavělo Karlu Pfeiferovou na stranu rezistence proti režimu. Pokud přistoupila na pro ni silně nevýhodná pravidla panujícího řádu, udělala tak z důvodu snahy zajistit základní materiální potřeby pro svoji rodinu a v tomto ohledu ji systém kardinálně zklamal. Jinými slovy, jako nositelka inkonsistentního sociálního statutu měla eminentní zájem na změnu systému distribuce uznání ve společnosti.

Ve svých pamětech vzpomínala na svoje politické probuzení takto: *„Až do vypuknutí války jsem se o politiku vůbec nezajímala. Ale to co jsme prožili za války, zbytečná bratrova smrt na frontě, matčin zármutek, hlad a utrpení lidí kolem mne, všechna ta nespravedlnost, která trvala dál i v nové republice, to všechno mě nutilo přemýšlet.“*²³¹ - začala hledat určitý alternaivní způsob společenského vzestupu, jehož základem by byl program společenské změny. Na počátku

²²⁸ Šanderová, Jadwiga: Sociální stratifikace, Praha, 2004, str. 75.

²²⁹ Kučera, Rudolf: Život na příděl, Praha, 2013, str. 35–58.

²³⁰ Hrubec, Marek a kol.: Etika sociálního konfliktu. Alex Honneth a kritická teorie uznání, Praha, 2012, str. 121–122.

²³¹ Pfeiferová, Karla: Stará textilačka vypravuje, Praha, 1964, str. 52.

samostatné ČSR doufala v možnost její přestavby ve „spravedlivější“ řád, ale pod vlivem svého bratra a jeho vazeb na tzv. marxistickou levici a určité deziluze z politiky vládní ČSDSD vstoupila ihned po založení KSČ do jejích řad.

Od roku 1918 byla činná v odborových spolcích v tanvaldské továrně. Ve dvacátých letech postoupila ve stranické hierarchii na čelní pozice v rámci regionu. Prošla zkouškou perzekuce poté, co byla propuštěna ze zaměstnání za účast ve stávkových výborech. Po Gottwaldově stranickém převratu její kariéra akcelerovala – nejdříve se stala členkou ÚV krajského vedení v Liberci a poté, společně se Zápotockým a Friedem, v roce 1929 navštívila Moskvu. Tím se dostala mezi stranickou elitu, přičemž měla být nadále vzdělávána a indoktrinována. Stranická identita se pro ni stala postupně jedinou sociální rolí v jejím životě. Ve svých pamětech se například vůbec nezmiňuje o tom, že by založila vlastní rodinu²³² nebo že by se stýkala s jinými příbuznými kromě staré matky a svého bratra. Ten byl mimochodem také činný ve strukturách KSČ a plnil pro ni podobné úkoly jako jeho sestra.²³³

Po svém příjezdu z Moskvy krátkodobě pracovala v odborovém oddělení ústředního výboru KSČ v Praze, což mělo sloužit jako určitá škola praktické činnosti a seznámení se se sociálními sítěmi v rámci stranického vedení. Její úspěšné angažmá bylo zakončeno dlouhodobým studijním pobytem v SSSR, kde navštěvovala kurzy vysokoškolského typu zaměřené na studium marxismu.²³⁴

Podobné pobyty mohli absolvovat samozřejmě jen vybraní funkcionáři strany, ale byly spíše vyústěním dlouhodobého školení na různých úrovních stranické hierarchie. Vedení KSČ investovalo celkem značné prostředky a čas svých členů na vybudování celkem propracovaného systému kurzů politického školení. Například v zimních měsících na přelomu let 1931–1932 v rámci večerní a víkendové výuky strana plánovala vyškolit 2000 funkcionářů a 6000 řadových členů formou ilegálních bytových seminářů, přičemž zvláštní důraz byl kladen na teoretickou přípravu funkcionářů, kteří pracovali v odborech, agitovali ve venkovském prostředí, anebo byli zvoleni do zastupitelských orgánů obcí. Zde byly přednášeny základní pojmy ekonomie, Marxovy teorie, Leninův náhled na imperialismus, plány na dobytí většiny dělnické třídy, převzetí moci, teorie fašismu a sociálfašismu nebo taktické postupy na radnici a mobilizace

²³² Zde vzniká mírný problém při interpretaci pamětí funkcionářů KSČ. Jak upozornil Stanislav Holubec, ve většině podobných pamětí dotyční uvádí záměrně mnoho informací o své politické činnosti a téměř nic o soukromém životě. Jako hlavní příčinu Holubec vidí asketismus komunistického prostředí a snahu vytvořit jakousi hagiografii hrdinů hnutí. V tomto kontextu by zmínky o partnerských vztazích mohly být považovány za něco nepatřičného. I přesto je běžné, že ve většině pamětí jsou manželky a manželé zmíněni alespoň okrajově. Viz Holubec, Stanislav: Lidé periferie, Plzeň, 2009, str. 209.

²³³ Emil Pfeifer byl 29. 1. 1933 zatčen pro kolportaci závadných letáků KSČ v Bruntále; NA, Fond presidium ministerstva vnitra v Předmnichovské ČSR, inv. č. 225, sign. 939, karton 15.

²³⁴ Holubec, Stanislav: Lidé periferie, Plzeň, 2009, str. 56–104.

mas.²³⁵ Zatímco reálná nutnost vzdělávat se platila pro každého člena, jen neaktivnější a nejschopnější jedinci se skrze podobnou přípravu stávali revolucionáři z povolání, kterým ve svém modelu ideální strany přisuzoval Lenin zásadní roli. Karla Pfeiferová patřila mezi ně – po studiu v Moskvě se vrátila do ČSR a začala pracovat jako sekretářka rudého svazu textiláků v Brně, kde se také velmi agilně angažovala ve stávkovém hnutí. Patřila například mezi hlavní organizátory stávky v brněnské textilní továrně „Kemka“²³⁶ v listopadu 1930, při agitační činnosti byla také poprvé zatčena - za nepovolený projev v Jihlavě si odseděla čtrnáct dní.²³⁷ V roce 1932 byla zvolena předsedkyní svazu textilních dělníků rudých odborů. V této funkci se obklopila týmem spolupracovníků, ke kterému patřila i poslankyně Marie Čížinská. Ta sehrála v rámci strakonické stávky roli jedné z ústředních organizátorek hnutí nezaměstnaných. Hlavní pracovní náplní vedoucích členů svazu textilních dělníků Rudých odborů byla politická agitace spojená s projevy, žurnalistikou a vydáváním různých letáků či plakátů. Jednalo se vlastně o speciálně vyškolené a zkušené politické podnikatele,²³⁸ kteří měli mnoho zkušeností s výkladem a organizací různých typů sociálních konfliktů.

Tato generace specialistů na organizaci a agitaci působící ve vrcholných složkách komunistické strany měla, jak jsme mohli sledovat na příkladu životního příběhu Karly Pfeiferové, své kořeny někde u založení KSČ a v traumatech první světové války. V roce 1933 byli již její členové v produktivním věku.²³⁹ Postupně se však vedle ní začínala projevovat mladá generace odchovaná v mládežnických organizacích KSČ. Jak již bylo řečeno výše, Svaz mládeže komunistické strany byl jednou z jejích nejradikálnějších struktur a od roku 1932 byla jeho činnost ilegální. V jeho rámci se od útlého mládí připravovali oddaní členové pro funkcionářskou dráhu či pro činnost v paramilitárních jednotkách. V členské knížce každého člena komunistického svazu mládeže, která obsahovala mimo jiné také určitý kodex chování správného komunisty, bylo otištěno krédo této organizace, které hlásalo, že *„Život mladého komunisty je věnován boji za osvobození dělnické mládeže z kapitalistického otroctví. V účasti na tomto boji a získávání nových bojovníků musí mladý komunista vidět svoji nejvyšší povinnost a svůj životní úkol.“*²⁴⁰ Toto prohlášení bylo plně v souladu s Leninovou a tedy i s Gottwaldovou představou ideálního člena bolševizované strany.

Dokladem toho, že byl automaticky předpokládán střet nositele tohoto průkazu se zákonem, je fakt, že na posledních stranách legitimace bylo uvedeno několik základních rad, jak se chovat

235 NA, Fond presidium ministerstva vnitra v Předmnichovské ČSR, inv. č. 225, sign. 773, karton 24.

236 NA, Fond presidium ministerstva vnitra v Předmnichovské ČSR, inv. č. 225, sign. 939, karton 15.

237 Pfeiferová, Karla: Stará textilačka vypravuje, Praha, 1964, str. 108.

238 V pojetí Charlese Tillyho. Viz Tilly, Charles: Politika kolektivního násilí, Praha, 2006, str. 38.

239 Například vůdčím osobnostem strakonické stávky Karle Pfeiferové a Marie Čížinské bylo 48 a 42 let.

240 NA, Fond presium zemského úřadu Praha, inv. č. 207, sign. 497, karton 4.

před soudem, u výslechu nebo při domovní prohlídce s cílem zamezit státním orgánům rozklíčovat organizační strukturu a získat informace o chodu hnutí.²⁴¹ Obecně se příslušníci svazu mládeže zapojovali do různé organizační činnosti v rámci pořádání stávek a demonstrací, případně tvořili jádro nejradikálnějších demonstrantů v davu a podobně. Šlo o organizaci, která byla známá svým elitářstvím a avantgardismem. Její činnost překračovala legální právní rámce prakticky denně, nejen ve zvláštních případech vyhrocených společenských situacích.²⁴²

Za zástupce této nové generace revolucionářů můžeme označit dalšího organizátora strakonické stávky Josefa Špirka, kterému v lednu 1933 bylo teprve 23 let.²⁴³ Jeho role ve strakonickém konfliktu byla značně rozdílná od role, kterou zastávala například Karla Pfeiferová – mnohem riskantnější a radikálnější.

Před vlastním výkladem strategie, kterou KSČ zaujala pro řešení sociálně-hospodářského konfliktu ve Strakonících, je však potřeba vyložit, co protestní a stávkové hnutí znamenalo pro politiku KSČ a jakým způsobem ho využívala jako politického nástroje.

²⁴¹ NA, Fond presium zemského úřadu Praha, inv. č. 207, sign. 497, karton 4.

²⁴² Kárník, Zdeněk: České země v éře První republiky (1918-1938). 2.díl, Praha, 2002, str. 121–122.

²⁴³ Soka Strakonice, fond katalog prezidiálních spisů, inv.č. 681, sign. 248, karton 43.

3. Stávka jako součást programu směřujícího k revoluční vlně

„Dělník je od samého mládí vydán životnímu boji. Musí zápasit o svou existenci již ve věku, kdy jiní se vzdělávají, čerpají vědu a pod. Nedostatek životních zkušeností a vzdělání nutí dělníka, aby si pomáhal vlastním usilovným přemýšlením; jeho mysl je plně zaměstnávána především hospodářským bojem, což je dáno jeho sociální situací. Dělník nemá burs, stipendií a pomůcek, jemu pomáhá jen organizace nebo stávka.“²⁴⁴

Agitátoři chodili celé hodiny pěšky do vzdálených obcí a nosili s sebou letáčky, plakáty, brožury a noviny, nezřídka se vraceli ráno utrmácení a nevyspalí rovnou do práce....naši poslanci byli stále mezi lidem, než se policie nadála už byl řečník před továrnou nebo u nádraží a mluvil k masám.²⁴⁵

„Tovární vrátnice byly přeměněny v četnické stanice! Četníci jsou připraveni zakročovat – jejich pušky jsou nabitě a šavle ostré...“²⁴⁶

„Stávka dělnictva ve Strakoncích trvá doposud a je věru na čase, aby byla skončena. Již tři týdny je klid v továrnách a co z toho povstává, netřeba připomínati. Obec zesílením stavu četnictva má velká vydání, dělnictvo strádání, obchodnictvo a živnostnictvo běduje jen což a továrnám klid v dílnách také nejde k duhu.“²⁴⁷

3.1 Nová stávková strategie - od střetu práce a kapitálu k demonstraci politických požadavků

Praktický rozměr komunistických myšlenek spočívá v nutnosti vytvořit vhodné prostředí pro celosvětovou revoluci. Vlastní cesta k vytvoření beztřídní společnosti se dle Marxova pojetí má realizovat rychlým celospolečenským převratem, který je interpretován jako výsledek silícího sociálního napětí způsobeného vykořisťováním většiny elitní menšinou.

Stávka se jako vyjádření odporu a vůle k emancipaci dělnictva se logicky nabízela – představovala možnost jasně poukázat na společenskou nerovnost v ekonomické sféře přímo v místě jejího vzniku a stala se jakousi zbraní slabých proti převaze ekonomicky a politicky silných. Hromadné odmítnutí plnit závazky ve vztahu zaměstnanec a zaměstnavatel bylo

²⁴⁴ Myslakowski, Zygmunt, Gross, Felix: Náš výzkum proletariátu. In: Sociologická revue, roč. 9, 1938.

²⁴⁵ Pfeiferová, Karla: Stará textilačka vypravuje, Praha, 1964, str. 93, 95.

²⁴⁶ Nová doba, 29. 1. 1933.

²⁴⁷ Prácheň, 3. 2. 1933.

přítomné v dějinách moderní společnosti od vzniku tovární výroby a faktického stvoření dělnictva jako sociální skupiny. Stávka se na dlouhou dobu, společně s družstevnictvím a odborářskými spolky, stala jedinou možností prosazování zájmů dělnictva ve veřejném prostoru a tak také byla pojímána. Zlom v tomto vývoji přišel v 80. a 90. letech 19. století, kdy ve většině evropských společností došlo k závažnému rozšíření volebního práva a političtí vůdci dělníků dostali příležitost realizovat svoje politické představy na půdě parlamentů.²⁴⁸ Tato možnost dala vzniknout novým ideologickým proudům uvnitř socialistických stran, mezi kterými vynikaly reformismus a evolucionismus. Svého vrcholu dosáhly v posledních dekádách 19. století, kdy na ně přistoupila drtivá většina evropských dělnických stran a stala se jakýmsi hlavním proudem socialistické politiky. Tyto názorové platformy se opíraly o teorii evoluce jako programu řady dílčích reforem prosazujících vzestup ekonomického standardu dělnictva, díky němuž by mělo dojít k výraznému posílení jeho politických práv.²⁴⁹ I přes určité pozitivní výsledky tohoto přístupu došlo na přelomu 19. a 20. století k jeho zpochybnění. Příchod dalších problémů evropské ekonomiky znamenal všeobecnou radikalizaci dělnictva a hledání alternativních metod pro rychlé dosažení úplné emancipace.²⁵⁰ V návaznosti na to se do popředí dostaly teorie do té doby nepříliš výrazných, radikálních intelektuálů, v jejichž pojetí stávka získala úplně nový smysl.

Zatímco převládající kurz socialistických stran 80. let viděl stávku jako způsob prosazení konkrétních mzdových požadavků, prostředek vyjednávání za zvýšení bezpečnosti práce či jako krajní nátlakový prostředek politického soupeření používaný jen v situaci ohrožení politických práv dělnictva, nastupující radikálové viděli každou izolovanou stávku jako skrytou či zjevnou kritiku režimu a vlády, která se může stát sama osobě revolucí, nebo ji budou následovat další revoluční metody.²⁵¹ Generační množina radikálních intelektuálů a politiků, roztržštěných po celé Evropě, nazývaná Generace 1905, která dala vzniknout frakci bolševiků, tribunistů, otzoviků a stála tak na počátku velké politické kariéry mnoha meziválečných vůdců a ideologů jako například Bogdanova, Lenina, Trockého, Liebknechta a Luxemburgové, se ve své kritice reformismu a formulaci nových revolučních strategií opírala, mimo marxismus, hlavně o učení

²⁴⁸ V roce 1880 platilo všeobecné volební právo v Německu a ve Francii, v Rakousku-Uhersku došlo díky Taafeho reformám k podstatnému rozšíření množství voličů v roce 1882, podobný vývoj sledovala Británie prosazením Representation of the People Act v roce 1884.

²⁴⁹ Bělíček, Pavel: Dějiny marxistické estetiky, Praha, 2005, str. 73.

²⁵⁰ Vlny střetů pořádkových složek a stávkujících mezi léty 1900–1907 v Německu, kde i po zrušení Bismarckových zákonů o sociální demokracii přetrvával tvrdý přístup státu k hnutí, podobné střety probíhaly také při generální stávce na severu Itálie v roce 1904. Jako nejsilnější dobová událost byla pocíťována tzv. krvavá neděle v Rusku 1905 a založení francouzské SFIO téhož roku. Viz Rapport, Michael: Evropa devatenáctého století, Praha, 2005, str. 290–307.

²⁵¹ Crook, Wilfrid: The Revolutionary Logic of the General Strike, The American Political Science Review, Vol. 28, No. 4, 1934, str. 657.

George Sorela a italských radikálů kolem Vilfreda Pareta. Jak Sorelův tak Paretův přístup přinášel do socialistického hnutí založeného na ekonomických teoriích K. Marxe a jeho nástupců příklon k iracionalitě a spoléhání se na určitý emotivní a nevědomý základ pro chování masy. Sorel ve svém paradigmatickém díle hlásal, že syndikalisté nepotřebují žádné doktríny a složité teorie o vývoji společnosti, že naopak usilují o sjednocení masy, která si v lokálních stávkových a protestních akcích vytříbila svoje třídní instinkty kolem mýtu generální stávky a za pomoci osvětové práce dekadentní bohémy provede jedno mocné povstání a svrhne panující řád. Konečná generální stávka proletariátu celého světa podle jeho představ neměla připomínat nějaké východisko dlouhodobé politické evoluce, ale spíše napoleonskou bitvu, ve které bylo cílem totální zničení nepřítele.²⁵² Toto učení mělo obrovský vliv hlavně na socialistické kroužky a politické strany v západní Evropě, jakou byla francouzská SFIO a odborové hnutí zastřešené v Confederation generale du travail. V prostředí carského Ruska našly Sorelovy myšlenky výraz v rámci hnutí Otvoristů, kteří za pomoci stávek a protestů vedených metodou přímé akce vytvářeli tlak na odvolávání poslanců a odchody nevyhovujících dělnických předáků. Svoji největší slávu toto hnutí zažilo v roce 1905, kdy se intelektuálům kolem časopisu Vperjod – mezi vůdce patřili A. A. Bogdanov a L. Kozlovskij – naskytlá příležitost vést obrovské demonstrace.²⁵³ Z jejich popularity však těžili spíše bolševici, kteří se vydali jinou cestou – k Sorelově pojetí generální stávky a hlavně třídního instinktu masy se jejich ideologie stavěla spíše odmítavě. Lenin totiž přišel s konceptem masy vedené avantgardní stranou revolucionářů z povolání, organizovanou podle schémat popsaných výše. Toto pojetí revoluční strategie mělo blíže k filosofii Vilfreda Pareta a okruhu radikálních politologů kolem něj, než k francouzskému pojetí syndikalismu. Pareto a jeho žáci jsou obecně považováni za teoretiky specificky italské formy syndikalismu, a dokonce za předchůdce fašismu,²⁵⁴ ale jimi prosazovaná teorie elit, podle které politiku ovládají malé mocenské skupiny a změnu systému může přinést pouze výměna staré garnitury za mladou dynamickou generaci, se velmi podobá Leninovu pojetí revoluce. V praxi to znamenalo, že socialisté by se měli spoléhat na údernou skupinku avantgardních revolucionářů, kteří ve správný čas ovládnou masy za pomoci davové psychózy a strhnou je k revolučnímu násilí.²⁵⁵ V závislosti na těchto myšlenkách přisuzoval Lenin stávkám a demonstracím na ulicích úplně jiný význam než Sorel. Rozhodně nevěřil v přirozené třídní instinkty proletariátu ani v moc přímé akce, která by nebyla podložena institucí strany. Ve svém díle dokonce varoval před ponecháním dělníků vlastnímu živelnému vývoji, protože bez opory revolucionářů zradí zájmy své třídy a stanou se

²⁵² Sorel, George: *Reflection on violence*, London, 1922, str. 127,131, 144.

²⁵³ Bělíček, Pavel: *Dějiny marxistické estetiky*, Praha, 2005, str. 150.

²⁵⁴ Paxton, Robert: *Anatomie fašismu*, Praha, 2007, str. 42.

²⁵⁵ Bělíček, Pavel: *Dějiny marxistické estetiky*, Praha, 2005, str. 148.

objektem buržoazního reformismu a klasického tradeunionismu.²⁵⁶ Stávka pro Lenina nehrála úlohu prostředku k dosažení konečného osvobození dělnické třídy, ale vnímal ji spíše jako jeden z mnoha prostředků politického boje. Tvrdil, že „*stávky jsou „válečnou školou“, jak už jsme řekli, ne však samotnou válkou [a k rozhodnému střetu dojde až tehdy kdy] se ze všech uvědomělých dělníků stanou socialisté, tj. až budou usilovat o toto osvobození, až se po celé zemi sjednotí, aby šířili mezi dělnictvem socialismus, aby učili dělníky bojovat všemi prostředky proti jejich nepřítelům, až začnou zakládat socialistickou dělnickou stranu ...*“²⁵⁷. To ovšem neznamená, že vedle tohoto hegemoniálního proudu prosazovaného Leninem neexistovaly mezi bolševiky vedlejší názorové frakce a směry. Dichotomie mezi spontánní cestou mas k revoluci, prosazovanou několika významnými zakládajícími členy bolševické frakce, a Leninovým akcentem na vědomí a plnou identifikaci revolucionáře se stranickou ideologií, iniciovala několik důležitých štěpení uvnitř strany před rokem 1917 a v konfliktu těchto dvou přístupů vlastně krystalizovala konečná komunistická ideologie.²⁵⁸ Mezi hlavní zastánce spontaneity ve smyslu masy jako zdroje veškeré moci patřil hlavně Alexandr Bogdanov a jeho švagr Anatolij Lunačarskij, kteří se v roce 1907 snažili Lenina přesvědčit o rozhodující úloze stávkového hnutí. Po názorové roztržce s vedením bolševiků však ze strany v roce 1909 odešli a stáli vně její struktury až do roku 1917, kdy se vrátili do Ruska. Po revoluci se stali prominentními členy komunistické strany s úkolem vybudovat specificky proletářskou kulturně-uměleckou základnu. Při řešení tohoto úkolu navázali na svoji činnost v exilu na Capri, kde společně s Maximem Gorkým založili dělnickou akademii. Nové pojetí proletářské kultury bylo postavené na Bogdanovově teorii empiriokriticizmu a pojetí kapitalistické společnosti jako násilně atomizované v opozici proti nové kolektivizované společnosti socialismu. Motorem nového světa se měla stát energie masy poháněná novým mýtem kolektivní nesmrtnosti, který spočíval v tezi, že jedinec je sice smrtelným, ale kolektiv, který jeho existenci dává smysl, je nesmrtelným nosičem probuzených altruistických instinktů vlastních celému proletariátu. Vytvořili tak základní vzorce nového kanonického umění, které bylo syntézou Sorelova pojetí masy, marxismu a Leninova světónázoru.²⁵⁹ Vliv Sorelových myšlenek na vytváření proletářské kultury v Sovětském svazu však není jediným příkladem protnutí bolševismu a syndikalismu.

Jak již bylo řečeno, Lenin byl odborům a jiným formám dělnické organizace, které by fungovaly vedle hlavní revoluční strany, celkově nepřístupný. Pokud jejich vliv nepovažoval za přímo retardační – tak byly označovány odbory konkurenčních socialistických stran a hnutí –

²⁵⁶ Lenin, Vladimir Iljič: Co dělat?, Praha, 1972, str. 117–121.

²⁵⁷ Lenin, Vladimir Iljič: O stávkách, In: Sebrané spisy, svazek 4, Praha, 1980.

²⁵⁸ Benko, Juraj: Bolševizmus medzi Východom a Západom (1900-1920), Bratislava, 2012, str. 35–39.

²⁵⁹ Williams, Robert: Collective Immortality: The Syndicalist Origins of Proletarian Culture, 1905-1910; Slavic Review, Vol. 39, No. 3, 1980 str. 389-402.

přikládal jim jen podpůrnou roli pro hlavní práci avantgardní strany. Může se proto zdát překvapivé, že brzy po revoluci – dva roky po založení třetí internacionály – představitelé sovětského Ruska iniciovali vznik mezinárodního odborového hnutí zastřešeného Rudou odborovou internacionálou. Mimo logické snahy zapojit se do konkurenčního prostředí západního odborářství, které bylo vnímáno jako velmi významná součást života dělníků žijících v demokratické Evropě a snahy o jejich podřízení komunistické ideologii, vystoupila postupně opět do popředí role hospodářského protestu jako možné alternativy k ozbrojeným povstáním, které ztroskotaly neúspěchem svazu Spartakovců v Německu a potlačením Maďarské republiky rad. Stávka se v prostředí stabilních západních společností stala lákavou taktikou pro nastartování nových sociálních konfliktů, které by mohly přerůst v masové demonstrace a neklid. Právě z těchto příčin bylo v roce 1924 „*Na III. sjezdu Rudé odborové internacionály učiněno jasně usnesení, že stávky jsou válkou...*“²⁶⁰. Patrný posun významu tohoto politického nástroje od úlohy, kterou mu přisuzoval Lenin, signalizuje, že došlo k reinterpetaci taktiky. Cílem se stalo sloučení vedoucí úlohy avantgardní strany v hnutí a starých syndikalistických metod přímé akce a „revoluce holých rukou“²⁶¹, které do komunistické ideologie přinesl další vlivný zástupce Generace 1905 v řadách prominentních bolševiků – Alexandr Lozovskij. Celou svoji politickou kariéru věnoval práci v oblasti odborářství, se kterým se seznámil v době svého exilu mezi léty 1908-1917. V této době pobýval ve Francii, kam přenesl svoji aktivitu poté, co byl carským režimem několikrát vězněn jako nebezpečný revolucionář. V Paříži vstoupil do francouzské sociální demokracie a C.G.T.U., živil se střídavě jako dělník a levicový novinář a díky tomu, že si vytvořil vazby na syndikalistické hnutí, se stal generálním sekretářem svazu výrobců čepic a téměř rok předsedal družstvu pekařů. Po vypuknutí první světové války byl činný v pacifistickém a syndikalisticko-internacionalistickém hnutí. V červnu 1917 se vrátil do Ruska a stal se sekretářem Všeruského centrálního sovětu pro odborové svazy, po čtyřech letech prvním předsedou nové Rudé odborové internacionály a jejím hlavním ideologem.²⁶² V pojetí Lozovského mělo nové rudé odborářství vyrůstat na základě pozitivní kritiky francouzské tradice C.G.T.U., který dle jeho názoru ve svých počátcích představoval velmi vyspělou formu třídního boje, ale před rokem 1914 se již institucionalizoval a podlehl byrokratizaci, což se projevilo tím, že jeho vůdci po začátku války nevystoupili proti válečnému kabinetu, čímž přistoupili na stranu

²⁶⁰ Gordon, M.: Rudá odborová internacionála (ROI): vznik, vývoj a podstata ROI a Amsterdam, Praha, 1927, str. 31.

²⁶¹ Heywood, Andrew: Politické ideologie, Praha, 1994, str. 200.

²⁶² Zaleskij, Konstantin Alexandrovič: Imperija Stalina. Biografičeskij enciklopedičeskij slovar, Moskva, 2000, str. 281; Bolšaja biografičeskaja enciklopedija, heslo Lozovskij, A.; dostupné na: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_biography/73115/%D0%9B%D0%BE%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9.

středních tříd. Po úspěšném ustavení sovětské moci v Rusku se dělnické hnutí ocitlo v nové fázi vývoje. To však pro Lozovského neznamenovalo, že rudé odborové hnutí řešící situaci v poválečné společnosti by si nemělo co vzít ze syndikalistických tradic. Naopak mezinárodní komunistické hnutí stojící na svých sekcích vystavěných dle Leninova vzoru nabízelo syndikalistům návrat ke kořenům a radikalitě. Právě proto Lozovskij nabádal anarcho-syndikalisty, aby přehodnotili svůj principiálně odmítavý postoj k politickému stranictví a přijali nabízené zásady KI a ROI, které se v zásadě shodovaly s ideály Sorelova pojetí.²⁶³

Vstřícný postoj ke staré francouzské tradici následně převážil v dominantním diskurzu Rudého odborářství a dostal se i do agitačních brožur, které hlásaly, že „... k revolučnímu odborovému hnutí blíží se značně tzv. revoluční syndikalismus. Ten rovněž považuje za základní úkol odborových svazů svržení kapitalismu.“²⁶⁴ Je zřejmé, že toto přihlášení se k tradicím klasického revolučního syndikalismu nebylo jen účelovou frází, která měla přivést do řad komunistických stran členy příbuzných hnutí, ale že stávková strategie, která byla precizována v roce 1929, byla pod vlivem těchto myšlenek reálně vytvářena.

Na přelom dvacátých a třicátých let obecně můžeme nahlížet jako na obnovu víry v možnost celosvětové revoluce, která vyrůstala z přesvědčení vlivných politiků mezinárodního komunismu o rostoucích rozporech v rámci kapitalistické ekonomiky a očekávání jejího vyčerpání. Výrazný vliv také měl vnitropolitický vývoj uvnitř VKS, který znamenal boj proti tzv. pravé úchylce – ten se přenesl i do jednotlivých národních stran ve formě přijetí politiky sociálfašismu a vnitrostranických čistek.²⁶⁵ Odstoupení od smířlivé politiky v rámci západních demokracií, spojené s výstavbou masových komunistických stran a snahou o budování základny v odborech, a její vystřídání přijetím politické linie třída proti třídě znamenalo pokus o novou ofenzivu nejdříve proti konkurenci ze strany sociální demokracie a následně proti systému obecně. Ta měla vzkřísit z mrtvých rudou revoluční vlnu proběhlou po první světové válce. Násilná akce malé skupiny revolucionářů inspirovaná říjnovou revolucí však v prostředí západního světa již nebyla možná. Zdejší ekonomická struktura sice od roku 1930 začala mít závažné problémy, ale represivní složky států tento vývoj nijak neoslabil. V této situaci se opět v popředí ocitla inspirace Sorelovou revoluční strategií. Lozovskij shrnul svoje názory na význam hospodářských konfliktů jako zásadní součásti politiky mezinárodního komunismu v referátu předneseném na

²⁶³ Lozovskij, Alexandr: *Infantile Diseases of French Trade Unionism*, *The Labour Monthly*, Vol. III, October 1922, No. 4. , dostupné online http://www.marxists.org/archive/lozovsky/1922/french_unions.htm.

²⁶⁴ Gordon, M.: *Rudá odborová internacionála (ROI): vznik, vývoj a podstata ROI a Amsterdam, Praha, 1927*, str. 10.

²⁶⁵ McDermott, Kevin, Agnew, Jeremy: *Kominternu : Dějiny mezinárodního komunismu za Leninovy a Stalinovy éry*, Praha, 2011, str. 86–102.

X. plenu EKI v červenci 1929, ve kterém prezentoval taktické směrnice jako výstup výzkumu jednotlivých stávek organizovaných v rámci vrcholící konjunktury kapitalismu. Hovořil o aktuálním stavu, který charakterizoval jako „*zvýšenou politickou citlivost a vznětlivost širokých dělnických mas...mocně zvýšené politické reagování dělníků na takové akce zaměstnavatelů a reformistů, na které by před rokem vůbec nereagovali.*“²⁶⁶. Zmíněná „citlivost“ se vždy projevovala jako příznak přicházející revoluce. Hned na úvod dal jasně najevo, že stávky nevznikaly podle schémat, která by mohla vypracovat strana a její ideologové, ale tvrdil, že „*Stávky nejsou filosofií, ale akcemi.*“²⁶⁷ s nutnou mírou spontánnosti mas, přičemž dodával, že funkcionáři často nedokázali těchto akcí využívat a „*strany zůstávají za masami*“²⁶⁸. Citované formulace jsou příkladem inspirace Sorelovými tezemi o třídních instinktech masy, které se probouzí v závislosti na vnějších okolnostech, na které měla strana spíše slabý vliv, a pojmání stávky optikou přímé akce bez nutnosti vnějšího ideologického vedení. Lozovskij však nevěřil v konečné vítězství masy vedené výhradně instinktem jako Sorel, ale viděl v její přímé akci v podobě stávky možnost „*učiniti z ní pružný můstek k rozpoutání širšího politického hnutí vyššího stupně*“²⁶⁹. To mělo být úkolem placených funkcionářů komunistické strany, kteří měli ze spontánní stávky za pomoci agitace vytvořit protestní hnutí prosazující obecné politické požadavky směřující ke střetu s orgány státní moci, vyvolávat represi a odpor vůči ní, který by ústil v násilnou formu revoluce²⁷⁰.

V československém prostředí provázelo vyhlášení nové stávkové strategie uvedení teze o sociálfašismu a Gottwaldův nástup do vedení strany. Odbory blízké komunistické straně, prezentované členstvem Mezinárodního všeodborového svazu (MVS), měly však k nové politické orientaci určité námitky. Vedení svazu v čele s Josefem Haisem dokonce odmítlo praktikovat strategická doporučení ROI ohledně vedení stávek a s tím související negativní postoj k ostatním odborovým ústřednám, v první řadě k nejsilnější – Odborovému sdružení československému (OSČ). V návaznosti na místní poměry vedoucí činitelé MVS na konci roku 1928 vstoupili v kladenské těžební oblasti do jednotného revírního výboru se zástupci OSČ a zjevně tak nerespektovali doporučení ROI a KI o vzájemných vztazích se sociálními demokraty.²⁷¹ Na Haisovo pravicové křídlo byl vytvářen zvýšený tlak od začátku roku 1929, kdy

²⁶⁶ Mezinárodní tisková korespondence 20. 12. 1929, přetisk referátu E. Thállmana a A. Lozovského na X. plenu EKI.

²⁶⁷ tamtéž

²⁶⁸ tamtéž

²⁶⁹ Mezinárodní tisková korespondence 20. 12. 1929, přetisk referátu E. Thállmana a A. Lozovského na X. plenu EKI.

²⁷⁰ Tuto příkrou interpretaci používá například Zdeněk Kárník. Viz Kárník, Zdeněk: České země v éře První republiky (1918-1938), 2. díl, Praha, 2002, str. 89–90.

²⁷¹ Čapka, František: Odbory v českých zemích v letech 1918-1948, Brno, 2008, str. 92.

probíhala stávka severočeských textilních dělníků, která se měla stát vzorovou ukázkou vedení hospodářských bojů podle nové stávkové strategie. Původní nároky zaměstnanců na zvýšení mzdy o 15 %, které měly být prosazeny do nové kolektivní smlouvy k 1. 1. 1929, se měly stát záminkou k vyvolání velké generální stávky v textilním průmyslu. Doporučení MVS pro všechny dělníky, které hlásalo, že nastal čas vstoupit jednotně do stávky, ke které se přidají i ostatní průmysloví zaměstnanci a bude následovat sestavení dělnické vlády, se minulo účinkem a do stávky se zapojilo jen dva tisíce pět set dělníků ze severočeské textilní oblasti (celkem jich zde bylo zaměstnáno 36 tisíc) a zbytek republiky včetně brněnských textilních továren pracoval bez omezení. V průběhu stávky došlo k zásadním neshodám mezi vedením MVS a zástupci KSČ, kteří intervenovali v jejím průběhu. Zatímco levicové křídlo kolem Evžena Frieda stále hlásalo nutnost přelití lokálních solidárních stávek v generální stávku bez ohledu na skutečnou slabost protestu, Haisovi funkcionáři preferovali vstřícné jednání a konec stávky bez zbytečných obětí. Vývoj událostí rozhodně nesměřoval ke spontánnímu povstání, ale k totální porážce spojené s masivním propouštěním členů MVS a sympatizantů s komunistickým hnutím.²⁷² Nová stávková strategie a její výklad pro praktické kroky, jak jej pojali nastupující levicoví funkcionáři spojení s Reimanem, Zápotockým, Friedem a Gottwaldem, sice odpovídal všem doporučením z centra ROI, ale úplně se rozcházel s viděním příčin a cílů stávky staré generace seskupené kolem vedení a generálního tajemníka svazu Josefa Haise. Pro vedení svazu měla stávka zajistit prosazení původních požadavků na zvýšení mezd a politické cíle hrály spíše sekundární úlohu. Jak je patrné, Hais a jeho spolupracovníci se drželi tradičních postupů typických pro roli odborů ve vztahu zaměstnanec a zaměstnavatel, byť v té nejradikálnější formě blízké levicovému aktivismu. Příznivci nové stávkové strategie naopak preferovali politické cíle, které měly být prostřednictvím stávek manifestovány i za cenu zhoršení životních podmínek dělnictva. Kolektivní prožitek utrpení v nezaměstnanosti, demonstrací a střetů s četnictvem měl tříbit třídní instinkty masy, která se v očích Lozovského vyznačovala zvýšenou revolučností a citlivostí.

Neshody pramenící z rozdílného postoje k nové stávkové strategii a tezi o sociálfašismu vedly k závažným zásahům ze strany vedení KSČ do struktur MVS. V rámci požadavků na kolektivní vedení a vyšší míru samostatnosti jednotlivých sekcí odborů vzniklo alternativní vedení svazu složené z levicových příznivců nového směru, od kterých se Haisovo vedení distancovalo. Krach severočeské textilní stávky znamenal rozhodující střet mezi konkurenčními skupinami. Na schůzce v Drážďanech, kde spory mezi frakcemi řešily nejvyšší autority ROI a KI – Lozovskij a Dimitrov, kteří vystupovali jako hlavní arbitr sporu. Na tomto shromáždění Hais explicitně označil instrukce ROI za chybný směr v odborové politice a celý spor směřoval k rozkolu

²⁷² Mlynárik, Jan: Nová štrajková stratégia a štrajk severočeských textilákov roku 1929, ČsČH, 1966, str. 703–727.

spojenému s přetahováním se o odborový dům, které velmi připomínalo boj o Lidový dům v roce 1921. V návaznosti na to došlo k úplnému vyčlenění levicové frakce z MVS a založení samostatných Rudých odborů – decentralizovaných svazů s vedením podřízeným přímo KSČ.²⁷³ Zbytek MVS pod vedením Josefa Haise se pokoušel o samostatné fungování, ale nakonec došlo k jeho sloučení s OSČ.²⁷⁴

Popsané problémy v prokomunistických odborech a čistky na všech úrovních v samotné KSČ spojené s nástupem bolševizace měly za následek masivní odliv členstva jak z nových Rudých odborů, tak z MVS většinou do řad OSČ a jiných reformistických organizací. Jak trefně poznamenal Jakub Rákosník, „ Bolševizace hnutí se tak jeví nejen jako boj o hegemonii jedné frakce, nýbrž i jako srážka dvou odlišných chápání úlohy KSČ ve společnosti“²⁷⁵. Komunistické hnutí očištěné od členů, které stále považovali KSČ pouze za levicovější formu politické instituce sociální demokracie, vstoupilo do velké hospodářské krize ve své nejradikálnější podobě, kterou na sebe vzalo za celé období tzv. první republiky.

Upadající životní úroveň obyvatelstva po nástupu velké hospodářské krize skýtala mnohé příležitosti k úspěšné agitaci. Základním heslem odlišnosti komunistického odborářství od reformismu se stalo odsouzení gentského systému a omezování aktivit, které byly typické pro tradiční odborářství, jako vyplácení podpor v nezaměstnanosti, vyjednávání se zaměstnavateli a dohled nad dodržováním kolektivních smluv – rudé odbory se měly postupně stát pouze politickou organizací dělníků.

Částečného úspěchu mohla nová strategie dosáhnout hlavně v krizi těžce postižených oblastech – v pohraničí. První velkým hospodářským protestem vedeným samostatnými rudými odbory byla stávka horníků na severu Čech na podzim roku 1929, která měla přerůst v globální těžařské hnutí odporu. Politický podtext akce získala tím, že se odehrála o výročí Velké říjnové revoluce 7. listopadu.

K násilnému střetu mezi pořádkovými silami a demonstrujícími došlo v lednu 1930, kdy při stávce sklářů v Oloví na Falknovsku nařídil stávkový výbor neomezený protest. Poté co v pecích zatvrdlo velké množství suroviny a dílny byly rabovány, se místní výroba téměř zhroutila. V místě stávky byl dokonce vyhlášen výjimečný stav a její vůdci byli zčásti pozatýkáni. Protest, jehož hlavním cílem bylo donutit majitele upustit od propouštění, skončil totální porážkou zaměstnanců a výsledkem byla likvidace téměř všech pracovních míst.²⁷⁶

²⁷³ Rákosník, Jakub: Bolševizace odborů očima poražených, In: Kárník, Zdeněk, ed.: Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu, sv. IV, Praha, 2004, str. 34–54.

²⁷⁴ Čapka, František: Odbory v českých zemích v letech 1918–1948, Brno, 2008, str. 92.

²⁷⁵ Rákosník, Jakub: Bolševizace odborů očima poražených, In: Kárník, Zdeněk, ed.: Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu, sv. IV, Praha, 2004, str. 36.

²⁷⁶ Kárník, Zdeněk: České země v éře První republiky (1918–1938), 2. díl, Praha, 2002, str. 97–98.

Taktika, která vedla odbory do neustálých konfliktů a jejich insolvence, nakonec donutila stranu přehodnotit roli odborů jako bojové organizace a ke snaze opět posílit ekonomicko-podpůrnou činnost. I přesto se komunistické odbory a strana zapojily v roce 1932 do velké mostecké stávkou, která svým rozsahem neměla obdoby a vedla k zastavení celého hnědouhelného revíru na jeden měsíc. Solidární akce podnikli i zaměstnanci těžařských společností na Kladně a v Ostravě. Demonstrace spojené se stávkou si opět vyžádaly desítky zraněných. Komunisté byli v tomto konfliktu velmi aktivní a dokonce otevřeli dlouhodobě fungující tiskové a organizačně politické středisko, které zprostředkovávalo přenos informací do levicového tisku a organizovalo projevy stranických špiček včetně Klementa Gottwalda.

Straničtí a odborářští vůdci se však částečně odchýlili od doporučené taktiky ROI a vstoupili do jednotného stávkového výboru s ostatními odborovými centrály včetně těch sympatizujících se sociální demokracií a národními socialisty.²⁷⁷ Pod vlivem zkušeností z praxe nové stávkové strategie, které se snažilo vedení RO a KSČ využít ve vedení mostecké stávkou, se Gottwald pokoušel prosadit na půdě kominterny nové pojetí jednotné fronty. Jeho postoj, který počítal se začleňováním celých socialistických dělnických organizací, ze kterých budou odstraněni vůdci, byl odmítnut jako ústup.²⁷⁸

Komunisté výsledky mostecké stávkou považovali za svůj velký triumf a podobně situaci viděla i DNSAP. Obě extrémní strany se na celé záležitosti snažily získat politický kredit. Společné zájmy na oslabení demokracie a na oslabení socialistických stran vedly ke spolupráci obou hnutí. Sociálfašismus byl považován za daleko nebezpečnější než ostatní formy fašismu a spolupráce s nacisty na jeho porážce, samozřejmě skrývaná, měla pro vedení KSČ smysl.²⁷⁹

Mostecká stávkou nebyla jedinou podobnou akcí v režii KSČ – rok 1932 můžeme oprávněně označit za vrchol nové stávkové strategie v prostředí ČSR. Zatímco v roce 1930 se ve 251 závodech odehrálo 159 stávek a výluk, v roce 1932 se jich uskutečnilo 317 a zapojilo se do nich přes 1500 závodů.²⁸⁰ Většinou se jednalo o dlouhé stávkou zaměřené proti propouštění, racionalizaci výroby a nesnižování mezd – tedy o obranné stávkou, které byly příznačné pro dobu krize. Jedinou výjimkou byla situace zaměstnanců ve stavebním průmyslu a průmyslu kamene a zemin, kde jasně dominovaly konflikty způsobené požadavky na zvýšení mezd dělníků.²⁸¹ Tento

²⁷⁷ Štechová, Maryša: Češi a Němci v Mostecké stávce, diplomová práce obhájená na FSV UK, vedoucí práce prof. Eduard Kubů, datum odevzdání 6.1. 2003, str. 31–34.

²⁷⁸ Téma Mostecké stávkou viz Kárník, Zdeněk: České země v éře První republiky (1918-1938). 2. díl, Praha, 2002, str. 110-115; Vebr, Lubomír: Mostecká stávkou 1932; Praha, 1955.

²⁷⁹ Štechová, Maryša: Češi a Němci v Mostecké stávce, diplomová práce obhájená na FSV UK, vedoucí práce prof. Eduard Kubů, datum odevzdání 6.1. 2003, str. 105–112.

²⁸⁰ Vejnar, Lubomír: Stávkové hnutí v buržoazní statistice, ČSČH, 1958, str. 780.

²⁸¹ Tamtéž, str. 786.

fakt lze vysvětlit štedrou politikou státních subvencí do nouzových prací ve stavebnictví, které tak zaznamenalo určitý vzestup.

Stávka ve strakonických textilních továrnách z ledna 1933 patřila k vlně stávkového hnutí předchozího roku a rozhodně nebyla nahodilým příkladem. V jižních Čechách z podobných příčin odmítli nastoupit do práce například zaměstnanci papírny Spiro v Českém Krumlově.²⁸² V průběhu roku 1933 však rozmach stávkového hnutí zaznamenal menší úpadek, patrně z důvodu postupující krize a určité deziluze z vedení konfliktů ze strany KSČ, které mělo za následek, že jen 3,8 % z nich končilo úplným prosazením požadavků dělníků – většina stávek byla řešena kompromisem a téměř 30 % znamenalo úplnou porážku.²⁸³ Na půdě Kominterny navíc sílily hlasy reagující na rozmach nacismu, které volaly po nové taktice jednotného postupu všech levicových stran.²⁸⁴ Konec prosazování nové stávkové strategie v prostředí ČSR přinesla rozsáhlá organizační krize v KSČ způsobená vydáním zatykače na Klementa Gottwalda a další členy vedení spojená s jejich odchodem do emigrace v roce 1934. Nedlouho poté, na VII. kongresu komunistické internacionály v létě 1935, následovalo vyhlášení zásad lidové fronty jako oficiální doktríny mezinárodního komunismu, která si vyžádala návrat k předchozímu náhledu na stávku. Ta byla opět pojata jako spor mezi zaměstnavatelem a zaměstnanci a jedna z mnoha součástí třídního boje.

V lednu 1933 však stále platilo, že masy jsou připraveny na generální stávku a převzetí moci. Stávka byla stále považována za onen „*pružný můstek*“ vhodný k přechodu k politickému povstání.

²⁸² NA, fond Presidium zemského úřadu Praha, sign. 207, karton 550.

²⁸³ Tyto údaje pochází ze zpracování údajů státního statistického úřadu pro 30. léta z pera L. Vejnar, který však uvedená čísla z dobových pramenů reinterpretoval. Z výsledku jeho výzkumu vyplývá, že reálná úspěšnost stávkového hnutí mohla být poněkud vyšší. Viz Vejnar, Lubomír: Stávkové hnutí v buržoazní statistice, ČSČH, 1958, str. 789.

²⁸⁴ Po vstřícnějším postoji k sociálním demokratům volala jak Francouzská komunistická strana vedená Thorézem tak Gottwald (telegram do EKI s výzvou k přehodnocení výhod spojenectví s 2. internacionálou z roku 1933) a vytvoření jednotné fronty ve Francii i přes instrukce z Moskvy následujícího roku. Viz McDermott, Kevin, Agnew, Jeremy: Kominterny : dějiny mezinárodního komunismu za Leninovy a Stalinovy éry, Praha, 2011, str. 131–138.

3.2 Práce politického podnikatele – komunistický aktivista specialistou politické agitace ve vedení stávkového kolektivu

Každé sociální hnutí, které kdy chtělo jen pomýšlet na úspěšné prosazení svých myšlenek, potřebovalo propagátory svého programu, kteří jej mohli účinně představit cílové sociální skupině a širší veřejnosti a tím mu zajistit podporu. Komunistické hnutí nepředstavovalo žádnou výjimku a, jak již bylo řečeno – výchově svých specialistů na tuto činnost věnovalo značné prostředky. Řečeno v intencích terminologie Charlese Tillyho – strana si vytvářela vrstvu tak zvaných politických podnikatelů, kteří měli za úkol zabývat se různými formami vyjednávání, spojováním dříve izolovaných sociálních míst a tím aktivovat společenské vazby vyostřováním hranic mezi třídami a sociálními skupinami za použití interpretace příběhů, které se v historii jejich vztahu nashromáždily.²⁸⁵

Ústředním tématem politických podnikatelů KSC byla otázka sociální nerovnosti dělnické třídy, která byla vnímána jako nesporná skutečnost nejen levicovými aktivisty, ale i dobovými sociology. Ti popisovali postavení dělnictva jako důsledek nízkého sociálního ohodnocení jeho práce, protože: „*S inferioritou pracovních podmínek pak souvisí inferiorita hospodářská, jejímž výrazem je chudoba, bída. Široké vrstvy nemají jistého životního minima, aby se mohly plně využít tělesně a duševně. Odtud méněcennost pracovního výkonu, z níž vyplývá, že chudoba se stává v této vrstvě dědičnou. Tím si lze vysvětlit, proč dělnická vrstva vykazuje tak slabou sociální mobilitu vzestupnou*“²⁸⁶. Toto dědičně podřízené postavení a nízké šance na sociální vzestup mělo za následek uzavírání sociální skupiny dělnictva a vytvoření třídních hranic v sociálním prostoru, které byly vystavěny na základě příběhu jednostranného vykořisťování a útlaku dělníků ze strany zaměstnavatelů, majitelů bytových prostor a prodejců základních životních potřeb²⁸⁷ – tj. příslušníků vyšších vrstev.

Marxismus a jeho pozdější interpretace sloužily jako výkladové schéma tohoto vyprávění a shrnutí dlouhodobých cílů komunistického hnutí, proto se jeho dokonalá znalost, spojená s principem zásluhovosti a politického aktivismu, stala podmínkou pro postup ve stranické hierarchii. Řadoví členové a regionální vůdci totiž často neznali doktrínu strany natolik podrobně, aby ji mohli použít k účinnému výkladu událostí kolem sebe nebo neovládali dostatečně umění interpretace. Plnili spíše funkci lokálně uznávaných elit jednotlivých dělnických a levicových komunit, jejichž hlavním úkolem byla organizační činnost.

²⁸⁵ Tilly, Charles: Politika kolektivního násilí, Praha, 2006, str. 43.

²⁸⁶ Hanáček, Jaroslav: Sociologie dělníka, In: Sociologická revue, roč. 10, 1939, str. 31-38.

²⁸⁷ Marx, Karl, Engels, Fridrich: Komunistický manifest, Praha, 1972, str. 22.

Při pohledu na vůdčí osobnosti strakonické buňky KSČ je patrná naprostá nezbytnost existence vrstvy specializovaných politických podnikatelů (placených revolucionářů). Po stranických čistkách spojených s bolševizací všech úrovní strany tvořila aktivní členy místní stranické sekce volené do obecního zastupitelstva skupina dělníků z místních továren,²⁸⁸ kteří byli pravděpodobně v důsledku běžných existenčních starostí a výkonu zaměstnání značně limitováni ve studiu klasiků hnutí i organizačních příruček. Čelní místo mezi nimi zaujímal hostinský Jan Švehla, který za svoji autoritu vděčil nejen tomu, že byl jedním ze zakladatelů místní KSČ, ale faktu, že jím provozovaný podnik se stal jakýmsi nepsaným lidovým domem a ústředím strany ve městě.²⁸⁹

Místní vůdci reprezentovali v podstatě početně omezenou skupinu sympatizantů a členů strany, které dokázali organizovat a aktivizovat k běžné činnosti v rámci hnutí. V podstatě pro ně nepředstavovalo problém uspořádat velkou veřejnou schůzi spojenou s přednáškou k určitému tématu či demonstrační pochod stovek účastníků,²⁹⁰ ale nedokázali z vlastních zdrojů zajistit obsah těchto setkání. V tuto chvíli byl přizván stranou vyškolený profesionál, který předložil výklad klíčových témat stranického programu nebo aktuálních událostí za použití kanonického výkladového schématu v požadované rétorické kvalitě. Strakonická buňka dokázala organizovat ve 20. a 30. letech řadu podobných událostí, ale na žádné veřejně nereféroval člen místní komunity jako hlavní řečník. Naopak tuto úlohu zastávali osobnosti jako Antonín Zápotocký, který řečnil při příležitosti úmrtí Lenina v roce 1924 na strakonickém náměstí Svobody a po třech letech vystoupil při demonstraci k desátému výročí říjnové revoluce v carském Rusku, Klement Gottwald se ujal slova na veřejné schůzi v sále hospody U Bílého vlka v roce 1932 a ve stejném roce zde proslovila přednášku o industrializaci v Sovětském svazu ikona hnutí Julius Fučík.²⁹¹ Mimo tyto vůdčí osobnosti strany byli často zváni k projevům funkcionáři na podobné úrovni, jakou zastávala ve straně například Karla Pfeiferová – senátor Bohuslav Kindl, pro dvacátá léta poslanec František Škola, poslanec Harus, poslankyně Landová-Štychová a další²⁹².

Strakonice se nedají, i přes výraznou volební podporu KSČ, označit za zvláštní místo komunistické aktivity. Četnost návštěv vedoucích funkcionářů strany proto může být překvapivá. Z dostupných pramenů o činnosti stranických kádrů vyplývá, že vycvičení političtí podnikatelé

²⁸⁸ Obecní kronika Strakonice 1916–1945, ed. Simona Kotlárová, Strakonice, 2005, str. 147.

²⁸⁹ Lidový dům nikdy ve Strakonících nestál, byť v roce 1909 byl z iniciativy sociální demokracie založen spolek „Dělnický dům“ jehož cílem bylo vybudovat adekvátní centrum místní strany. Spolek fungoval po celá dvacátá a třicátá léta a dokonce vedl dělnickou knihovnu. Její fondy a spolková místnost se nacházely nad hostincem Jana Švehly. Viz Samec, Josef: Činnost KSČ na Strakonicku v letech 1921–1939, diplomová práce, katedra československých dějin UK, Praha, 1976, str. 40–41.

²⁹⁰ V pramenech často označováno termínem „*tábor lidu*“.

²⁹¹ Sichinger, Josef: Další kapitoly velké historie. Příspěvek k historii 60 let KSČ na Strakonicku, Strakonice, 1981, str. 63, 85, 92.

²⁹² Samec, Josef: Činnost KSČ na Strakonicku v letech 1921–1939, diplomová práce, katedra československých dějin UK, Praha, 1976, str. 43–44.

komunistické strany měli za úkol svými vystoupeními vytvářet iluzi neustálé přítomnosti autorit hnutí ve všech komunitách po celém území republiky za účelem jejich neustálé stimulace k další činnosti.²⁹³

Schéma uplatňované v rámci stranických struktur počítalo s dovozem specialistů na vedení sociálních konfliktů na vyžádání. V případě události strakonické stávky byla povolána Karla Pfeiferová telefonickou výzvou místních organizátorů závodního výboru 16. ledna, ještě před rozhodnutím o nastoupení stávky, aby řídila jednání o precizaci požadavků dělníků pro vyjednávání se zaměstnavatelem a řešení vzniklé krize.²⁹⁴ Dva dny po ní přijel do Strakonice senátor Kindl a ujal se vedení vyjednávání s představitelem továrny Ing. Otto Saxlem.²⁹⁵ V průběhu ledna a začátku února se do organizace stávky zapojila poslankyně Marie Čížinská²⁹⁶ a senátor Čeněk Hruška²⁹⁷.

Potřeba jejich přítomnosti nebyla dána pouze určitou bezradností lokálních dělnických a stranických vůdců, ale spíše naléhavým požadavkem vůdčích osobností s nespornou autoritou, kteří by se mohli ucházet o právo na reprezentaci daleko širšího spektra dělnické třídy, než jaké představovalo osazenstvo textilních továren ve Strakonících, a byli považováni za držitele nepsaného práva na interpretaci kolektivního příběhu vztahu dělníků a vlastníků společnosti ASTF. Tento příběh obsahoval vzpomínky na vzájemné ekonomické výměny v podobě práce a mzdy, dřívějších střetů ve vyjednávání odborových vůdců, stávkách a celkové kvalitě dalších vzájemných vztahů.²⁹⁸ Právě jejich verze výkladu těchto událostí měla největší naději na přijetí u většiny zaměstnanců i širší strakonické veřejnosti. Jako příčinu nelze označit jen zaštitění těchto jedinců poslaneckým či senátorským mandátem, který představoval určitý kapitál pro společenské uznání, ale také získané schopnosti vést sociální konflikt tohoto typu.

Důležitost aktivit spojených s vytvářením a propagací příběhu zesilujícího třídní hranice pro konečný úspěch stávky byla vštěpována stranickým pracovníkům přímo od školitelů v bytových seminářích v souladu se stranickými učebními texty, které hlásaly, že „*každému bojujícímu dělníkovi musí být jasné cíle boje. Proto předem důkladnou agitací spopularisovat požadavky ...vytvořit dobré prostředí pro boj*“²⁹⁹. Vůdčí osobnosti proto vystoupily a zmocnily se reality s cílem přesně popsat nepřítele, vymezit se proti němu a tak stvořit hranice mezi „nimi“

²⁹³ Školy pro propagandisty viz NA, Fond presidium ministerstva vnitra v Předmnichovské ČSR, inv. č. 225, sign. 773, karton 24.

²⁹⁴ Pfeiferová, Karla: Stará textilačka vypravuje, Praha, 1964, str. 123.

²⁹⁵ Bosák, František: Stávka strakonických textiláků, České Budějovice, 1961, str. 33–34.

²⁹⁶ Soka Strakonice, katalog presidiálních spisů, sign. 668, karton 43.

²⁹⁷ Bosák, František: Stávka strakonických textiláků, České Budějovice, 1961, str. 43.

²⁹⁸ Tilly, Charles: Politika kolektivního násilí, Praha, 2006, str. 39–42.

²⁹⁹ NA, Fond presidium ministerstva vnitra v Předmnichovské ČSR, inv. č. 225, sign. 773, karton 25.

(utlačovateli) a „námi“ (utlačovanými) společně s dostatečným tlakem na zaměstnance vyžadující identifikaci s jedním či druhým táborem.³⁰⁰

Komunističtí vůdci v případě strakonické stávky analyzovali hned tři navzájem propojené nepřátele, proti kterým je potřeba bojovat – kapitál, zastoupený majiteli továrny, jejich oporu v řadách dělnictva – ztotožněnou s reformistickými odbory – a státní instituce chránící první dva protivníky. Toto zaměření není nijak překvapivé a pohybuje se v intencích doktríny nové stávkové strategie, která počítala s přerůstáním boje proti lokálnímu kapitálu v povstání proti politické moci, a platné tezi o sociálfašismu.

Zaměstnavatelé byli označeni jako zdroj bídy a ekonomického útlaku, jejichž „*Firma, která vydřela z dělníků miliony a nechala je hladovět, chce boj zlomiti, aby ještě brutálněji mohla s dělnictvem zacházet*“³⁰¹. Tento pohled přesně zapadá do marxistického výkladového schématu popisu nerovností ve společnosti a stojí na interpretaci určitých kolektivně sdílených křivd z minulosti. Propouštění zaměstnanců plánované na leden 1933 bylo vykládáno jen jako nová nespravedlnost, ještě křiklavější než ty předchozí. Ideologové strakonické stávky nemuseli pracně vystavět tento příběh na zelené louce podvědomě sdílených pocitů davu, ale mohli navázat na starší výklady, kterými veřejnost dlouhodobě zásobili.

V roce 1931 zmínila Marie Čížinská na půdě poslanecké sněmovny v rámci svého popisu celkového stavu životních podmínek textilního dělnictva alarmující případy dělnic, které pracovaly ve strakonických textilních továrnách ze strachu před výpovědí na plný úvazek i v pokročilém stadiu těhotenství či v šestinedělí, čímž ohrožovaly svoje zdraví stejně jako zdraví svých dětí.³⁰² Svůj projev zakončila patetickým shrnutím, které mělo platit za zdůvodňující argument úsilí KSČ o emancipaci dělníků tohoto průmyslového odvětví: „*Nikdo z pánů humanistů, kteří mají sami milionové příjmy, nepozastaví se nad tím, že celé rodiny textilní jsou v hladových krajích zamořeny souchotinami a podvýživou, že žena textilačka rodí děti zamořené tuberou proto, že její stravou je po celý takřka život trochu kafe ze žita a brambory, že tito malí tvorové přijdou na svět se znamením hladu ve tváři. Kolik z vás, kteří dnes tady sedíte, vlastně, kteří byste tu měli sedět, abyste to slyšeli, rozčílilo by se nad tím, kdyby vaše služka uhodila pejsánka, kterého máte doma pro luxus? A když statisíce rodin nemá možnost v pravém slova smyslu nasytiti své děti, nad tím se jenom pokrčí rameny a odbude se to frází, že tím vinna krise. Ne, krise nevznikla sama ze sebe, ani nespadla s měsíce, ta je zapříčiněna vašim kapitalistickým*

³⁰⁰ Novotná, Eliška: Sociologie sociálních skupin, Praha, 2010, str. 77.

³⁰¹ Leták stávkového výboru nadepsaný Dělníci, malorolníci, živnostníci Strakonického okresu; Soka Strakonice sbírka plakátů.

³⁰² Projev Marie Čížinské v poslanecké sněmovně národního shromáždění 1. 7. 1931, dostupné online na <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/133schuz/s133004.htm>

*řádem, ze kterého vyplývá, že miliony pracujících nemají nejnужnějších prostředků, aby mohli ukojit životní potřeby.*³⁰³

Stojí za povšimnutí, že hlavní pilíře, na kterých stojí argumentace, nevedou explicitně k odstranění vykořisťování, jakožto totální emancipaci dělníků dle Marxova učení, ale opírají se o emotivní popis hladu a bídy. Rozdělení zisku bylo totiž objektivně dáno tichým konsenzem napříč společenskými vrstvami. Prvotní příčinou problémů nebyl pro dělníka systém jako celek, ale jeho dynamické proměny. Analogicky k těmto jevům upozorňuje E. P. Thomson ve svém paradigmatickém díle „Making of English working class“, že i přes otřesné podmínky nekvalifikovaných dělníků v britském textilním průmyslu na přelomu 18. a 19. století, které byly srovnatelné s životními podmínkami otrocké práce,³⁰⁴ nebyla prvotní motivací k nesouhlasu mzdová otázka (snížení míry vykořisťování), ale strach ze sociálních změn a ohrožení starých hodnot. Rezovala otázka spravedlnosti, nezávislosti, bezpečnosti, instituce rodiny, tradičních zvyků. Pokud šlo o otázku odměny za práci, argumentace se pohybovala kolem mentálního schématu spravedlivé mzdy, za kterou je člověk schopný důstojně žít.³⁰⁵ Velmi podobné byly priority revoltujících dělníků v období velké hospodářské krize, kdy hlavním motivem bylo ohrožení pádu mezi nezaměstnané, tedy tak zásadní snížení životního standardu, že si vynutilo změnu životního stylu. Argumentace skupin používající nátlak proti zaměstnavateli nebyla emancipační, ale opírala se o obecné přirozeně právní argumenty jako právo na chléb a práci.³⁰⁶

Takto pojatý příběh ohrožení a nemravné nerovnosti měl reálnou šanci oslovit široké vrstvy dělníků, zatímco důsledná aplikace marxistických ekonomických vzorců, označujících vykořisťování za základní problém kapitalistické společnosti jako celku, zůstávala patrně většinou dělnictva nepochopena a byla z příběhu prostě vypuštěna. Těžko lze předpokládat, že průměrný dělník studoval Marxovy makroekonomické vzorce a využíval je pro výpočet míry vykořisťování své osoby. Můžeme konstatovat jako fakt, že komunističtí propagandisté ze svého výkladu nevypouštěli nářky na movitost zaměstnavatelů, ta však byla interpretována spíše jako přemrštěná a amorální sociální nerovnost neodpovídající dobrým mravům a výsměch propouštěným dělníkům.³⁰⁷

³⁰³ Tamtéž. Velmi podobný mobilizační příběh nabízela propaganda KSČ po celý rok 1932 a 1933. Viz například: Kapitalistická racionalizace – smrt hladem pro tisíce textilních dělníků, In: Rudý textilák 1. 2. 1933; Hladový diktát v praxi In: Tamtéž 18. 8. 1933, oblíbené bylo také porovnávání zvyšujících se cen potravin a mezd dělníků, jehož výsledek byl interpretován jako naprosto nemorální. Viz Jak dělníci vydělávají In: Tamtéž 6. 7. 1933.

³⁰⁴ Thompson, Edward Palmer: The Making of the English Working class, Harmondsworth, 1978, str. 201.

³⁰⁵ Tamtéž, str. 204.

³⁰⁶ Např. kongres boje za chléb a práci pořádaný Rudými odbory v roce 1931.

³⁰⁷ Rudý textilák 6. 7. 1933.

Jak bylo v úvodu této kapitoly řečeno, práce politického podnikatele byla zaměřena na propojování oddělených sociálních míst, čímž se snažil získat na svoji stranu či pod přímou kontrolu co největší množství spojenců. Za tímto účelem vytvářel širší zastřešující kolektivní identitu podpořenou pocitem společného ohrožení, které jí dávalo větší hloubku.³⁰⁸ Pro případ strakonické stávky prameny dokládají pokus Karly Pfeiferové, propagovat zastřešující identitu „*všech pracujících*“, pod kterou se mělo aktivizovat maloroľnictvo, živnostníci a nezaměstnaní. Pro první dvě skupiny mělo mít masové propouštění textilních dělníků důsledky ve snížení příjmů z jejich živností a postupující trend zvyšující se nezaměstnanosti měl vést k jejich naprosté pauperizaci. Naopak vítězství stávky mělo tuto katastrofu oddálit a zachovat jim stávající míru prosperity.³⁰⁹

Hnutí nezaměstnaných mělo v rámci komunistické politiky třicátých let zvláštní místo a dalo by se říct, že se stalo jednou z jejich opor. Využívání jeho síly dokázalo udržet straně po radikalizaci odborů a odlivů standardní členské základny její masovost. Hlavní programovou linkou řešení životních podmínek nezaměstnaných se stalo odmítnutí gentského systému sociální podpory vázané na odborové centrály a jeho nahrazení stálou státní podporou, která měla být doplňována nucenou účastí zaměstnavatelů.³¹⁰ Tím byl podpořen tlak na programovou nivelizaci společnosti a státní redistribuci příjmů. Příslib těchto zásahů nabízel otevření rozsáhlého prostoru pro politickou podporu lidí, kteří stáli na úplném dně společnosti. Výhodou také bylo prakticky bezkonkurenční postavení strany mezi nezaměstnanými, protože ostatní levicové strany byly spojeny s nepopulárními vládními kroky.

Destabilizační prvek hnutí nezaměstnaných spočíval hlavně v roli výkladní skříně neschopnosti kapitalismu zajistit blahobyt společnosti. Komunisté navrhovali podpořit nezaměstnané zavedením zvláštní daně pro milionáře a velké kapitálové společnosti, které hned vzápětí označili za parazity. Dále měly být zrušeny příspěvky církvi, zastaveno zbrojení a omezeny výdaje na armádu³¹¹. Tím se otevíral prostor pro kritiku hlavních nepřátel komunistického hnutí – tedy velkokapitalistů, ozbrojených složek a církve.

Hnutí bylo organizováno do akčních výborů, které pořádaly demonstrace, hladové pochody a vysílaly delegace prosazující dílčí zájmy jako zvýšení přidělů potravin v rámci lístkového systému, zahájení nouzových prací aj. Organizace byla však velmi chabá, což bylo dáno silnou proměnlivostí počtu členů a jejich celkovou chudobou. Hlavně z těchto důvodů nikdy nedosáhlo

³⁰⁸ Tilly, Charles: *Politika kolektivního násilí*, Praha, 2008, str. 43.

³⁰⁹ Viz leták Kamarádi, Přátelé, Soka Strakonice, fond katalog presidiálních spisů, sign. 665, inv. č. 73, karton 43.

³¹⁰ Rákosník, Jakub: *Odvracená tvář meziválečné prosperity: nezaměstnanost v Československu v letech 1918-1938*, Praha, 2008, str. 254–269.

³¹¹ Rákosník, Jakub: *Zásady ochrany a boje nezaměstnaných v kontextu programu KSČ v letech 1921-1938*, In: *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*, ed. Kárník, Zdeněk, Praha, 2003, str. 52.

celostátní úrovně. Zkrachovaly i pokusy o vydávání tisku pro nezaměstnané – stálé periodikum „Nezaměstnaný dělník“ brzo skončilo pro nedostatek abonentů.³¹² Pro podobné potíže bylo prosazováno spojení hnutí nezaměstnaných s organizací rudých odborů, to bylo nakonec zamítnuto, ale převládala tendence spojovat akce nezaměstnaných se stávkovým hnutím a dalšími demonstracemi.

Důvodem nebylo jen to, že prostředí lidí bez práce bylo živnou půdou pro radikální levicové názory, ale hnutí nezaměstnaných bylo využíváno jako jakási personifikace důvodů revolty stávkujících dělníků. Společenské napětí ve městě způsobené vysokou nezaměstnaností bylo ještě umocněno novým vystoupením akčního výboru nezaměstnaných v době probíhající stávky proti novému rušení pracovních míst. Jednalo se vlastně o dvojí apel organizátorů stávky textilních dělníků a hnutí nezaměstnaných ostatní společnosti, který v sobě zahrnoval signál pro ohrožené, ale stále ještě zaměstnané dělníky k obraně jejich postavení všemi prostředky a snahu vzbudit dojem hroutícího se společenství, jehož sociální rozpory dosáhly takového stupně, že je potřeba ho razantně přebudovat.

Jen zdánlivě byla nová vlna aktivity strakonického akčního výboru nezaměstnaných,³¹³ která se časově kryla s probíhající stávkou, historickou nahodilostí. Je příznačné, že požadavky, které ve vedení deputace nezaměstnaných předložila Marie Čížinská 2. února 1933, byly koncipovány spíše jako obecná obžaloba městem organizované sociální péče. Konkrétní navrhovaná opatření v podstatě kopírovala žádosti z minulých let a vlastně prosazovala prohloubení dosavadní činnosti sociálního systému jako nouzových prací a vyvažovací akce.³¹⁴ Nejednalo se tedy o nabídku nové převratné koncepce péče o nezaměstnané či reakci na nějakou razantní proměnu jejich postavení, ale spíše o příklad snahy o mobilizaci co nejširšího pole spojenců levicového hnutí – o zmiňované propojování zdánlivě izolovaných sociálních míst. Odpor textilních dělníků vůči rušení pracovních míst se měl stát centrem celospolečenské nespokojenosti a dávat novou dynamiku dlouhodobým společenským problémům. Účast zástupců nezaměstnaných, poslanců a senátorů za KSČ ve stávkovém výboru³¹⁵ naznačuje, že hnutí sledovalo ambicióznější cíle než pouhé vyjednávání se zaměstnavatelem.

³¹² Rákosník, Jakub: Odvrácená tvář meziválečné prosperity: nezaměstnanost v Československu v letech 1918-1938, Praha, 2008 str. 261.

³¹³ Vyjednávání senátora Kindla 18.1. 1933 s okresním hejtmanem o situaci nezaměstnaných. Viz Bosák, František: Stávka strakonických textiláků, České Budějovice, 1961 str. 34.

³¹⁴ Srov. písemná žádost akčního výboru z 2. 2. 1933, Soka Strakonice, katalog presidiálních spisů, sign. 668, karton 43 a žádost akčního výboru nezaměstnaných z 23. 2. 1931, Soka Strakonice, fond OÚ Strakonice, karton 216

³¹⁵ Tato praxe se stala terčem kritiky sociálních demokratů. Viz Nová doba 14. 2. 1933. Podobně se novináři v Rudém právu pohoršovali nad pohrůžkou četnictva, které vyhrožovalo, že rozpustí schůzi stávkového výboru se stávkujícími dělníky pokud do místnosti budou vpuštěni nezaměstnaní. Viz Rudé právo 8. 2. 1933.

Z dostupných pramenů vyplývá, že za největšího protivníka dělnictva ideologové stávkou už neoznačovali samotného zaměstnavatele, ale státní struktury, které jeho převahu hájili. Ze závěru příběhu utrpení strakonických textilních dělnic, který nabídla v poslanecké sněmovně Marie Čížinská, vyrůstá obžaloba systému jako celku. Velká hospodářská krize byla totiž, dle jejího názoru, „zapříčiněna vaším [obraceje se na vládu a poslance ostatních stran] kapitalistickým řádem...“³¹⁶. Vláda byla obviňována z toho, že nedokázala ochránit dělnictvo před hrabivostí kapitálu, které bylo pojmáno za samozřejmý rys systému a státní instituce, jako by s ním srostly, se v komunistické propagandě ocitly pod souhrnným pojmem „kapitalisté“ a „buržoazie“³¹⁷. Může se zdát překvapivé, že personifikací zla a utrpení se pro stávkující dělníky neměl stát ředitel či majitelé firmy, která je označila za nepotřebné a ohrozila příjmy jejich rodin, ale zástupce státní správy – okresní hejtman Boček. Jeho obraz zarytého nepřítele dělnické třídy³¹⁸ byl ve vyprávění komunistických politických podnikatelů umocněn výpady proti charakterovým vadám. Toto chování souvisí s potřebou vykreslit nepřítele jako morálně úpadkového, zkaženého a odporného, tím narušit legitimitu jeho postavení a ukázat v konfrontaci s ním kvalitu a čistotu vlastních hodnot.³¹⁹ Z těchto důvodů byl hejtman Boček popisován jako neschopný alkoholik zavlečený do nekalých obchodů a pašování zlata. Jeho nepřátelské postavení měly navíc podtrhovat přátelské vazby na vedení podniku, kterému četnictvo z jeho rozkazu poskytovalo podporu.³²⁰ Člověk, který „byl zavilým zastáncem reakční agrární strany a ještě k tomu velký opilec, známý svými orgiemi ve vinárnách a hrubostí i vůči členům vlastní rodiny“³²¹, rozhodně nemohl být považován za kompetentního pro výkon nejvyššího postu státní správy ve městě. Je nutné konstatovat, že se v komunistické propagandě žádné srovnatelné osobní invektivy vůči majitelům či managementu podniku nevyskytovaly.

Přímé spojování zaměstnavatele a státních institucí v jednotnou vrstvu nepřátelské buržoazie a demonizace okresního hejtmana měly zásadní spojitost s uplatňováním nové stávkové strategie. Tyto rétorické formulky se staly nástrojem pro obrácení energie masy, přesněji řečeno strachu dělníků z nezaměstnanosti, proti státním úřadům.³²² V dalších úkolech spojených s vedením

³¹⁶ Projev Marie Čížinské v poslanecké sněmovně národního shromáždění 1. 7. 1931, dostupné online na <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/133schuz/s133004.htm>

³¹⁷ Výroky typu: „Když se buržoazii brutálním terorem nepodařilo rozraziti jednotnou frontu strakonických textiláků...“ Rudý textilák 15. 2. 1933.

³¹⁸ „Okres. správa se známým dělnické třídě nepřátelským byrokratem Bočkem.....“ Viz Rudý textilák 1. 2. 1933. Podobně Rudé právo 16. 2. 1933.

³¹⁹ Eco, Umberto: Vytváření nepřítele, Praha, 2013, str. 9–28.

³²⁰ Projev Antonína Zápotockého v poslanecké sněmovně Národního shromáždění 7. 2. 1933, dostupné online <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/246schuz/s246007.htm>.

³²¹ Citát pochází z paměti Karly Pfeiferové, které vznikly až v raných šedesátých letech, ale její pohled na tuto osobnost je v souladu s dobovými prameny, a proto ho považují za dobově autentický postoj; Pfeiferová, Karla: Stará textilačka vypravuje, Praha, 1964, str. 125.

³²² „... právě, že z hospodářských bojů, jakmile počnou se vyvíjet objektivně a nezbytně ve srážky s fašistickými úřady, jakož i odborovým aparátem, právě proto se stává problém hospodářského boje bojem politickým.“ Viz

konfliktu podle této stranické doktríny však političtí podnikatelé komunistické strany naráželi na nepřekonatelné překážky.

Nová stávková strategie měla fungovat jako vzorec pro rozpoutání plošné revolty, ale volání po solidárních stávkách³²³ ostatních textilních dělníků se minulo účinkem stejně jako pokus o radikalizaci dělníků továrny ASTF v sousedním Písku. Senátor Bohuslav Kindl se společně s jedním ze členů stávkového výboru pokusili 20. ledna 1933 přesvědčit zaměstnance tamějšího závodu o výhodách kolektivního odporu, setkali se však s naprostým nezájmem.³²⁴ Je patrné, že výhody dosavadního stavu byly pro dělníky, kterých se propouštění ve Strakonících netýkalo, natolik vysoké, že pro ně nemělo smysl riskovat jakoukoliv změnu.

Další překážku vytvářela konkurenční skupina politických podnikatelů, která se také ucházela o monopol na výklad kolektivních zájmů dělnictva – předáci reformistických odborových ústředí a politikové s nimi spřízněných socialistických stran.

3.3 Boj o ovládnutí ulice – četnictvo a využívání násilných postupů

Může se zdát zbytečně kruté a krajně nelogické vysílat proti pokojně stávkujícím dělníkům ozbrojené četnictvo, zvláště uvědomíme-li si fakt, že stávka patřila v meziválečné společnosti do repertoáru legálních forem protestu.³²⁵ Na druhou stranu studium obecně platných sociálních mechanismů ukázalo jasnou spojitost mezi sociální nerovností a mírou kolektivního násilí. Sřety mezi jednotlivými složkami společnosti jsou většinou inspirované bojem o dominanci a odmítnutím panujících vzorců závislosti submisivních na dominantních.³²⁶

Dělníci ze strakonických textilních továren vedli svoji revoltu proti dominantnímu postavení majitele podniku, jehož pozice mu dovozovala propouštět nepotřebnou pracovní sílu bez větších ohledů na sociální dopady. Oslabit moc zaměstnavatelů jednat tímto způsobem bylo enormním zájmem všech dělnických hnutí. Zatímco sociální demokraté a ostatní sociálně reformní politické strany se snažili využít svůj vliv na zákonodárny proces a upravit pracovně právní legislativu tak, aby dostali zaměstnavatele k jednacímu stolu a donutili ho k větší spolupráci se zaměstnanci, komunisté využívali všech prostředků, aby dostali pracující do ulic k co nejširšímu protestu proti

Mezinárodní tisková korespondence 20. 12. 1929.

³²³ „*Je třeba, aby textilní dělnictvo v celém Československu podepřelo boj Strakonických textiláků, tím že zahájí boj za vlastní požadavky*“ viz Rudý textilák 1. 2. 1933.

³²⁴ NA, fond Prezidium zemského úřadu Praha, sign. 551, inv. č. 207, karton 35

³²⁵ Stávkové hnutí bylo legalizováno již v roce 1870 tzv. Rakouským koaličním zákonem (zákon č. 43/1870 ř.z.) viz také Kotek, Josef: Odborové hnutí zaměstnanců, Praha, 1930, str. 119.

³²⁶ Tilly, Charles: Politika kolektivního násilí, Praha, 2006, str. 20.

sociálnímu řádu, který nerovnosti tohoto typu umožňoval, s cílem převrátit vztahy sociální dominance a submise na hlavu v nové formě vlády – diktatuře proletariátu.

Není překvapivé, že se státní instituce pokoušely zakročit všemi prostředky proti realizaci smělých sociálně-revolučních snah KSČ – bránili tím stabilitu státu jakožto existující společenské instituce, hodnotový systém, na kterém byla Československá republika založena, a v neposlední řadě mocenské postavení jeho politických a ekonomických vůdců. Nejen že by v případě úspěšné revoluce došlo k radikální proměně vládnoucí garnitury, ale pravděpodobně také ke zhroucení celého systému vládnutí, protože každá vláda na světě opírá své materiální zdroje o podíl na zisku plynoucího z ekonomické nerovnosti.³²⁷

Případný úspěch komunistických aktivistů, vedoucích dělníky ve strakonických ulicích, v podobě úplné kapitulace zaměstnavatele pod tlakem zbraní slabých jakými byla stávka spojená s blokadou provozu továrny a pouličními manifestacemi, by znamenal zrod nebezpečného precedentu zpochybňujícího dělbu materiálních statků ve společnosti a z nich vyplývajících mocenských vztahů. Systém by se tak dostal do neustálé hrozby ohrožení stability a výkon vládní moci by se stal o mnoho obtížnějším.

Jak již bylo řečeno, státní represivní aparát se velmi živě zajímal o činnost KSČ a díky síti konfidentů si jeho činitelé mohli udělat celkem kompaktní obraz i o utajovaných záměrech komunistů. Stačí jen připomenout, že téměř všechny prameny použité v této práci pocházely z provenience bezpečnostních složek ČSR, z veřejně dostupných tiskovin strany či projevů členů poslanců a senátorů KSČ pronesených přímo na půdě Národního shromáždění.

Nepřekvapí proto, že okresní hejtmán společně s veliteli místních pořádkových složek sledoval neklid v místních textilních továrnách s krajní nervozitou a připravoval všechny síly k tomu, aby konflikt udržel v odděleném sociálním prostoru továrních objektů. Taktika komunistických politických podnikatelů však byla naprosto opačná. Klíčovým bodem jejich postupu bylo zaplnit veřejný prostor co největším davem odpůrců režimu, které mobilizovali v deklasovaných vrstvách a shromažďovali je kolem stávkujících dělníků udržovaných v bojovné náladě vidinou udržení jejich stávajícího sociálního statutu. Mobilizace hnutí nezaměstnaných³²⁸ společně s oslovením širší veřejnosti k solidárním akcím manifestačního charakteru a rozšiřování revolty na závody v okolních městech se zákonitě střetávaly se zájmem místní samosprávy na zachování veřejného pořádku souvisejícím se snahou o izolaci původně hospodářského konfliktu. Z tohoto

³²⁷ Tilly, Charles: Politika kolektivního násilí, Praha, 2006, str. 20.

³²⁸ Získání sympatizantů z řad nezaměstnaných mělo pro stávkující ještě jeden, zatím nezmiňovaný, motiv. Snahu o odvrácení lidí bez práce od stávkokazecké práce. Viz Směrnice pro vedení hospodářských bojů KSČ, NA, Fond presidium ministerstva vnitra v Předmichovské ČSR, inv. č. 225, sign. 773, karton 25.

důvodu se represivní orgány v čele s četnictvem snažily všemi prostředky podvazovat činnost politických podnikatelů KSČ.

K prvnímu zásahu proti revoltě došlo ještě před závazným rozhodnutím dělníků vstoupit do stávky. Senátor Bohuslav Kindl odpoledne 18. ledna 1933, poté co došlo ke spontánnímu zastavení práce v dílně textilních závodů z důvodu kolapsu jedné z dělnic, zorganizoval demonstrační setkání 150 nezaměstnaných a odevzdal jejich požadavky okresnímu hejtmanovi. Při jeho projevu byl však dav rozehnán oddílem soustředěného četnictva. Podobný zásah proběhl proti tisícíhlavému davu shromážděnému na strakonickém náměstí 22. ledna. Při zásahu proti nelegální demonstraci bylo zatčeno 15 lidí včetně senátora Kindla.³²⁹ V průběhu stávky byl při likvidaci demonstračního pochodu nezaměstnaných 2. 2. 1933 vedeného poslankyní Marií Čížinskou zatčen také funkcionář komsomolu Josef Špirk.³³⁰

Četnictvo mělo pro udržení klidu ve veřejném prostoru celkem výrazné pravomoci. Podle služební instrukce vydané v roce 1923 měl četník při běžné obchůzce rozpustit každé shluknutí nebo sročení občanů a tím již v zárodku zabránit výtržnostem, které by mohlo toto shromáždění přinést.³³¹

V roce 1928 byly služební instrukce doplněny o pokyny, které stanovily pravidla pro chování při zásahu proti velkým demonstracím.³³² Proti demonstrantům postupoval semknutý četnický oddíl pod jednotným velením ve dvou sledech – první řada ozbrojenců byla vyzbrojena obušky, které byly mužům speciálně vydávány jen při těchto typech zákroků, a za nimi následovala řada jejich kolegů postupujících s nasazenými bodáky na služebních karabinách. Střelných zbraní mělo být použito jen v krajním ohrožení či ve stavu nouze a to teprve poté, co tento stav nepominul ani po předepsaném bodákovém útoku.

Jak podobný zákrok vypadal v praxi, zaznamenal ve své stížnosti na postup zasahujícího četnictva jeden ze členů městské rady v únoru 1932, kdy se textilní dělníci ASTF shromáždili na strakonickém náměstí k protestu proti zastavení výplaty drahotního příspěvku a hrozili stávkou. Dav se utvořil před obecním úřadem k pokojné manifestaci, přesto však začal četnický záťah. „Mezi lidem prý se vyprávělo, že někteří ze zástupu byli udeřeni snad pažbami a nebo obušky; vyklizování se dělo příliš ostrým způsobem a část zástupu byla prý tlačena na okraj rampy směrem k jízdni dráze [silnici]...”³³³. Proti demonstrantům však několikrát zakročili i jednotliví

³²⁹ Bosák, František: Stávka strakonických textiláků, České Budějovice, 1961, str. 34, 38.

³³⁰ Rudé právo, 3. 2. 1933.

³³¹ Macek, Pavel, Uhlíř, Lubomír: Dějiny policie a četnictva II. Československá republika 1918-1939, Praha, 1999, str. 75–76.

³³² zák. č. 28/1928 sb. a n.; nebo také Macek, Pavel a Uhlíř, Lubomír: Dějiny policie a četnictva II. Československá republika 1918-1939, Praha, 1999, str. 108–109.

³³³ Zpráva starosty Strakonice Jiřího Fifky do rukou okresního hejtmana, Soka Strakonice, fond AM Strakonice, inv. č. 834, sign.V2, karton 216.

strážníci, kteří se snažili zadržet nejradikálnější aktivisty a řečníky. Během stávky 14. 2. 1933 byla zadržena jedna z textilních dělnic, která *“..dopustila se přečinu shluknutí tím, že dne 14. 2. 1933 shromáždila se ještě s vícero osobami na náměstí Palackého ve Strakonících..”*³³⁴. Její kolegyně na zatýkání vzpomínala následovně: *„Shromáždili jsme se kolem našeho zástupce Kindla, který byl obklíčen četníky. Jak nás strkali já se ohlédla jistě ne pěkným pohledem. Hned mě udeřil četník přes záda.... za týden jsem už byla u krajského soudu v Písku, kde mi vyměřili 48 hodin.”*³³⁵

Represivní zákroky pořádkových sil byly zcela logicky vedeny také proti výrazným jednotlivcům v čele protestního hnutí. Veřejné zatýkání řečníků a organizátorů mělo mít určitý exemplární účinek a vést k rychlejšímu rozpuštění demonstrace či zastrašení ostatních aktivních komunistů nebo jejich sympatizantů. Podobnou strategii použili velitelé četnictva i v případě řešení situace vzniklé ve Strakonících – 24. 1. 1933 byly provedeny důkladné domovní prohlídky u všech aktivistů, kteří se podíleli na činnosti místního akčního výboru nezaměstnaných a účastnili se předávání jeho požadavků představitelům samosprávy.³³⁶ Tento postup se však ukázal spíše neúčinným, protože mohl mobilizovat nespokojence k nové demonstraci s požadavky ukončení represe nebo za propuštění vězňených.

Jak fungovaly mechanismy legitimizace zostřených protestů v závislosti na násilných postupech odpůrců revolty v komunistické propagandě, velmi názorně ukazuje hodnocení nejrozsáhlejšího zákroku četnictva v rámci příběhu strakonické krize.

Stávkový výbor v průběhu své činnosti získal do užívání jeden ze sálů místní restaurace, která byla právě v rekonstrukci. Zde bylo vytvořeno zázemí stávkujících a akčního výboru nezaměstnaných, přerozdělovali se zde stávkové podpory, a dokonce zde fungovala vývařovna pro stávkující.³³⁷ Pokrmy byly připravovány z potravin získaných podomními sbírkami pořádanými ve městě a přilehlých venkovských obcích.³³⁸ Tyto sbírky byly sice velice úspěšné a vykazovaly daleko větší zisky než podobné akce pořádané charitativními organizacemi pro obecné potřeby nezaměstnaných, ale nebyly úředně povolené. To bylo také důvodem represivních zákroků proti jednotlivým výběřčím, kteří fyzicky obcházeli domy, posléze i centrále stávkujících a jejich hlavním pořadatelům. Veřejnou vývařovnu i přilehlé místnosti 4. 2.

³³⁴ Zpráva o zatčení Marie Šimákové, Soka Strakonice fond katalog presidiálních spisů, sign 682/257, karton 43.

³³⁵ Vzpomínka Růženy Darebné, kterou zaznamenal František Bosák. Viz Bosák, František: Stávka strakonických textiláků, České Budějovice, 1961, str. 50.

³³⁶ Soka Strakonice, fond katalog presidiálních spisů, inv. č. 665, sign. 108, karton 43.

³³⁷ Tato veřejná kuchyně dokázala denně rozdat stávkujícím, kteří neměli nárok na stávkovou podporu od odborových organizací 350 porcí jídla. Viz Rudý textilák 1. 2. 1933.

³³⁸ Pro realizaci nelegální sbírky pro stávkující a nezaměstnané bylo předvedeno 22 lidí. Sbírka byla pořádána v Dražejově, Radošovicích, Rovné, Mutěnicích a Řepici. Jednalo se o dary v podobě potravin – brambor, mouky, obilí, zeleniny a drobných peněžních darů. Předvedení byli zadrženi místními četnickými hlídkami; Soka Strakonice, fond OÚ Strakonice, inv. č. 2212, sign. 10/3, karton 667 a 668.

1933 obsadilo četnictvo a zabavilo potraviny, peněžní prostředky stávkového výboru a tiskoviny Průmyslového odborového svazu společně s dalšími propagačními materiály. Zatčení byli hlavní organizátoři – Karla Pfeiferová a podruhé byl vsazen do vazby Josef Špírk.³³⁹ Následovala další masová demonstrace za propuštění vězněných funkcionářů, kterou opět rozpustil soustředěný oddíl četnictva.³⁴⁰

Tento postup byl časopisem vydávaným rudými odbory interpretován jako důkaz „...toho, že buržoazie a celý státní aparát se postavil na stranu podnikatele proti bojujícímu dělnictvu. Dělnictvu a dělnické mládeži má být vzato právo na stávku, právo na demonstrace, právo na boj za svůj holý život.“³⁴¹ Perzekuce vůdců demonstrací doplňovala a zpětně legitimizovala příběh o propojení státních úřadů s kapitálem a podtrhovala obraz okresního hejtmana Bočka jako bezcitného egoisty pomáhajícího chránit bohaté a pronásledovat chudé. Komunisté formovali realitu tak, aby se z četníků – povolaných k ochraně občanů – stali v očích těch, co měli chránit krutí utlačovatelé. Svůj pohled následně rozšiřovali mezi nejširší občanskou veřejnost za pomoci všech dostupných mediálních kanálů.

Distribuce tištěného slova hrála mezi tehdejšími způsoby šíření informací klíčovou úlohu. Je potřeba si uvědomit, že veřejný projev mohl oslovit jen omezený počet posluchačů a rozhlasový přijímač byl naprostou novinkou, kterou si většina dělnické třídy nemohla z finančních důvodů dovolit. Obrázek o tom, jak vysokou roli hrála existence klasických periodik jako zdroje informací pro člověka třicátých let si můžeme udělat ze svědectví občana Výmarské republiky Sebastiana Haffnera, který popisoval význam novin pro informovanost obyčejných Němců o praktikách nacistické politiky v klíčových okamžicích zimy 1932/1933³⁴² takto: „*Ještě celý únor se veškeré dění omezovalo na zprávy v novinách, to znamená, že se vše odehrávalo ve sféře, která by pro devadesát devět procent všech lidí přestala existovat ve chvíli, kdy by noviny nevycházely.*“³⁴³ Tato naprostá informační závislost člověka první poloviny 20. století na denním tisku vysvětluje úzkostlivý cenzurní dohled orgánů ČSR, který ostře kontrastuje s obecně přijímaným vnímáním prvorepublikové reality jako vzoru svobodné a otevřené občanské společnosti. Prodej denního tisku byl koncesovanou živností, šíření letáků a vylepování plakátů podléhalo byrokratickému schvalovacímu řízení a o cenzurním vybělování periodik sympatizujících s extrémními politickými stranami již byla řeč.³⁴⁴

339 Rudé právo, 5. 2. 1933, Pfeiferová, Karla: Stará textilačka vypravuje, Praha, 1964, str. 126–127.

340 Pfeiferová, Karla: Stará textilačka vypravuje, Praha, 1964 str. 127.

341 Rudý textilák, 15. 2. 1933.

342 Adolf Hitler se stal říšským kancléřem 30. 1. 1933.

343 Haffner, Sebastian: Příběh jednoho Němce, Praha, 2002, str. 104.

344 Ve státním okresním úřadu je uložena rozsáhlá agenda vyřizující žádosti o povolení šíření letáků a pozvánek na plesy, sportovní sektání, reklamních plakátů a samozřejmě politických tiskovin. Viz Soka Strakonice, fond OÚ Strakonice, inv. č. 1898, sign. 8/4, karton 438.

Snaha zamezit rozšiřování problému masového propouštění ze sociálního prostoru strakonických textilních továren do sféry široké občanské společnosti vedla okresního hejtmána k omezení vydávání a zabavování tiskovin stávkového výboru. Hned na počátku konfliktu 19. 1. 1933, byl zastaven tisk letáku vytvořeného Karlou Pfeiferovou, protože nebyl schválen okresním hejtmánstvím, kterým byl označen za závadný i přesto, že jeho protirežimní ráz se s odstupem času zdá být minimálně sporný.³⁴⁵ Předáci stávkujících dělníků byli nuceni stanovené zakázky obcházet a své propagační tiskoviny nechali sázet v karlínské tiskárně Jaroslava Hoffmana.³⁴⁶ Naopak plakát vydaný zaměstnavatelem, který informoval veřejnost o zájmu společnosti na „*klidném vyřešení sporné záležitosti*“³⁴⁷ a tím nabádal občany ke zdrženlivosti a klidu, prošel úředním schválením bez problémů a jeho výlep byl naprosto legální.

V zájmu místní samosprávy bylo nejen udržet co největší klid ve veřejném prostoru, ale také zamezit skokovému růstu nezaměstnanosti. Mohli bychom tedy říci, že nejvýhodnějším postupem bylo podporovat vyjednávání obou stran, které by se odehrávalo pokud možno nenásilným způsobem. To je patrně klíčem pro vysvětlení toho, proč nebyly veřejné činnosti bloku reformistických odborových předáků kladeny žádné překážky ze strany represivních orgánů, nebo se jim dokonce dostávalo jejich ochrany. Ve chvíli, kdy se jednání umírněného bloku se zástupci společnosti chýlilo ke zdárnému konci, byla uspořádána veřejná schůze, na které měli být dělníci seznámeni s obsahem kompromisních dohod. Komunističtí aktivisté se tuto schůzi pokusili násilně ukončit, ale dostali se do střetu s četnictvem, které jim za použití obušků a jiných násilných prostředků zabránilo proniknout do místnosti, kde se projevy odehrávaly.³⁴⁸ Donucovací prostředky však byly ze strany četnictva použity během krize ve Strakonících k rozpuštění podobných veřejných projevů radikálů hned několikrát. Zatímco se okresní hejtmán tímto jednáním snažil bránit prostor pro co nejrychlejší stabilizaci situace, používaly komunistické politické špičky podobné epizody jako důkazy zásadních systémových nedostatků kapitalistické ČSR a tak adorovaly cestu socializace a spojenectví se Sovětským svazem jako jediné východisko pro všechny „utlačované“ občany.³⁴⁹

³⁴⁵ Tisk měl probíhat v místní tiskárně Novina, která byla pod dohledem úředníků města. Viz Soka Strakonice, fond katalog prezidiálních spisů, sign. 665, inv. č. 73, karton 43.

³⁴⁶ Soka Strakonice, fond AM Strakonice, inv. č. 834, sign.V2, karton 216.

³⁴⁷ Tamtéž.

³⁴⁸ Jednalo se o schůzi představitelů brněnského textilního svazu a náhodského textilního svazu pořádanou 15. 2. 1933. Viz Bosák, František: Stávka strakonických textiláků, České Budějovice, 1961, str. 50.

³⁴⁹ Projev senátora Kindla v senátu Národního shromáždění ČSR 14. 2. 1933, ve kterém napadal cenzurní zásahy a další perzekuci stávkujících ve Strakonících jako nespravedlivou obranu „akciových pirátů“, ke které je zneužívána státní ozbrojená moc. Toto spojil s výkladem o útlaku kbelských nezaměstnaných s cílem pohnout senát k projednávání spojenecké smlouvy se SSSR. Dostupné online: http://www.senat.cz/informace/z_historie/tisky/3vo/stena/191schuz/S191001.htm

Nekompromisní stanovisko však nutilo stávkující dlouhodobě bojovat nejen o to, aby hlas revolty ultralevicového aktivismu zněl ve veřejném prostoru, ale také za potlačení tříštění vlastních sil způsobených činnostmi příznivců kompromisního řešení a v neposlední řadě proti prvotnímu nepříteli stávky – firmě ASTF, která odepisovala tím větší ztráty, čím déle dělníci odmítali pracovat.

3.4 Majetní v defenzivě – zaměstnavatel proti stávkujícím

Stávka byla v podstatě nátlakovým prostředkem užívajícím různých hrozeb k tomu, aby finančně poškodila zaměstnavatele a donutila ho k přijetí požadavků dělnictva, které si nárokovalo právo použít legální násilí v podobě obsazení továrny, čímž znemožnilo továrníkovi výkon vlastnických práv k výrobním kapacitám.³⁵⁰ Toto jednání bylo v dobovém diskursu považováno za krajní vyústění problémových vztahů vzájemné ekonomické výměny mezi třídami v rámci výrobního procesu a bylo řazeno „*k formám rázným, ano i násilným jako jsou např. bojkot, obsazení továren, násilné zamezení vývozu hotových výrobků z podniku, násilné oddálení stávkokazů z práce, zavedení dělnické kontroly a jiné revoluční akce.*“³⁵¹

Strakoničtí dělníci využili pro svoje soupeření se zaměstnavatelem o jeho právo na volné nakládání s pracovní silou všechny uvedené prostředky. Hned po rozhodnutí vstoupit do stávky byly ustaveny stávkové hlídky, které blokovaly přístupové cesty do uzamčených či obsazených továrních objektů. Formování improvizovaných strážních útvarů z bojovně naladěných dělníků však vyvolávalo silnou nervozitu u strážců veřejného pořádku, kteří je považovali za spící hrozbu. V konkrétním případě odehrávajícím se ve Strakonicích bylo napětí o to větší, že organizace blokády byla pod přímým vlivem komunistických aktivistů. Páteř těchto aktivit tvořila radikalizovaná mládež, která dokonce založila stávkový klub jako základnu pro střídání a organizaci hlídek. Mladí dělníci také vykonávali obchůzky v náročnějším počasí a v noci.³⁵²

Organizace této riskantní činnosti se ochotně ujala nejradikálnější organizace spojená s KSČ – Komunistický svaz mládeže. Do Strakonic byl vyslán jeho tajemník Josef Špirk, kterého můžeme označit za vůdce radikálního křídla stávkujících. Pořádkové složky patrně přítomnost tohoto mladého aktivisty považovali za silné ohrožení pořádku a raději jej zadrželi. Nejdříve strávil jednu noc v cele a poté byl propuštěn, po svém druhém předvedení strávil ve vězení následující tři týdny a na svobodu se dostal až po nástupu dělníků zpět do práce. Ve zprávě

³⁵⁰ Pelikánová, Martina: Umění a moc stávky. Co je a co není vidět, diplomová práce, FSV UK, Praha, 2000, str. 13.

³⁵¹ Kotek, Josef: Odborové hnutí zaměstnanců, Praha, 1930, str. 27.

³⁵² Rudý textilák, 15. 2. 1933.

pořízené na četnické stanici je uveden jako důvod zadržení organizování stávkových hlídek. Do konfliktu s četnictvem se dostal ve chvíli, kdy se společně se 150 dalšími dělníky snažil zabránit vyvezení svářečského stroje z továrny.³⁵³

Zaměstnavatel v prvních týdnech stávky vyčkával a nesnažil se o obnovu výroby, která byla v době krize v některých svých aspektech ztrátová, ale jak čas ubíhal, byl nucen uspokojit alespoň ty nejnaléhavější zakázky. Některé pracovní postupy navíc počítaly s provázaností strakonických výrobních linek s píseckou továrnou, která se do stávky nezapojila. Začal proto s najímáním nových dělníků z ulice. Většinou bylo potřeba získat pracovní sílu ze vzdálenějších míst, protože porušení solidarity se stávkujícími mohlo mít za následek úplné vyloučení dotyčného jedince z místní dělnické komunity. Stávkokazi byli v očích ostatních dělníků „...lidmi opovržením hodnými, protože, zatím co stávkující riskováním své existence prosazují uznání zaměstnaneckých požadavků, vpadají jim vzad a boj jim stěžují nebo vůbec znemožňují...“³⁵⁴. Ti, co svoji osobní krizi způsobenou dlouhým hledáním zaměstnání řešili tím, že se v průběhu stávky nechali zaměstnat místo stávkujících většinou neušli veřejné denunciaci, protože jména zjištěných stávkokazů byla publikována na stránkách dělnických periodik.³⁵⁵

Dovezení dělníci byli ubytováni přímo v dílnách, aby se nedostali do střetu se stávkovou hlídkou. V nouzových podmínkách, které panovaly v důsledku nedostatku dělníků, zaskakovali na nekvalifikovanou práci i úředníci firmy, kteří z důvodu výhodnosti své vysoké funkce stávku nepodporovali. Například pomáhali pod ochranou četnictva nakládat zásoby hotových výrobků do vagonů a vyvézt je z blokováné továrny. Tomu se samozřejmě snažili zabránit příslušníci stávkových hlídek. Očekávané přestání nebo jiné souboje se však nekonaly. V textilním průmyslu bylo zaměstnáno vysoké procento žen a tomu také odpovídalo složení stávkujících. Převládla proto jiná forma odporu – blokáda trati vlastním tělem. Většina protestujících však byla ihned zatčena přítomnými četníky a podnikatel mohl svůj majetek bez problémů odvézt.³⁵⁶

V pramenech nejsou zmínky o jakémkoliv formě ozbrojování stávkových hlídek nebo o pokusu destruktivně útočit na osoby či majetek. Podobně se nedá dokázat ani přítomnost příslušníků komunistických paramilitárních sil na souvisejících demonstracích v centru města. Přesto sociálně demokratický tisk zaznamenal jeden zajímavý detail, který ukazuje na možnost, že komunističtí agitátoři přeci jen disponovali omezenými možnostmi povolání specialisty na násilí: „*Ale druhý den ráno [18.1.1933] komunistický senátor Kindl za doprovodu nezaměstnaných dělníků vnikl do nádvoří továrny. Pomocí nezaměstnaných, komunistickými bojůvkami*

³⁵³ Soka Strakonice fond katalog presidiálních spisů, inv.č. 681, sign. 248, karton 43.

³⁵⁴ Kotek, Josef: Odborové hnutí zaměstnanců, Praha, 1930, str. 31.

³⁵⁵ Rudé Právo, 3. 2. 1933.

³⁵⁶ Rudé právo 9. 2. 1933 také Bosák, František: Stávka strakonických textiláků, České Budějovice, 1961, str. 46.

*přivedených i ze vzdáleného okolí Strakonice, bylo dělnictvo fezárenských závodů získáno k účasti na táboru.*³⁵⁷

Z uvedených skutečností však jasně vyplývá, že stávkující dělníci a levicovní aktivisté byli proti svým oponentům v jasné nevýhodě. Moc represivních složek decimovala jakoukoliv naději na úspěšnou blokádu provozu továrny či na jasné ovládnutí veřejného prostoru silou. Jedinou nadějí na získání určitého postavení pro revoltu bylo získání sympatií veřejnosti díky solidaritě s perzekuovanými.

³⁵⁷ Právo lidu, 24. 2. 1933.

4. Konkurenti a spojenci – stávka textilních dělníků ve střetu zájmu komunistického, sociálně demokratického, fašistického a agrárního politického projektu

„Ubít a ušlapat dělnictvo, to že je komunistický program? Není to ironie, tak se ptát neboť mnoho nasvědčuje z praktické činnosti komunistů, že nic jiného nedělají. Nyní přicházejí s novou direktivou: vyvolat všude stávky. Je těžko nepochybovat o tom, že dělnictvu chtějí ubližovat, neboť k ničemu jinému taková direktiva nevede a nemůže ani vésti. My sociální demokraté máme za sebou mnoho stávek a neodříkáme se jich pro budoucnost. Známe jejich cenu, ale známe také podmínky, jež tu musí býti aby stávka byla vítězná. Pro dělníka není větší škodou než stávka bez úspěchu.“³⁵⁸

"Dělniče! Ta vlast jež tebe zrodila, jež živila tě a která bude tobě hrobem, ta zem posvěcená Tvým potem, vykoupená krví tvých synů u Zborova, Verdunu a na Piavě, ta nesmí nikdy se stát zemí zaslíbenou rodu Mojžíšova!"³⁵⁹

„Proto aspoň v těchto bědných dobách venkov musí uvolnit místa chudému městskému dělnictvu. Není lidské, když venkovanu visí v komíně šunky a po obci chodí prosit o potraviny pro stávkující městské dělnictvo....“³⁶⁰

„A jestliže dnes určitý počet dělnictva zůstane mimo zaměstnání pak mohou jen a jedině tito svedení dělníci a dělnice poděkovati komunistické straně, zejména senátoru Kindlovi a tajemnici Pfeiferové, kteří je do stávky veštvali, ale nedovedli se postarati o to, aby je opětně do továrny dostali“³⁶¹

Události probíhající v ulicích Strakonic v lednu 1933 představovaly značné narušení běžného chodu nejen dělnické komunity, ale celého sociálního prostředí města. Největší zaměstnavatel se potýkal se zásadními problémy, které nebylo možné přehlédnout. Ke vzrůstající bídě nezaměstnaných se přidalo násilí ve veřejném prostoru, panoval celkový neklid. Je však zřejmé, že intenzita, se kterou se konflikt podepsal na jednotlivé vrstvy obyvatel města, byla velmi rozdílná. Zatímco příslušníci střední a vyšší třídy projevovali svoji účast na veřejném dění altruistickými činy a odmítnutím „oné třídní nenávisti, která rozežírá náš veřejný život“³⁶²,

³⁵⁸ Nová doba 17. 1. 1933.

³⁵⁹ Fašistický Jih, 10. 2. 1933.

³⁶⁰ Prácheň 10. 2. 1933.

³⁶¹ Textilník, 3. 3. 1933.

³⁶² Prácheň 27. 1. 1933.

dělnická komunita musela velmi rychle zaujmout stanovisko vedoucí k řešení vzniklé krize.

Dobově podmíněný vývoj československého politického systému, který vedl k silné politické integraci celé společnosti do uzavřených stranicky ovládaných a pokud možno nepropustných sociálních prostředí fungujících jako rezervoár stabilního elektorátu, vedl ke zpolitizování každé podobné události nejen z pozic radikálního komunistického programu.³⁶³ V podobných chvílích destabilizace totiž docházelo k možnému narušení hranic vlivu jednotlivých konkurenčních politických stran – dělnická komunita se stala sociálním prostorem sílících střetů taktik, přístupů a ideologií, kterými se politická uskupení pokoušela oslovit své potencionální voliče. Do ostrých polemik se dostávali nejen komunističtí radikálové, snažící se rozdmýchat revoltu a převádět ji v revoluční akty, s umírněnými sociálně reformními aktivisty, hledajícími pro dělnictvo co nejvýhodnější kompromisní řešení se zaměstnavatelem a státní mocí, ale i stranický tisk agrárníků si snažil hájit svoji venkovskou sféru vlivu, kam se skrze zvláštní skupinu kovorolníků mohl šířit vliv komunistické agitace. V neposlední řadě celá situace znamenala šanci pro silně nacionální pohled na dělnictvo, který zastávali příznivci Národní obce fašistické.

Ve snaze o maximalizaci svých politických zisků využívali aktivisté jednotlivých na konfliktu zainteresovaných politických stran všechny dostupné strategie vycházející z ideologických základů jejich působení. Z jejich chování je zřejmé, že jednotlivé sféry vlivu budované prvorepublikovými politickými stranami nebyly tak neprostupné, jak by si jejich tvůrci přáli.

4.1 O přízeň dělnictva – přístup sociálně reformní levice k řešení konfliktu práce a kapitálu

Může se zdát až zarážející, jak vysokou míru nenávisti si navzájem dávala pocítit dvě politická uskupení, která vycházela z totožného ideového základu a sledovala v podstatě stejné dlouhodobé cíle. Zatímco sociální demokraté propagovali představbu „*stále zhoubnější kapitalistické soustavy výrobní v soustavu socialistickou v níž by nebylo námezdního poměru a soukromého vlastnictví výrobních prostředků*“³⁶⁴, komunisté nepochybovali o tom, že je nutné provést „*rekonstrukci na základě socialistickém*“³⁶⁵. V ideologických základech vycházelo jak sociálně demokratické a národně socialistické, tak komunistické politické hnutí z marxismu,

³⁶³ Tento fenomén je politology označován jako „sekcionalismus“. Snaha politických stran vedoucí ke snaze vtáhnout do široké sítě svého stranického aparátu veškeré aspekty života lidí určitého třídního či stavovského prostředí. Například ovládnutí českého venkova agrárníky nejen skrze politické schůze, stranický tisk, ale i zájmové spolky, družstevnictví, systém záložen a tak dále. Podobné systémy vytvářela i ČSDSD a KSČ. Viz Heumos, Peter: Strukturální prvky první Československé republiky. Politicko-spoločenský systém, intermediární organizace a problém stability, In: Soudobé dějiny. 2, č. 2-3, 1995, str. 159–160.

³⁶⁴ Program ČSDSD schválený na XVI. řádném sjezdu 29. 9. 1930, In: Protokol XVI. řádného sjezdu Československé sociálně demokratické strany dělnické v Praze ve dnech 27.–29. 9. 1930, Praha, 1930, str. 182.

³⁶⁵ Protokol III. řádného sjezdu Komunistické strany Československa : 26.–28. 9. 1925, Praha, 1967, str. 259.

rozdílnosti mezi nimi přinášely až jeho pozdější výklady. Zásadní štěpnou linií mezi sociální demokracií a rodícím se politickým komunismem se stala otázka přístupu k poválečným demokratickým státům a téma násilí spojené se sporem o podobu a průběh Marxem předpovězené diktatury proletariátu.

Ideologové tzv. druhé internacionály, sdružující předválečné sociálně demokratické strany, spoléhali na postupnou přeměnu stávajících demokratických režimů za pomoci prosazování stále účinnějších a širších sociálních opatření legální cestou skrze účast na zákonodárném procesu. Karl Kautsky dokonce označil socialismus za neslučitelný s jiným než demokratickým uspořádáním společnosti.³⁶⁶

Lenin však založil své politické názory na radikálním odmítnutí sociální evoluce, důsledně bránil revoluční prvky marxismu a propagoval důsledně násilnou přestavbu společnosti a diktaturu proletariátu.³⁶⁷ Z důvodu neslučitelnosti těchto dvou výkladových linií Marxova díla byla širší spolupráce sociálních demokratů s komunisty téměř úplně vyloučena. Sociální demokraté se naopak stali v ideologii mladého komunismu obrazem nejzákeřnějšího vnitřního nepřítele, jehož přítomnost si vyžadovala neustálou bdělost.

Vymezení se proti praktikám těchto tzv. reformistů dokonce platilo za základní konstitutivní prvek při tvorbě mezinárodního komunistického hnutí. Komunisté svoji ideologii totiž často vysvětlovali na základě toho, co není, tedy prvků, které byly odlišné ve srovnání s jejich mateřskou sociální demokracií. Marně bychom v programovém dokumentu Dvacet jedna podmínek pro přijetí do komunistické internacionály hledali popisy lakotných kapitalistů a vražedného systému útlaku buržoazie. Dominují však požadavky úplného podřízení direktivám moskevského vedení a závazky nesmiřitelného boje proti sociální demokracii společně s přijetím povinnosti „*odhalovat nejen zjevný sociálpatriotismus, nýbrž také neupřímnost a pokrytectví sociálpacifismu*“³⁶⁸. Sociální demokracie se také stala pomyslným hromosvodem pro označování příčin neúspěchů mezinárodního komunismu. Ostrá kritika, kterou vůči ní zakladatelé komunistické internacionály prosazovali, byla již roku 1921 vysvětlována jednak odsuzovanou spoluprací sociální demokracie s válečnými kabinetem,³⁶⁹ jednak zradou levicových sociálních demokratů, která měla zapříčinit porážku Maďarské republiky rad.³⁷⁰ Tendence označovat sociální

³⁶⁶ Kautsky, Karl: Demokracie nebo diktatura, Praha, 1921, str. 10, toto pojetí navazuje na starší tezi E. Bernsteina o pádu třídního panství v důsledku demokratizace společnosti. Viz Bernstein, Eduard: Předpoklady socialismu a úkoly sociální demokracie, dostupné online na http://www.sds.cz/docs/prectete/eknihy/eb_psusd.htm; kapitola Demokracie a socialismus.

³⁶⁷ O rozporech mezi pojetím Kautského a Lenina McDermott, Kevin, Agnew, Jeremy: Kominternu: dějiny mezinárodního komunismu za Leninovy a Stalinovy éry, Praha, 2011, str. 20–31.

³⁶⁸ Doslovný přetisk 21 podmínek pro vstup do KI, Jihočeský dělník 24. 2. 1921.

³⁶⁹ McDermott, Kevin, Agnew, Jeremy: Kominternu: dějiny mezinárodního komunismu za Leninovy a Stalinovy éry, Praha, 2011, str. 20–31.

³⁷⁰ Doslovný přetisk 21 podmínek pro vstup do KI, Jihočeský dělník 24. 2. 1921.

demokraty za zrádce dělnické třídy ještě zesílila po posledním pokusu o revoluci v Německu v roce 1923.³⁷¹ Vývoj vzájemných vztahů³⁷² tak postupně směřoval ke kulminaci nepřátelství vyjádřené v tezi o sociálfašismu.

Radikalizací levého křídla sociální demokracie a založením KSČ se ČSDSD ocitla pod tlakem rozkladných sil, v určité krizi identity. Rozkol pro sociální demokraty znamenal znatelné oslabení členské základny a nutnost vytvořit alternativu dravé činnosti KSČ, která by zvýšila její konkurenceschopnost mezi dělnictvem. Dvacátá léta se proto pro sociální demokracii stala časem dlouhé programové diskuse. Díky tomu, že její vůdčí představitelé neměli ambice ze strany udělat názorový monolit, se celý proces formování programových zásad neúměrně protahoval a vrcholil až v roce 1930 přijetím tzv. Programového prohlášení zásad.³⁷³ Tento dokument představoval výsledek konsenzu mezi skupinou obránců marxistického základu ideologie strany a jejich oponentů, kteří požadovali revizi tradičních postojů.

Za vytvořením poměrně vlivné skupiny, která zpochybňovala nosnost marxismu pro podmínky meziválečné společnosti, můžeme tušit hledání nového směru kontrastujícího s dogmatizovaným fundamentálním výkladem marxismu propagovaným vedením Kominterny.³⁷⁴ Nejvýraznější postavou, kolem které se revizionisté v rámci sociální demokracie pohybovali, byl slavný národohospodář Josef Macek obdivující Mannův etický socialismus. Mann ve svém pojetí silně navazoval na práce Bernsteina a Kautského, propagoval důsledné vnitřní uvědomění etického rozměru socialismu jako cestu k obnovení mravního konsenzu ve společnosti, který kapitalismus narušil. Na základě studia této koncepce odmítl Macek, společně se svými spolupracovníky přílišný materialismus Marxových teorií jako přežitek, podobně jako založení hnutí na třídních

³⁷¹ Německá KPD se v rámci mezinárodního hnutí dlouhodobě profilovala jako síla, která požadovala zostřený přístup proti sociálním demokratům, protože ve Výmarské republice platili za silně provládní stranu a její vůdci stáli u založení státu. Viz McDermott, Kevin, Agnew, Jeremy: Kominterny : dějiny mezinárodního komunismu za Leninovy a Stalinovy éry, Praha, 2011, str. 55-57, 86-88.

³⁷² Částečné ochlazení napjatých vztahů přinesla ekonomická konjunktura, popisovaná v komunistické terminologii jako tzv. stabilizace mezinárodního kapitalismu, související s budováním masové základny národních sekcí Kominterny. Vlna radikalizace navíc KSČ zasáhla s několikaletým zpožděním což umožnilo přetrvávání určité sociálně demokratické tradice (šmeralismu) a otevíralo možnost omezené spolupráce KSČ a ČSDSD. Viz Rupnik, Jacques: Dějiny Komunistické strany Československa : od počátků do převzetí moci, Praha, 2002, str. 73–77.

³⁷³ Za obecně uznávaný můžeme považovat také dokument předložený programovou komisí na XV. sjezdu ČSDSD, který však nebyl oficiálním programem. K vývoji programové debaty viz Kuklík, Jan: Hledání cesty k demokratickému socialismu. K programovému vývoji Československé sociálně demokratické strany dělnické v první polovině 30. let, In: K novověkým sociálním dějinám českých zemí. 3. díl. Od války k válce 1914–1939, ed. Kárník, Zdeněk, Praha, 1998 str. 59–91.

³⁷⁴ Martin Polášek v rámci analýzy generačních vztahů v rámci ČSDSD konstatuje, že příslušníky střední generace, ze které vycházeli revizionisté, zastihl rozkol v roce 1921 kolem třicátého roku života a silně je ovlivnil. Viz Polášek, Martin: Revizionisté, progresivisté a tradicionalisté. Programové debaty v Československé sociální demokracii v letech 1924–1938, Brno, 2013, str. 126–131.

antagonismech, boji a nenávisti. Za přeceněním těchto aspektů Marxova díla se dle revizionistů skrývaly zásadní nedostatky komunistického režimu v Rusku, jakož i celého hnutí.³⁷⁵

Jejich oponenti naopak stále považovali důsledné studium Marxových spisů a rozvíjení jeho myšlenek za základ pro politickou orientaci sociální demokracie. Směr prosazovaný okruhem mladých radikálních intelektuálů kolem časopisu *Dělnická osvěta* v čele s Jaroslavem Čecháčkem a Jiřím Frantou se vyznačoval tím, že trval na třídním pojetí socialismu s připuštěním určité role inteligence sloužící svým progresivním výkladem marxismu, proletariátu jako průvodce na cestě k socialismu. Podobně jako se stavěli s despektem k Mackově revizionistickému proudu, který se podle nich snažil jen účelově hledat nesmyslnost marxismu, sledovali s ostražitostí tvorbu kompromisů s občanskými stranami ve vládních koalicích a tím se dostávali do opozice vůči politickým vůdcům strany. Všechny silové pozice ve straně však držela stará zkušená generace praktických politiků v čele s předsedou strany Antonínem Hamplem, která stála nad teoretickými spory akademického rázu a spíše měla zájem na pružném programu, který by neomezovalo těsné brnění úzkého výkladu marxismu. Tito „*efektuálové*“ však nechtěli úplně zapomenout na tradiční ideová východiska strany, a proto se snažili působit jako síla zajišťující kompromis a programovou shodu. Patrně si však uvědomovali potřebu určitého oživení a z předních revizionistů postavili ve třicátých letech mozkový trust strany řešící národohospodářské problémy s cílem najít východisko z bezprecedentní hospodářské recese.³⁷⁶

I přes svoji vyšší radikalitu neprosazovali mladí marxisté revoluční prostředky k dosažení socialismu a můžeme proto konstatovat, že na klíčových postech v ČSDSD panovala názorová shoda v odmítnutí prostředků třídního boje a víra, že „*všechna opatření tohoto druhu [sociálního zákonodárství] jsou podstatnou částí nového sociálního práva a nových sociálních poměrů, které neudržitelně vrůstají v dosavadní pracovní a výrobní řády kapitalistické společnostipovedou k postupnému zrušení námezdního poměru a ve svých důsledcích směřují k přeměně dnešního řádu ve společnost socialistickou.*“³⁷⁷

Vně těchto sporů stála Československá strana národně socialistická, která nabídla další jedinečné pojetí socialismu. Zatímco komunisté a sociální demokraté stavěli na emancipaci silně třídně a ekonomicky determinované dělnické třídy,³⁷⁸ národní socialisté svoje pojetí socialismu označili za záležitost národního rozvoje. Tezí o nutnosti vzniku sociálně spravedlivé společnosti jako předpokladu pro fungování demokracie se snažili oslovit jak demokratickou inteligenci, tak

³⁷⁵ Tamtéž, str. 41–44, 143–144.

³⁷⁶ Polášek, Martin: *Revizionisté, progresivisté a tradicionalisté. Programové debaty v Československé sociální demokracii v letech 1924–1938*, Brno, 2013, str. 16, 125–131.

³⁷⁷ *Právo lidu* 16. 7. 1930.

³⁷⁸ Jedná se v tomto pojetí jen o pracovníky účastnící se výrobního procesu.

dělnictvo.³⁷⁹ Hnutí, které bylo syntézou nacionalismu, historického idealismu a socialistických myšlenek inspirovaných Marxem, propojilo otázku národní svébytnosti a budování samostatného státu s tématem napětí v sociální oblasti. Na tyto problémy, které získaly na aktuálnosti v závěru 1. světové války, nabízel řešení první a nejradikálnější program strany, známý pod označením Program českého socialismu.³⁸⁰ Jeho obsah byl ovlivněn realistickým a pokrokařským proudem, který s sebou přinesla Masarykova kritika Marxova díla, a anarchokomunistickou skupinou kolem Bohuslava Vrbenského. Prvně jmenovaná skupina pokrokařů do programu strany vložila historický idealismus, o který opírá své pojetí specifického českého socialismu jako vyústění smyslu českých dějin, a internacionalismus ostatních socialistů zatlačila do pozadí. Vlivy levicové skupiny byly patrné v praktickém prosazování socialismu, kde byl kladen důraz na roli sdílení výrobních prostředků na bázi družstevnictví a kolektivního podnikání.

Národně socialistické hnutí přišlo s vlastní definicí vykořisťování, která se snažila zcela vyhnout jakékoliv třídě determinované definici bránící národnímu sjednocování. Naopak vykládalo termín velmi volně. Za vykořisťovaného člověka měl být pokládán každý, kdo se cítil utlačován kapitalistickým systémem.³⁸¹ Nejen že toto pojetí bylo politicky nejvýhodnější, ale překonávalo také Marxovo striktní vztahování pojmu vykořisťování na výrobní síly společnosti. Do skupiny snažící se o sociální emancipaci tak tvůrci národně socialistického programu zahrnuli i byrokracii, chudé dělnické intelektuály a další. Příslušnost k vykořisťovaným se stala možností volby podobně jako přihlášení se k určitému druhu náboženství.

Možnému spojení sociálních demokratů a národních socialistů za účelem prosazování společných zájmů nenapovídá jen blízkost ideologie etického socialismu s volným pojetím sociální emancipace národních socialistů, ale i vřelý vztah k prezidentu Masarykovi³⁸² a vzájemná spolupráce ve vládách Františka Udržala a Jana Malypetra.³⁸³ Obě politická hnutí věřila v moc sociálních reforem přiblížit společnost k socialismu a odmítala revoluční řešení. Nelze se tedy

³⁷⁹ Klátíl, Fráňa: *Republika nad stranami. O vzniku a vývoji Československé strany národně socialistické (1897-1948)*, Praha, 1992, str. 209.

³⁸⁰ Zde je třeba upozornit, že zmíněný program skupiny z roku 1918 je sociálně nejradikálnější (např. otevřeně počítá s odstraněním soukromého vlastnictví), ale postupem času se strana pod vlivem reálné situace stále více přiklání k politice založené na podpoře demokracie a Masarykovu étosu revoluce hlav a srdcí. To vedlo k rozchodu s anarchokomunisty a tvorbě nového realnějšího programu v roce 1931, který je označován jako „Benešův program“. Viz Harna, Josef: *Český národní socialismus*, In: *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861–2004*, ed. Malíř, Jiří a kol., Brno, 2005, str. 767.

³⁸¹ Harna, Josef: *Český národní socialismus*, In: *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861–2004*, ed. Malíř, Jiří a kol., Brno, 2005, str. 763.

³⁸² Polásek, Martin: *Revizionisté, progresivisté a tradicionalisté. Programové debaty v Československé sociální demokracii v letech 1924-1938*, Brno, 2013, str. 57–62.

³⁸³ Klimek, Antonín: *Velké dějiny zemí koruny české; svazek 14 (1929-1938)*, Praha, 2002, str. 33–41, 55–61 a 191-197. *O práci sociálně demokratických ministrů ve vládách F. Udržala a J. Malypetra* Noha, Jiří: *Sociální demokracie v meziválečném Československu - osobnosti, ideje, trendy 1920 - 1937; disertační práce*, UK Praha, 2012.

divit, že je jejich podobná programová orientace sváděla ke společnému postupu i na platformě práce odborových organizací – tedy při řešení sporů mezi zaměstnanci a zaměstnavateli.

Odborové ústředí československé (OSČ), fungující pod politickým patronátem ČSDSD, si i přes problémy při hledání programové shody v mateřské straně dokázala udržet postavení nejmasovější odborové ústředny v Československu. Za oblíbeností OSČ se skrýval nejen příslib ochrany pracovně právních vztahů, ale i stabilita členstva a finančních toků, která zajišťovala určitou jistotu v otázce výplaty podpor v nezaměstnanosti. V roce 1929 OSČ sdružovala téměř 361 tisíc členů organizovaných v různých profesních svazech. Z podobných důvodů dosáhla velké obliby i národně socialistická Česká obec dělnická (ČOD) sdružující 286 600 členů.³⁸⁴ Analogickou podporu si OSČ získala u zaměstnanců ASTF ve Strakonících, kterých v době stávků organizovala, v rámci struktur Svazu textilního dělnictva v Brně, 850 společně s třiceti specialisty na údržbu strojového parku příslušejících ke svazu kovodělníků. Svaz dělnictva textilního se sídlem v Náchodě – součást ČOD – organizoval v rámci strakonických textilních továren 130 členů, naproti tomu rudé odbory měly jen několik desítek organizovaných.³⁸⁵

V naprosté shodě s ideologickými východisky, která nabízely mateřské strany, se předáci OSČ a ČOD při řešení konfliktů mezi zaměstnavateli a zaměstnanci spoléhali na instituce právní ochrany zaměstnanců a užití nátlaku v podobě stávků pro ně představovalo až poslední možnost obrany. Zatímco komunisté hlásali, že „*Stávka jest v rukou proletariátu okamžitou ostrou zbraní, které se kapitalisté obávají...všechny síly na organizování stávkových bojů jako jediné cesty k znemožnění plánů kapitalistů.*“³⁸⁶, doporučovali autority OSČ obezřetnost před ukvapeným vstupem do stávků a preferovali spíše vyjednávání³⁸⁷. Národní socialisté explicitně tvrdili, že každá stávka je nevypočitatelný experiment, odmítali požadavky na nadvládu jakékoliv třídy a východisko hledali v dosažení kompromisu podobně jako OSČ.³⁸⁸

Základnou pro jednání v podobných typech sporů se roku 1921 staly tzv. závodní výbory³⁸⁹, jejichž zřízení bylo jednou z novinek rodící se republiky v oblasti sociálního zákonodárství. Jednalo se o plenum volených dělnických zástupců, kteří měli mandát zasahovat do chodu podniku v záležitostech týkajících se zaměstnanců – uzavírání kolektivních smluv, ochrany při propouštění a dohled nad disciplinárním řízením. Zájmy dělníků bylo možné prosazovat z pozice sboru poradců, jehož doporučení sice nebylo pro zaměstnavatele závazné, ale zavedením závodních výborů se otevíral prostor pro vznášení požadavků dělníků bez nutnosti použití

³⁸⁴ Čapka, František: Odbory v českých zemích v letech 1918–1948, Brno, 2008, str. 83.

³⁸⁵ Nová doba, 14. 2. 1933.

³⁸⁶ Rudý textilák, 1. 2. 1933.

³⁸⁷ Textilník, 15. 7. 1932.

³⁸⁸ Klátil, František: Stávka a moderní dělnická strategie, Praha, 1935.

³⁸⁹ Zákon o závodních výborech z 12. 8. 1921, 330 sb.

nátlakových forem jednání. Prosazení zákona o závodních výborech bylo považováno za velké vítězství sociálně reformních politických stran, které si od něj slibovaly brzký přechod k tzv. hospodářské demokracii, vytvoření konstituční výroby s aktivní účastí dělníků na řízení podniku, přerůstání vztahů majitelů a dělníků ve sdílené vlastnictví výrobních kapacit a postupnou socializaci celé společnosti.³⁹⁰

Závodní výbor strakonické textilní továrny, ve kterém drželi většinové zastoupení předáci brněnského a náhodského textilního svazu, postupoval v počátcích sporu přesně dle svých pravomocí.³⁹¹ Dožadoval se oznámení detailních informací o záměru zaměstnavatele omezit výrobu včetně jmen zaměstnanců navržených na propuštění, nabídl jednání o alternativních možnostech řešení zavedením střídavého vysazování dělníků či zkrácením pracovní doby ve snaze zabránit úplné likvidaci pracovních míst.³⁹² Je příznačné, že v počátku konfliktu považoval závodní výbor za svoji hlavní prioritu další jednání i přes to, že předkládané alternativy nebyly zaměstnavatelem přijaty hned na prvním setkání.

Institucionalizace konfliktů v podobě jednání jasně vymezených stran otupovalo radikalitu dělnictva, napomáhalo dosažení sociálního smíru, klidu ve veřejném prostoru, a tím vytvářelo další překážku pro příznivce třídního boje v čisté podobě. Komunisté ve snaze o převzetí iniciativy museli nejdříve zastavit vyjednávání na platformě závodního výboru a zdiskreditovat jeho výsledky. Tento úkol byl snazší, než se na první pohled zdá, je třeba připomenout, že rudé odbory sice měly velice štíhlou členskou základnu, ale ta se diametrálně lišila od počtu jejich neorganizovaných sympatizantů. Zatímco komunistický průmyslový svaz sdružoval v rámci podniku jen něco kolem třiceti členů³⁹³, ve volbách do závodního výboru jej podpořilo 513 dělníků a získal tak 5 z dvanácti křesel.³⁹⁴ Tento jev můžeme vysvětlit obecně slabou členskou základnou rudých odborů, kterou podvazovaly finanční problémy ústředny, v jejichž důsledku docházelo k nespolehlivému fungování systému vyplácení podpor v nezaměstnanosti,³⁹⁵ a také určitou podezřívavostí zaměstnavatelů k organizovaným komunistům vedoucí k jejich diskriminaci na trhu práce.

Většina příznivců smírného řešení v závodním výboru byla narušována silným zastoupením radikálů, kteří měli dobré důvody pro brzdění jednání. V čase, který si zaměstnavatel vzal na rozmyšlenou, využili chaosu emotivních okamžiků hospitalizace několika dělnic kolabujících

³⁹⁰ Tayerle, Rudolf: Závodní organizace zaměstnanců, In: Závodní výbory, příručka pro závodní výbory a odborové organizace, Praha, 1937, str. 11–25.

³⁹¹ Kotek, Josef: Výklad zákona o závodních výborech pro praktickou potřebu, Praha [1929?] str. 41–45-

³⁹² Nová doba, 14. 2. 1933.

³⁹³ Nová doba, 24. 2. 1933.

³⁹⁴ Šest členů závodního výboru byli kandidáti brněnského svazu a jeden členem náhodského svazu. Viz Textilník. 3. 6. 1932.

³⁹⁵ Rákosník, Jakub: Odvrácená tvář meziválečné prosperity, Praha, 2008, str. 222–233.

vyčerpáním a povolali svého vycvičeného politického podnikatele – senátora Kindla, který vyvolal zastavení práce.³⁹⁶ Tentýž den ustavený stávkový výbor byl již pod kontrolou komunistů a jejich spojenců, kteří se dožadovali výlučného práva na jednání se zaměstnavatelem, čímž chtěli marginalizovat úlohu předáků náchodského a brněnského svazu. Reformisté na vzniklou situaci reagovali přijetím stávky jako vůle dělníků a nastoupili plnění svých povinností ve stávkovém výboru, kde byli ve značné menšině, a přislíbili vyplácet svým členům stávkovou podporu. Ve všech sociálně demokratických periodikách byly otištěny články na podporu stávkujících,³⁹⁷ které vyzývaly k dělnické solidaritě a stávku vysvětlovaly jako poslední obranu proti „*upíří nenasytosti akcionářů strakonických fezáren, kteří přes sto let již vysávají své dělnictvo*“³⁹⁸ a nejeví dostatečný zájem na urovnání sporu dohodou.

V průběhu prvního týdne stávky však docházelo k silícím neshodám mezi komunisty a reformisty ve stávkovém výboru, které vedly k postupné rezignaci všech zástupců náchodského a brněnského svazu na svěřené funkce. Po svém odchodu se rozhodli pro vystupování z pozice nezávislé třetí strany ochotné k jednání se zaměstnavateli, ke kterému je opravňovaly funkce předáků nejsilnějších odborových ústředí v podniku. Jejich snahu měly podpořit autority, které se vyrovnaly profesionálním organizátorům KSČ. Sociálně demokratický poslanec Polach a tajemník náchodské textilního svazu Hoffman přijeli na členskou schůzi textilní odbočky OSČ a ČOD do Strakonice s cílem opětovně zorganizovat příznivce sociálních demokratů a národních socialistů a tím získat pro reformisty ztracenou iniciativu.³⁹⁹ Polach sice dokázal skrze ministerstvo sociální péče obnovit jednání se zástupci firmy, ale revoltu již plně ovládali funkcionáři KSČ, kteří z pozice autority stávkového výboru označili jednání ostatních odborářů za nelegitimní, čímž donutili opozici vzdát se odpovědnosti za průběh stávky.

Na stránkách komunistického tisku byla spuštěna rozsáhlá kampaň za denunciaci sociálních demokratů, kteří byli označeni za „*falešné apoštoly dělnického hnutí*“ a „*přisluhovače podnikatelů*“⁴⁰⁰ čekající na pravou chvíli zradit zájmy dělnictva a stávku ukončit. Hlavním cílem bylo dokázat, že nepřátelští sociálfašisté byli odmítnuti vlastním členstvem jako amorální zkorumpovaní pomocníci kapitalistů, že původní členové a sympatizanti sociálně reformních stran prohlédli svůj omyl a nyní stojí pevně na revolučních pozicích.⁴⁰¹ Tato taktika korespondovala s direktivami nové stávkové strategie, která požadovala vedení hospodářského

³⁹⁶ Právo lidu, 24. 2. 1933.

³⁹⁷ Nová doba, 20. 1. 1933, 22. 1. 1933; Jihočech, 19. 1. 1933. Se zpožděním několika dnů i v celostátním tisku. Viz Právo lidu, 28. 1. 1933. Odborové časopisy náchodského a brněnského svazu v prvních fázích sporu nepodávaly žádné informace a patrně vyčkávaly na vývoj jednání.

³⁹⁸ Nová doba, 22. 1. 1933.

³⁹⁹ Jihočech, 26. 1. 1933.

⁴⁰⁰ Rudý textilák, 1. 2. 1933.

⁴⁰¹ Viz Rudé právo, 8. 2. 1933, Rudý textilák, 15. 2. 1933.

boje nejen proti kapitálu, ale také proti reformistickým předákům a odborové byrokracii.⁴⁰² Neustálé připomínání potřeby rozvahy a politické nezávislosti v činnosti odborů spojené s varováním před zneužitím oprávněné obrany rodinných příjmů „*živly, jimž jde více o zájmy určitého vedení než o zájmy dělnictva samotného*“⁴⁰³, bylo v porovnání s nevybíravou ofenzívou ultralevého tisku jen chabou obranou.

To, co se na první pohled může zdát jako nesmyslné tříštění sil dělnictva ve sporu s vedením firmy, v sobě skrývalo silnou vnitřní logiku. V konkurenčním boji nabídla zájmová uskupení reformistů a komunistů nespokojeným dělníkům dvě cesty k řešení ohrožení jejich postavení – méně riskantní cestu kompromisu mezi zájmy dílny a managementu proti směle maximalizaci kolektivních výhod, žádným ústupkům a rychlé cestě k zářným zítřkům, jejichž realizace byla cítit pod závojem úderných hesel⁴⁰⁴ na letáčích stávkového výboru. Tyto dvě cesty byly navzájem neslučitelné, protože provedení jedné v důsledcích znamenalo podryvání úspěchu druhé. Komunisté však nemohli tolerovat jakékoliv pochybnosti o správnosti revolučního řešení a to je tlačilo k opatřením, která měla za cíl co nejvíce marginalizovat opozici nebo ji nejlépe úplně zničit, dehonestovat a zesměšnit.

4.2 Výhodné spojenectví aneb aliance pravicového a levicového extremismu

V oficiální ideologii Národní obce fašistické bylo označeno za největší zhoubu soudobé společnosti hned několik politických a ideologicko-kulturních proudů. Mezi ně byl na čelní místa zařazen vedle liberální demokracie, která svým systémem politických stran zvýhodňovala politické podnikatele a oligarchy před muži opravdových zásluh a schopností,⁴⁰⁵ internacionalismus a bolševismus. Vůči němu se silně vyhraňovala jako proti něčemu, co oslabuje sílu národního společenství, které bylo pro fašistické hnutí posvátným symbolem posvěcujícím celou jeho činnost. Jinými slovy, pokud fašisté tvrdili, že pro ně je „*zájem národa a jeho mohutnost zájmem nejvyšším*“⁴⁰⁶, stal se pro ně internacionalismus naprosto zásadním

⁴⁰² Směrnice pro praktické uplatňování stranické doktríny jednotné fronty zdola viz NA, Fond presidium ministerstva vnitra v Předmnichovské ČSR, inv. č. 225, sign. 773, karton 25.

⁴⁰³ Jihočech, 1. 2. 1933 podobně Textilník, 3. 2. 1933.

⁴⁰⁴ „*Přijďte budovati bojovou jednotu všech pracujících*“ viz Leták stávkového výboru nadepsaný Dělníci, malorolníci, živnostníci Strakonického okresu, Soka Strakonice, sbírka plakátů; „*Jednotný masový boj proti kapitalistickému řešení krise, jest jedinou zbraní všech pracujících, proti masové bídě za proletářské východisko z krise!*“ viz leták Kamarádi, Přátelé; Soka Strakonice, fond katalog presidiálních spisů, sign. 665 inv. č. 73, karton 43.

⁴⁰⁵ Nakonečný, Milan: Český fašismus, Praha, 2006, str. 345.

⁴⁰⁶ Organizační příručka pro funkcionáře Čsl. NOF, NA, Fond presidium ministerstva vnitra v Předmnichovské ČSR, inv. č. 225, sign. 773, karton 25.

nepřítelem, který není v žádném případě možné skloubit s doktrínou harmonické společnosti všech tříd založené na národní pospolitosti. Nepřekvapí proto agitační teze o "pravé tváři" socialismu, který „*usiluje naopak o světovládu, diktaturu násilím či o hrůzovládu*“⁴⁰⁷. Zatímco se komunisté v souvislosti se židenickým pučem holedbali, že oni jako jediní veřejně a dokonce i násilnou cestou vystupovali proti schůzím NOF a jali se formovat účinnou obranu jednotné dělnické fronty proti nebezpečí fašismu,⁴⁰⁸ fašisté po nástupu Hitlera k moci láteřili nad tím, jak obyvatelstvo trpí za „*marxistickou hloupost našich rudých bláznů*“⁴⁰⁹, kteří proti novému německému establishmentu veřejně vystupovali a tím znemožňovali poklidnou mezinárodní spolupráci.

Zdálo by se, že jakákoliv spolupráce mezi těmito politickými stranami byla naprosto vyloučená. Přesto se však společný postup v situaci, kdy se formoval stávkový výbor, ukázal lákavou příležitostí. Pro vysvětlení tohoto malého dějinného paradoxu se musíme ohlédnout o rok zpět, protože rozhodování historických aktérů v době, kdy probíhala dělnická stávka, patrně neovlivňovaly obecné ideové postoje tak silně jako politický kalkul.

Fašistické hnutí totiž ve třicátých letech dvacátého století zažívalo na území Československa dosud nebyvalý rozkvět. Velká hospodářská krize a s ní související sociální problémy totiž nabízely příležitost pro zostřenou kritiku panujícího řádu jak z ultralevicových, tak z ultrapravicových pozic. Již dle tehdejších intelektuálů demokracie procházela na počátku třicátých let krizí a stávala se stále více nedůvěryhodnou nejen pro dělnictvo a nižší společenské vrstvy, ale i pro intelektuály a střední vrstvy.⁴¹⁰ Tato nespokojenost zapříčinila zvýšený zájem o alternativní možnosti uspořádání společnosti, včetně socialistických a korporativistických řešení.

Fašismus, také díky svému akcentu na zachování soukromého vlastnictví, vyhovoval daleko více než socialismus nacionálně laděným středním vrstvám. Svou roli sehrál také určitý symbolický kapitál vůdců NOF, kteří se seskupili kolem veteránů z československých legií.

Zdaleka ne všichni důstojníci, kteří bojovali v první světové válce za nové Československo, se dokázali konformně zařadit do nově vzniklé Československé armády, kde by mohli realizovat svůj kariérní růst. Navíc velká část z nich měla, díky válečné zkušenosti, silný pocit národního uvědomění a dlouhodobě trpěla tím, že se Československo nestalo vytouženým klidným domovem pro válečné hrdiny. Tito lidé se pak velmi rychle ztotožňovali s ideologickými formulkami označujícími vrcholnou politiku za prohnulý parlamentarismus, ovládaný žvanily a

⁴⁰⁷ Fašistický Jih, 3. 3. 1933.

⁴⁰⁸ Rudé právo, 25. 1. 1933.

⁴⁰⁹ Fašistický Jih, 31. 3. 1933.

⁴¹⁰ Rákosník, Jakub, Noha, Jiří: Kapitalismus na kolenou. Dopad velké hospodářské krize na evropskou společnost v letech 1929–1934, Praha, 2012, str. 210.

bezohlednými kariéristy.⁴¹¹ Právě pro ně se stal Radola Gajda ikonou, která v sobě spojovala hrdinného legionáře, bělogvardějského generála nemilosrdně potírajícího ruský bolševismus a neohroženého kritika Masarykovi zženštilé humanity.⁴¹² V tomto ohledu byl český fašismus dvojčetem českého komunismu – oba zrodily ony zmiňované porodní bolesti první světové války.⁴¹³

Mezi rozčarované legionáře patřil i plukovník československých legií ve výslužbě Jan Hronek⁴¹⁴, který vedl strakonickou jednotu NOF do komunálních voleb v roce 1932. Tyto volby byly obecně mimořádně úspěšné nejen pro nacistickou stranu českých Němců, ale i NOF, a to hlavně v zaostalejších jižních Čechách. Ve Strakonici dokázali fašisté získat podporu 862 hlasů a stali se tak se šesti mandáty spolu s komunisty, kteří získali také šest mandátů, druhou nejsilnější stranou v zastupitelstvu.⁴¹⁵ Tento volební výsledek naznačoval, že v rámci politických akcí pořádaných přímo v rámci města jako sociálním prostorem se s NOF musí počítat jako se silou, která měla podstatný vliv na veřejné mínění.

Velmi důležitou okolností bylo, že i přes úspěch fašistického hnutí v obecních volbách jeho odborový svaz – Československý dělnický syndikát – nedokázal získat podporu místních textilních dělníků. Ve volbách do závodního výboru, které se konaly 9. 4. 1932, nezískali fašisté ani jeden mandát a hlasovalo pro ně jen 55 jedinců.⁴¹⁶ Jejich snažení skončilo porážkou i přesto, že si vynutili opakování voleb do závodního výboru pro nedodržení předepsaných volebních řádů.⁴¹⁷

Z uvedených volebních výsledků můžeme vyvodit, že v komunálních volbách patrně NOF získala podporu hlavně živnostníků, střední třídy, a dokonce mohla počítat s určitou podporou zemědělců. Vždyť, jak uvádí Zdeněk Kárník, v Čechách působilo v roce 1932 dvacet jedna tisíc fašistů, z čehož 2/3 byli zemědělci.⁴¹⁸ To ji dělalo velmi přitažlivou pro KSČ, která sympatie těchto skupin obyvatel získávala velmi složitě. Jak bylo řečeno výše, političtí podnikatelé, kteří vytvářeli mobilizační příběh komunistické strany, měli zájem na jejich oslovení a získání podpory. Ve svých letácích se stávkový výbor snažil oslovit nejen dělníky a dělnice, ale také „*maloživnostníky a maloročníky*“⁴¹⁹, protože byli klíčoví pro logistické zajišťování stravy –

411 Nakonečný, Milan: Český fašismus, Praha, 2006, str. 358.

412 Pejčoch, Ivo: Fašismus v českých zemích, Praha, 2011, str. 48–55.

413 O vlivu poválečné radikality na vznik fašismu jako celoevropského fenoménu Paxton, Robert: Anatomie fašismu, Praha, 2007, str. 36–40.

414 Válku a sibiřskou anabázi prodělal u 2. pluku československých legií na Rusi. V roce 1932 mu bylo 44 let. Viz Olejník, Jan: Českoslovenští legionáři – rodáci a občané okresu Strakonice, Strakonice, 2000, str. 97.

415 Obecní kronika Strakonice 1916–1945, ed. Simona Kotlárová, Strakonice, 2005, str. 147.

416 Textilník, 3. 6. 1932.

417 Textilník, 6. 5. 1932.

418 Kárník, Zdeněk: České země v éře první republiky, II. díl, Praha, 2002, str. 145.

419 Soka Strakonice, fond AM Strakonice, inv. č. 834, sign. V2, karta 216.

potraviny konzumované stávkujícími z velké části pocházely ze sbírek pořádaných v nejbližším okolí města či byly jednotlivcům prodávány na dluh místními hokynáři – navíc vrstva živnostníků byla silnou složkou místní komunity a její podpora mohla výrazně omezit použití násilí proti stávkujícím. V jednom letáku byli maloživnostníci nabádáni, aby i oni sestavili vlastní deputaci, která měla žádat na okresním hejtmanství o povolení projevů předáků stávkového výboru⁴²⁰. Měli být tedy mobilizováni a jejich aktivita měla legitimizovat požadavky dělníků jako celospolečenský problém. Dalším důvodem pro spojenectví s fašisty byla snaha komunistů, aby stávkový výbor působil pokud možno jako nadstranický orgán, který zastupoval všechny dělníky bez ohledu na jejich politickou příslušnost. To ovšem začal být problém poté, co se 23. 1. vůdčí osobnosti místní odbočky OSČ a ČOD veřejně od stávkového výboru distancovaly.⁴²¹

Zde je nutné připomenout, že výše nastíněný ideologický antagonismus nebyl rozhodně nepřekonatelný. Komunisté totiž v závislosti na uplatňování teze kominterny o „sociálfašismu“ považovali za daleko menší nebezpečí nacionální fašisty než sociální fašisty, které reprezentovala ČSDSD a její odborová ústředna OSČ. Fašismus byl totiž ideology komunistické internacionály označen za poslední stádium kapitalismu, ke kterému směřují všechny „buržoazní“ vlády. Z logiky dějinného vývoje a Marxovy dialektiky jim bylo zřejmé, že vítězství dělnické třídy nad fašismem je nezvratné. Jak již bylo řečeno výše, sociální demokracie byla považována za sílu, která zabraňovala sjednocení dělnické třídy, a tím brzdila její vývoj a oslabovala ji před rozhodujícím střetem.⁴²² Nepřekvapí proto slova strakonického předáka MVS, který výsledky komunálních voleb v roce 1932 hodnotil takto: *„...ukázal prstem na výsledky fašistických hlasů a prohlásil: To mě nemrzí, ale toto mě mrzí! - ukázav na hlasy sociálních demokratů.“*⁴²³

Fašisté naopak z politického obchodu získali příležitost zapojit se do problémů dělnické komunity, kde se neúspěšně snažili získat podporu, a vytvořením svého příběhu kolem konfliktní linie vztahu zaměstnanec – zaměstnavatel této společenské vrstvě přiblížit svoji ideologii. Není proto překvapivé, že obě strany ochotně přistoupily na společný postup.

Jeden z fašistických odborových předáků a obecní zastupitel v jedné osobě Josef Štrobl se stal předsedou stávkového výboru, zatímco na místo pokladníka byl dosazen komunistický kandidát

⁴²⁰ Soka Strakonice, katalog presidiálních spisů, inv.č. 662, sign. 73, karton 43.

⁴²¹ Bosák, František: Stávka strakonických textiláků v roce 1933, České Budějovice, 1961, str. 38.

⁴²² Referát N. Bucharina na VI. Kongresu KI, Mezinárodní tisková korespondence, 4. 8. 1928. Také McDermott, Kevin, Agnew, Jeremy: Kominterny: dějiny mezinárodního komunismu za Leninovy a Stalinovy éry, Praha, 2011, str. 121.

⁴²³ Textilník, 26. 8. 1932 – citát z kritického článku tisku OSČ, který se snažil poukázat na špatné řízení závodního výboru delegáty MVS a jejich rozbíječské strategie.

a komunisté si ve výboru zajistili většinu. Na jeho rozhodování také měli vliv komunističtí řečníci, hlavně senátor Kindl a tajemnice rudých odborů Karla Pfeiferová.⁴²⁴

Nový politický blok NOF a KSČ měl také své vyjádření ve spolupráci na půdě obecního zastupitelstva. Zastupitelé za tyto dvě strany vznesli návrh na vyjádření podpory radnice stávkujícím a složení skupiny zprostředkovatelů ze svého středu, která měla za radnici jednat s vedením ASTF o zastavení masového propouštění zaměstnanců. Skupina byla složena ze dvou zastupitelů KSČ, nám již známého předsedy stávkového výboru Štrobla (NOF), exkomunisty a zastupitele za ČSDSD Tetaura a starosty města. Dále zastupitelstvo odhlasovalo podání žádosti na stažení četnických posil z města a povolilo veřejný projev stávkového výboru k občanům. Tyto návrhy sice vznesli zastupitelé zvolení za KSČ a NOF, ale byly odhlasovány jednomyslně celým zastupitelstvem⁴²⁵. V zájmu místní samosprávy totiž bylo udržet pořádek, rychle vyřešit krizi a hlavně zamezit dalšímu růstu nezaměstnanosti, která rozpočet radnice stále více zatěžovala. Faktem však zůstává, že místní komunisté a fašisté se velmi zasazovali, aby mohli na nové instituci pro vyjednávání participovat a tak využít nově se otevírající pole jak pro jednání s vedením podniku, tak pro zajištění legální cesty veřejně vystupovat a propagovat svůj program řešení konfliktu.

Národní obec fašistická sice ve svých programových prohlášeních explicitně hlásala, že „československý fašismus neuznává ani stávek, ani vyluk jimiž se mrhá národním jménem, škodí státu a nepřináší prospěchu jedné ani druhé straně,...“⁴²⁶, ale v případě konkrétního případu Strakonice udělali její členové ochotně výjimku. Je třeba podotknout, že výše citované prohlášení mělo mířit hlavně do řad sociální demokratů a komunistů. Pro ně byl totiž třídní boj, ať již jen v proklamativní formě či bezprostředně v praktické politice základní taktikou pro prosazování dělnických zájmů. Třídní konflikty však měly v ideální společnosti založené na korporativním uspořádání, které bude ovládat jediný vůdce, úplně vymizet. Silný stát díky tomu, že všechny stavovské korporace měly dostat svůj podíl na vládě, měl „být nadřazen nad všechny třídy [a zabývat se tím] aby společně spolupracovaly pro blaho národa a vlasti.“⁴²⁷. Pokud tato stanoviska NOF srovnáme se silnou třídní identitou příznivců KSČ a jejich mobilizační taktikou založenou na vyostřování konfliktní linie zaměstnanec zaměstnavatel, nabízí se otázka, jakým způsobem mohli zástupci hnutí s tak odlišnými programovými zásadami dojít ke konsenzu v řešení alespoň základních problémů spojených s vedením stávkového výboru. Základní

⁴²⁴ Nová doba, 14. 2. 1933.

⁴²⁵ Zápisy ze schůzí městského zastupitelstva, Soka Strakonice, fond AM Strakonice, inv. č. 56, č. knihy 130.

⁴²⁶ Organizační příručka pro funkcionáře Čsl. NOF, NA, Fond presidium ministerstva vnitra v Předmnichovské ČSR, inv. č. 225, sign. 773, karta 25.

⁴²⁷ Organizační příručka pro funkcionáře Čsl. NOF : NA, Fond presidium ministerstva vnitra v Předmnichovské ČSR, inv. č. 225, sign. 773, karta 25.

programovou shodu zajišťovala oboustranná nenávisť k majitelům a řediteli ASTF. Komunisté bojovali proti kapitálu a majitelům výrobních prostředků jako vykořisťovatelům dělnické třídy obecně, zatímco fašisté cítili hluboké opovržení ke konkrétním osobám ve vedení podniku.

Trnem v oku jim byla jednak německá národnost většiny akcionářů jednak to, že generální ředitel Herbert Zucker, představitel managementu firmy Otto Saxl a další včetně několika akcionářů byli židovského původu. Ve svém programovém prohlášení totiž jako základní podmínku pro přestavbu společnosti v národní souručenství stanovili přenesení alespoň 80 % kapitálu, který v Československu vlastnili cizinci, zpět do českých rukou. Toto opatření mělo vyřešit hlavně problém silného vlivu Němců a Maďarů na československou společnost.⁴²⁸ Mimo tento zásah obsahovala prohlášení vůdců NOF další silně xenofobní prvky. Například měl být cizincům a menšinám včetně Němců a Židů upírán podíl na výkonu státní moci a zákonodárné činnosti. Vzrůstající nezaměstnanost měla být řešena masivním propouštěním cizinců, kteří nejsou pro české podniky nezbytní.⁴²⁹

Antisemitismus byl v hnutí českého fašismu přítomen již od jeho počátků. Pro naše účely není podstatné, zda se jedná o jev inspirovaný vývojem německé nacionálně socialistické propagandy, nebo zda vyrůstal z nějakého specificky českého společenského podhoubí. Jisté však je, že český fašismus, který se z pohledu zvenčí jeví jako směs myšlenek německého antisemitismu a italského korporativistického řízení, potřeboval jako každé fašistické hnutí nějakého démonizovaného nepřítele. Takový protivník, abstrakce všeho zla, hnutí vnitřně sjednocoval a legitimizoval jeho volání po národní očištění. Tento strach ze znečištění společnosti platil často za jeho základní agitační tezi.⁴³⁰

Pro Národní obec fašistickou hráli úlohu tohoto nepřítele jednak Němci (germánský živel) a jednak Židé často ztotožňovaní s internacionalismem, socialismem a nadnárodním kapitalismem.⁴³¹

Příběh strakonické stávky textilních dělníků byl pak interpretován přesně v souladu s těmito ideologickými zásadami. Dělníci se ocitli v defenzivě proti rozkladné taktice „*žido-německého štábu*“, který jim bere jejich životní existence a dlouhodobým nelidským zacházením z nich udělal hladovějící chudáky. „*Spasitelé od Jordánu*“ personifikovaní vedoucím továrny Israelem Stern-Menkharfem raději utekli i se svými „*dobře živenými paničkami*“ a dětmi, jejichž znečišťující role pro společnost byla potvrzena tím, že byli nazváni „*špinavým prádlem*“. Naproti tomu příkladná komunita českých dělníků, která se solidárně postavila za 300 propuštěných

⁴²⁸ Pejčoch, Ivo: *Fašismus v českých zemích*, Praha, 2011, str. 45.

⁴²⁹ Organizační příručka pro funkcionáře Čsl. NOF, NA, Fond presidium ministerstva vnitra v Předmlichovské ČSR, inv. č. 225, sign. 773, karton 25.

⁴³⁰ Paxton, Robert: *Anatomie fašismu*, Praha, 2007, str. 46–47.

⁴³¹ Nakonečný, Milan: *Český fašismus*, Praha, 2006, str. 370–371.

kolegů, byla ponechána napospas nespravedlivému státnímu útlaku nenáviděného okresního hejtmána Bočka a jeho osmdesáti ozbrojených četníků.⁴³²

Židovští majitelé textilních továren ve Strakonících byli nazíráni stejnou optikou jakou židy viděl v roce 1926, v době vzniku NOF, český fašistický ideolog K. Oster: "*Židé jen nestydatě tyjí z práce českých a slovenských lidí....*"⁴³³, tento citát následuje celá stať, která by se dala shrnout formulkou: Židé – nepřátelé Čechů a všeho Slovanstva. Robert Paxton ve svém díle *Anatomie fašismu* trefně charakterizoval styl politiky fašistických hnutí, která nebyla založená na propracované filosofické konstrukci, rozpracovaných vědeckých argumentech historické oprávněnosti či jasně specifikovaném programu jednotlivých politických kroků. Hledala spíše hledala emocionální odezvu pro svůj více či méně vágní politický program. Snažila se vytvářet citové pouto s určitou ideou, proto se realizovala v masových rituálech a silácké rétorice.⁴³⁴ Také autor novinového článku, který nabízel shrnutí stanoviska NOF v krizi ve Strakonících, se na konci uchýlil ke stylu připomínajícímu spíše řečnickou extázi. Obrátil se přímo ke čtenáři s vypjatým apelem na jeho nacionální cítění, horoval pro obranu odkazu „*předků svých až do posledního dechu*“ a připomněl hrdiny od Zborova a Piavy, aby oživil stále ještě velmi živou součást kolektivní paměti – nacionalismus a boj za samostatný stát.⁴³⁵

Na závěr lze říci, že politické zisky vypadaly natolik slibně, že komunisté a fašisté nakonec odhodili ideologické zábrany a spojili své síly v boji proti fašisty nenáviděnému „*blahobytu cizích i domácích velkokapitalistů, politických předáků a kořistníků, kteří přímo či nepřímo bohatnou z nouze a bídy milionů...*“⁴³⁶ a komunisty opovrhovanému „*tažení loupeživého kapitálu*“⁴³⁷. Tímto výhodným spojenectvím však obě hnutí nastoupila svoji cestu do přechodné či trvalé politické bezvýznamnosti.

432 *Fašistický Jih*, 10. 2. 1933.

433 Oster, Karl: *Antisemitismus ve fašismu*, Moravská orlice 25. 9. 1926; cit. dle Nakonečný, Milan: *Český fašismus*, Praha, 2006, str. 370.

434 Paxton, Robert: *Anatomie fašismu*, Praha, 2007, str. 22.

435 *Fašistický Jih*, 10. 2. 1933.

436 Organizační příručka pro funkcionáře Čsl. NOF, NA. Fond presidium ministerstva vnitra v Předmnichovské ČSR, inv. č. 225, sign. 773, karta 25.

437 *Rudý textilák*, 1. 2. 1933.

4.3 Mecenáši z venkova?

Komunističtí aktivisté se sice na stránkách radikálních periodik chlubili sympatiemi pracujících z města i venkova, které projevovali stávkujícím prostřednictvím úspěšných sbírek potravin i jinými solidárními iniciativami.⁴³⁸ V regionu však působilo několik vlivných politických proudů, které na situaci ve strakonických textilních továrnách pohlížely jako na velmi znepokojivé události naprosto neprospívající rozvoji společnosti. Jednalo se hlavně o velmi silné agrární hnutí, jehož politické vyjádření – strana Republikánská, zemědělská a maloroľnická – se v okrese Strakonice těšilo nebývalé přízni.

Zatímco v samotných Strakonících se svým programem založeným na rozvoji venkova platila za stranu s nízkými volebními zisky,⁴³⁹ ve zbytku slabě industrializovaného okolí hrála roli naprosto nejsilnějšího politického projektu. Ve volbách do poslanecké sněmovny Národního shromáždění v roce 1929 vyjádřila svoji důvěru této straně téměř polovina všech zúčastněných voličů ve strakonickém okrese – téměř 7 400 občanů.⁴⁴⁰ V samotném městě Strakonice pak prestiž tohoto hnutí zvyšovala práce výrazných osobností působících za Republikánskou stranu na půdě místní komunální politiky. Patrně největší společenský kapitál dokázal akumulovat starosta MUDr. Jiří Fifka, který tuto funkci zastával i přes slabé zastoupení své mateřské strany v obecním zastupitelstvu. Příčina překvapivého vlivu agrárníků na chod města tkvěla ve skutečnosti, že společensky uznávaná osobnost primáře místní nemocnice a starosty fungovala jako klíč k alternativním vyjednáváním s vyššími mocenskými kruhy prvorepublikové politiky.

Na rozvoji a fungování strakonického regionu měl totiž svůj osobní zájem poslanec za Republikánskou stranu Rudolf Beran – rodák z nedalekých Pracejovic⁴⁴¹. Mimo svůj poslanecký mandát zastával na přelomu dvacátých a třicátých let úřad ústředního tajemníka strany a svých kontaktů na různá ministerstva tehdejší vlády využíval i pro zvelebování a ochranu svého rodného kraje. Díky svému vlivu mohl v součinnosti se strakonickým starostou tlumit drtivé dopady krize na místní zaměstnavatele skrze účelové zadávání veřejných zakázek pro zbrojní průmysl, posléze mírnit problémy s nezaměstnaností urychlováním úředního řízení o přidělování prostředků na realizaci veřejných prací ve prospěch místní infrastruktury.⁴⁴²

⁴³⁸ Rudý textilák, 1. 2. 1933.

⁴³⁹ Při volbách do obecního zastupitelstva v roce 1932 získali agrárníci jen dva mandáty podepřené 380 voličskými hlasy. Viz Obecní kronika Strakonice 1916 – 1945, ed. Simona Kotlářová, Strakonice, 2005, str. 147.

⁴⁴⁰ Strakonice, propagace a adresář, R. G. Šimečka (eds.), Strakonice, 1933, str. 204.

⁴⁴¹ Malá vesnice nacházející se cca 5 km od Strakonice.

⁴⁴² Korespondence starosty města s Rudolfem Beranem je roztroušena v různých kartonech Strakonického archivu, zde použito: Soka Strakonice, fond AM Strakonice, inv. č. 834, sign.V2, karton 216.

Jak je patrné ze způsobů, kterými se starosta města snažil řešit hospodářskou krizi, nebyl agrárníkům komunistický revoluční aktivismus vůbec blízký. Hnutí stálo na hodnotách soukromého vlastnictví půdy v podobě středních zemědělských usedlostí. Bránilo tradiční hodnoty venkova, prezentovalo se tradičním češtvím, folklorem a důrazem na zavedený model rodiny. Tím se dostávalo do ideové opozice k rychlé modernizaci a westernizaci českých měst a třídně pojatým politickým proudům – socialismu a komunismu, které navíc popíraly nárok na soukromé vlastnictví.

Realita meziválečného Československa stojícího na smíšené ekonomice však vyžadovala pro stabilní vládu určitou kompromisní politiku v přerozdělování veřejných příjmů a orientaci zahraničního obchodu mezi zájmy většinové populace měst – dělníků – a potřebami venkova. Potřebnou rovnováhu sil zajišťovala dlouhodobá spolupráce levicových stran reprezentovaných především ČSDSD a agrárníků v rudozelených vládních koalicích, které prosazovaly balíky zákonů podobné junktimu z roku 1930 zavádějícímu dobytčí cla společně se zvýšením podpor v nezaměstnanosti.⁴⁴³

Zatímco s třídně orientovanou, ale v podstatě umírněnou koncepcí ČSDSD dokázali agrárníci najít prostor pro společnou spolupráci, s komunisty se dostávali do neustálých konfliktů. Důvodem byl fakt, že se KSČ snažila stát stranou nejen městského proletariátu, ale všech námezdně pracujících bez výjimky. Snažila se proto rozšiřovat svůj vliv na maloročníky a zemědělské dělníky prostřednictvím zakládání skupin svazu domkářů a pronikáním rudých odborů mezi roztroušené zaměstnance v zemědělství.⁴⁴⁴ Nižším vrstvám venkova se svojí činností snažila vštípit úplně opačné hodnoty, než propagovala Republikánská strana. Snahy komunistů oslovit venkovské obyvatelstvo neměly valný úspěch právě z důvodů silné politické organizace tohoto prostoru pod patronátem agrární strany. Pod tlakem sílícího konkurenčního boje o politickou dominanci v prostředí českých vesniček se z KSČ a RSZML stali nesmiřitelní nepřátelé.

Komunisté viděli v RSZML nejsilnější politickou stranu československé buržoazie a svými invektivami vůči okresnímu hejtmanovi Bočkovi, „zavilému stoupenci agrární strany“⁴⁴⁵, napadali nejen státní úřady, ale i politickou konkurenci. Agrárníci naopak považovali stávkou ve strakonických textilkách za rozvratnou činnost komunistů, kterým „...jde v první řadě o stranu a

⁴⁴³ Rákosník, Jakub, Noha, Jirí: Kapitalismus na kolenou. Dopad velké hospodářské krize na evropskou společnost v letech 1929–1934, Praha, 2012, str. 247–250. K praxi dohadovaného zákonodárství, kartelizaci politiky a dělbě sfér vlivu meziválečné společnosti mezi politické strany viz Heumos, Peter: Strukturální prvky první Československé republiky. Politicko-společenský systém, intermediární organizace a problém stability, In: Soudobé dějiny. 2, č. 2-3, 1995.

⁴⁴⁴ Samec, Josef: Činnost KSČ na Strakonicku v letech 1921-1938, diplomová práce obhájená na UK, 1976, str. 91–92.

⁴⁴⁵ Pfeiferová, Karla: Stará textilačka vypravuje, Praha, 1964, str. 125.

*politické rejdy, ale naprosto ne o dělnické zájmy.*⁴⁴⁶ Celý konflikt měl být uměle prodlužován za pomoci nepřímých hrozeb jednotlivým dělníkům, kteří by rádi zase nastoupili do práce a v podpoře revolty pokračovali jen ze strachu před mstou ze strany hrstky radikálů.⁴⁴⁷ Tisk blízký agrární straně propagoval co nejrychlejší kompromis, a vrácení stavu společnosti zpět do normality a rázně se stavěl proti udržování města v obležení četnictvem a všeobecném napětí kvůli problémům soukromé firmy, které jsou z důvodů hospodářské krize vlastně běžným jevem, byť by neměly být řešeny na úkor rodin dělníků těžko hledajících živobytí.⁴⁴⁸

Z uvedených informací jasně vyplývá, že odběratelé tisku určeného pro voliče a sympatizanty agrárního hnutí četli příběh, který legitimizoval snahu okresního hejtmanství udržet klid ve veřejném prostoru a situaci řešit kompromisem. Nabízí se však otázka, co způsobilo, že „*solidaritou pracujících města i venkova bylo umožněno vyváření 350 obědů denně rodinám stávkujících.*“⁴⁴⁹ Odpovědí by mohlo být hned několik. Vedle toho, že připustíme možnost nepostižitelného, nahodilého rozhodnutí konkrétních jednotlivců, můžeme předpokládat určitý, byť omezený vliv aktivistů NOF na toto prostředí, ale také odůvodnitelnou sousedskou solidaritu.

V nejbližším okolí regionálních průmyslových center byl totiž velmi rozšířený fenomén kovorolnictva jako svébytné sociální skupiny stojící na pomezí průmyslového proletariátu a malorolnické venkovské vrstvy. Jednalo se o rodiny disponující drobným nebo středním zemědělským hospodářstvím společně s alespoň jedním stálým dělnickým platem. Bylo běžnou praxí, že mladší členové rodin nebo dokonce jejich živitelé docházeli pěšky do centra za výdělkem, zatímco zbytek rodiny se staral o hospodářství. Příjem z tovární práce byl často jen přílepkem do rodinného rozpočtu a rodina na něm nebyla přímo existenčně závislá.⁴⁵⁰

Tisk blízký agrární straně tuto praxi celkem ostře kritizoval a za zrušením vrstvy kovorolníků viděl i možný scénář řešení problémů masového propouštění ve strakonických textilních továrnách. Hlavní argument, že dělník žijící ve městě si potraviny „*musí koupiti, kdežto ti, kteří docházeli do továren z vesnic, ti hlavní potřeby mají doma.*“⁴⁵¹, následoval popis „skandálních“ případů několika členů selské komunity, kteří s vidinou zajištěného stáří žili ze svého pozemkového majetku a chovu dobytka a k tomu si drželi místo nekvalifikovaného dělníka v

446 Pošumavský kraj, 2. 2. 1933.

447 Prácheň, 10. 2. 1933.

448 Prácheň, 27. 1. 1933, 2. 2. 1933.

449 Rudý textilák, 1. 2. 1933.

450 Zaměstnávání pracovních sil z venkova – kovorolnictva – bylo běžné i v ČZ Strakonice, která svým zaměstnancům dokonce poskytovala výhodný splátkový kalendář na pořízení zde vyráběných bicyklů pro dojíždění do práce. Viz Šrůtek, Jan: Černá a bílá, Strakonice, 1969, str. 25.

451 Prácheň, 3. 2. 1933.

textilní výrobě. Dělnický plat si ukládali stranou, čímž nashromáždili několik desítek tisíc korun jako životní rezervu, zatímco jejich bývalí kolegové trpěli hladem jako nezaměstnaní.⁴⁵²

Hlavním důvodem této kritiky nebyla patrně snaha novinářů sympatizujících s agrárním hnutím zapříčinit odliv finančních prostředků z venkovského prostředí do městských domácností, ale spíše šlo o propagaci určité formy rovnováhy mezi městským a venkovským prostředím, o kterou se snažili politické špičky agrárníků a sociálních demokratů na úrovni vysoké politiky. Navíc zkušenost s aktivní účastí na tovární výrobě přidala kovorolníkovi ke stavovské identitě zemědělce identitu člena dělnického kolektivu. Z původního potencionálního sympatizanta agrárního hnutí se tak lehce mohl stát volič třídně orientované sociální demokracie, nebo dokonce KSČ. Vrstva kovorolníků tak mohla představovat spící nebezpečí pro výlučné postavení českého agrarismu ve venkovských oblastech sousedících s průmyslovými centry.

Nastíněná propustnost sociálního prostředí městských dělníků a obyvatel vesnic v nejbližším okolí měla za následek rozšíření sítě osobních kontaktů a známostí do prstence původně venkovských usedlostí okolo města. Překvapivě dobré výsledky sbírek na podporu stávků byly patrně výsledkem aktivizace solidarity uvnitř skupiny kolegů a známých, kteří se byli z důvodů určitých osobních vazeb ochotni na přechodnou dobu navzájem podpořit. Můžeme se tedy domnívat, že ve většině případů svůj podíl na sbírce potravin pro stávkující jednotliví dárci nezamýšleli jako akt přihlášení se k politickým názorům stávkového vedení – tedy k revolučnímu komunismu nebo xenofobii a antisemitismu – ale spíše jako prostou výpomoc přátelům.⁴⁵³

4.4 Vítězové a poražení

Stávka se brzy stala opotřebovacím střetem. Dělníci se museli obejít bez pravidelného příjmu a zaměstnavatel měl jen omezený přístup k zablokovaným výrobním prostředkům, které v době stávky negenerovaly žádný zisk. Konflikt se neúměrně protahoval a nutil revoltující dělníky zaopatřit své rodiny alternativními zdroji základních potřeb. Ti se totiž ocitli na ulici bez možnosti využívat výhody péče o nezaměstnané⁴⁵⁴ a bez nároku na mzdu. Situace začala být kritická po násilném vyklizení vývařovny pro stávkující, zabavení většiny finančních prostředků získaných ze solidárních sbírek a zatčení specialistů KSČ na vedení davu, kteří dokázali revoltu

⁴⁵² Tamtéž, 10. 2. 1933.

⁴⁵³ Většina obcí, ve kterých byla prováděna sbírková činnost se nacházela ve vzdálenosti méně než deseti kilometrů od města, a proto se můžeme domnívat, že byly bydlištěm rodin se smíšeným dělnicko-zemědělským příjmem. Sbírkové listiny byly četnictvem zajištěny v těchto obcích: Dražejově, Radošovicích, Rovné, Mutěnicích a Řepici; Soka Strakonice fond OÚ Strakonice, inv. č. 2212, sign. 10/3, karton 667 a 668.

⁴⁵⁴ Stávkujícím a potřebám stávkového výboru bylo obecní radou zakázáno i využívání městské ohřívárny pro nezaměstnané. Viz Soka Strakonice, fond AM Strakonice, č. knihy 117.

udržovat aktivní. Poté co zkrachoval pokus zabránit zaměstnavateli v najímání stávkokazů a manipulaci se stroji a materiálem uvnitř továrny, začalo být jasně patrné, že stávka má jen slabou naději na úspěch.

Většina stávkujících měla před sebou nejisté vyhlídky. Jen slabá polovina z nich byla odborově organizovaná a měla potenciálně právo na výplatu stávkové podpory od mateřské odborové organizace. Nárok na získání tohoto příspěvku však neměli automaticky všichni členové odborových organizací. U brněnského svazu textilního dělnictva bylo podmínkou zaplatit před stávkou alespoň 26 členských příspěvků. Výše konečné stávkové podpory byla navíc odvislá od konečné sumy, kterou dělník do pokladny svazu přispěl. Jednalo se v podstatě o podobně fungující systém, skrze který byla vypočítávána podpora v nezaměstnanosti.⁴⁵⁵

Strakonické ulice obcházel hlad a jeho tíživý tlak nedokázali zmírnit ani humanisticky smýšlející učitelé, kteří své žáky, jejichž rodiče stávkovali, zvali zadarmo k sobě domů na oběd.⁴⁵⁶ Po čtyřiceti dnech od zastavení práce uzrál čas k hledání konečného kompromisu.

Dne 9. února se stávkový výbor rozhodl obnovit jednání se zaměstnavatelem a vyslal své zástupce společně s funkcionáři ostatních odborových skupin k jednání na ministerstvo sociální péče, jehož pracovníci měli vyjednat přes živnostenský inspektorát v Táboře obnovení rozhovorů mezi dělnickými předáky a jednateli společnosti ASTF. Tato iniciativa byla úspěšná, ale následující jednání jasně ukázalo, že společný postup reformistů a komunistů není možný. Předák ultralevicového MVS Marvan totiž prohlásil, že mandát k jednání dostali pouze členové stávkového výboru a ostatní odboroví předáci byli z rozhovorů vyloučeni.⁴⁵⁷ Z jejich průběhu bylo však zřejmé, že maximalistické kapitulační požadavky stávkového výboru byly pro druhou stranu naprosto nepřijatelné a shromáždění se rozešlo bez kýžené dohody i naděje na budoucí zlepšení.

Neochota ke spolupráci ze strany komunistických aktivistů vyvolala druhé kolo vzájemných přestřelků v denním tisku a znamenala začátek plně samostatné politiky odborových předáků náhodského a brněnského svazu. Pár dní poté vydali své stanovisko k proběhlým událostem, ve kterém označili spolupráci s komunisty za nemožnou a v dlouhodobém horizontu nežádoucí.⁴⁵⁸ Zatímco komunisté tvrdili, že „*Reformisté se tímto staví mezi stávkující a firmu, aby tím hájili zájmy fabrikanta.*“⁴⁵⁹, sociální demokraté je obviňovali z účelového manipulování realitou a jen litovali, že „*zfanatisovanému davu je těžko říci pravdu a varovati lid před komunistickými*

⁴⁵⁵ Textilník, 20. 5. 1932.

⁴⁵⁶ Už před stávkou někteří altruističtí občané zvali děti nezaměstnaných na obědy domů, podobné jednání je doloženo i v případě stávkujících. Viz Prácheň 27. 1. 1933, 3. 2. 1933.

⁴⁵⁷ Rudé právo, 10. 2. 1933, Nová doba, 14. 2. 1933, Právo lidu, 24. 2. 1933.

⁴⁵⁸ Nová doba, 24. 2. 1933.

⁴⁵⁹ Rudý textilák, 15. 2. 1933.

*rozvratníky a lháři.*⁴⁶⁰ V tisku spojeném s KSČ byl zveřejněn dopis zasláný údajně řadovým členem brněnského svazu, ve kterém se autor svěřoval veřejnosti ze zklamání nad postupem funkcionářů své mateřské organizace.⁴⁶¹ Tato zpráva měla navodit dojem, že novou stávkovou strategií propagovaná jednotná fronta zdola byla úspěšně vytvořena a zůstává stále pevná. Realita tomu však neodpovídala.

Týden po prvním pokusu stávkového výboru vyjednávat o podmínkách ukončení stávky zasedli k jednacímu stolu odboráři ochotní přistoupit alespoň na část zaměstnavatelských požadavků. Na živnostenském inspektorátě v Táboře byly ve dnech 16. a 17. února přijaty tvrdé podmínky, za kterých byli zástupci firmy ochotni znovu obnovit výrobu. Zpět do zaměstnání mělo ihned nastoupit 1100 dělníků, kterým měl být přiznán nárok na dovolenou za odpracované směny před stávkou. Starým zaměstnancům, kteří měli být penzionováni, bylo garantováno vyplácení běžného příspěvku z továrního fondu zajišťujícího určitou materiální pomoc ve stáří.⁴⁶² O nabídnutém řešení bylo hlasováno na spojené schůzi členů brněnského a náchodského textilního svazu 20. 2. 1933, kde bylo jasnou většinou rozhodnuto stávku ukončit a druhý den opět nastoupit práci. I přes výsledky paralelní schůze příznivců nekompromisního setrvání ve stávce, která podobnou alternativu razantně odmítla, a kampani radikálního tisku označující výsledky hlasování reformistů za zfalšované,⁴⁶³ nastupovali dělníci ráno 21. 2. na běžnou směnu. Revolta se zhroutila a za bránou továrny zůstalo minimálně šest stovek⁴⁶⁴ původních zaměstnanců.

Generální stávka spojená s masovými demonstracemi všech pracujících se nekonala a komunisté se ocitli v izolaci. Sociální demokraté a národní socialisté tento výsledek považovali za vítězství rozvážného postupu, který zabránil daleko horším dopadům na dělnickou komunitu. Komunisté se snažili získat ze situace alespoň určitý politický kredit ve svém boji proti „sociálfašismu“.

V prvních dnech po zahájení práce vydával komunistický tisk zprávy o pokračující stávce ve Strakoncích, kterou ohrožují snahy zaměstnavatele organizovat rozsáhlou stávkokazeckou práci.⁴⁶⁵ Ty však brzy nahradily informace o zradě, které se sociálfašisté dopustili na dělnictvu, když se spojili se zaměstnavatelem a četnictvem proti většině svých členů a pomohli stávku ukončit. Za jednáním odborářů se zaměstnavatelem se měly skrývat korupční praktiky stejně

⁴⁶⁰ Nová doba, 12. 2. 1933.

⁴⁶¹ Rudé Právo, 16. 2. 1933.

⁴⁶² Právo lidu, 24. 2. 1933.

⁴⁶³ Rudé právo, 22. 2. 1933, Rudý textilák, 2. 3. 1933.

⁴⁶⁴ František Bosák ve své práci operoval s daty zachycenými v prezenčních knihách jednotlivých továren. Tento pramen však již fond ASTF uchovávaný v Soka České Budějovice neobsahuje. Odhad publikovaný F. Bosákem počítal dokonce s číslem 900 propuštěných. Viz Bosák, František: Stávka strakonických textiláků, České Budějovice, 1964, str. 71.

⁴⁶⁵ Rudé právo, 23. 2. 1933.

jako strach z politických zisků KSČ po konečném odvolání výpovědí a kapitulaci firmy ASTF i okresní správy.⁴⁶⁶ Kritizována byla i čistka členstva strakonické skupiny brněnského svazu textilních dělníků, ze které bylo ihned po stávce vyloučeno 28 jednotlivců. Ačkoliv komunisté tvrdili, že se jednalo o jasnou snahu vyhnout se povinnosti vyplácet těmto dělníkům podporu v nezaměstnanosti a tím chránit pokladnu svazu,⁴⁶⁷ je dost pravděpodobné, že se ve skutečnosti jednalo o sympatizanty či skryté členy KSČ, kteří měli za úkol narušovat jednotu reformistických odborů zevnitř a agitovat zde za revoluční postoje.⁴⁶⁸

Zatímco sociálně demokratický tisk velebil úspěšný zákrok svých odborářů, který skoncoval se zbytečnou a nečestně vedenou stávkou vyvolanou jen proto, „*aby bylo učiněno zadost polbyrovskému oběžníku.*“⁴⁶⁹, vliv KSČ na celou dělnickou komunitu ve Strakonících nezadržitelně slábl.

Jádro radikálních dělníků, kteří projevovali výraznější aktivitu, celkem logicky rozmnožilo po ukončení stávky řady nezaměstnaných. Odbočka MVS v továrnách ASTF zanikla jako celek a její bývalí členové neměli nárok participovat na obecním systému podpory v nezaměstnanosti, protože zaměstnavatel jako důvod ukončení pracovního poměru uvedl závažné porušení pracovní kázně – svévolné opuštění pracovní pozice.⁴⁷⁰

Závěrečná dohoda se zaměstnavatelem byla uzavřena narychlo vytvořeným důvěrnickým sborem, který byl složen ze zástupců brněnského a náchodského svazu. Ten svým založením získal stejné pravomoci jako klasický závodní výbor a měl tedy mandát k podpisu nové kolektivní smlouvy, ke kterému došlo 3. 3. 1933. Smlouva fixovala dohody, které ukončily stávku, a jasně definovala jak má vypadat postup při řešení sporu vzniklých mezi dělnictvem a zaměstnavatelem – stávka nebo výlučka prakticky ztrácely jakoukoliv legitimitu.⁴⁷¹

Volby do závodního výboru se konaly až v srpnu 1933 a objevil se v nich nový hráč v bitvě o přízeň dělnictva – odbočka Národního sdružení, mezi dělnictvem přezdívaná „žluté odbory“. Tato organizace měla obecně pověst pomahačů podnikatelů, propagátorů sociálního smíru a bezkonfliktního přijímání vůle zaměstnavatele, který ji často sám zřizoval nebo protěžoval jeho členy.⁴⁷² Sociální demokraté z brněnského svazu za strakonickou odbočkou Národního sdružení

⁴⁶⁶ Rudý textilák, 29. 3. 1933.

⁴⁶⁷ Tamtéž, 27. 4. 1933.

⁴⁶⁸ Komunisté zakládali tzv. závodní buňky, které se skládaly z členů strany a jejich sympatizantů napříč zde působícími odborovými organizacemi. Bylo velmi žádoucí, aby každý člen závodní buňky byl organizován v nějaké odborové centrále a zde vykonával frakční činnost s cílem získat co největší vliv na členstvo a vedení odborů v továrně. Viz. NA, Fond presidium ministerstva vnitra v Předmnichovské ČSR, inv. č. 225, sign. 773 karta 24.

⁴⁶⁹ Právo lidu, 24. 2. 1933.

⁴⁷⁰ Rudý textilák, 6. 6. 1933.

⁴⁷¹ Soka České Budějovice, Fond Akciová společnost továren na fezy ve Strakonících, inv.č. 36, sign III 1h, karta 15.

⁴⁷² Kotek, Josef: Odborové hnutí zaměstnanců, Praha, 1930, str. 72.

viděli skrývající se „fašisty a komunisty, kteří se samostatně kandidovat neodvažují.“⁴⁷³ a jen se účelově odvrátili od radikalismu tím, že skočili do náruče kapitalistů, čímž se každý z nich stal „chameleonem a zrádcem dělnické cti.“⁴⁷⁴

Navzdory špatné pověsti a denunciační kampani svých konkurentů získalo Národní sdružení ve volbách do závodního výboru přes 300 hlasů a se čtyřmi mandáty se stalo druhou nejsilnější odborovou ústřednou v podniku – hned po Brněnském svazu textilního dělnictva.⁴⁷⁵ Tento výsledek si můžeme vykládat jako přirozenou snahu zaměstnanců získat jistotu stálého zaměstnání alespoň pro sebe jako jednotlivce, která souvisela s oslabením víry v úspěch strategie vznášení kolektivních požadavků.

V organizační krizi se po vlně represí během probíhající stávky ocitla i strakonická buňka KSČ. Poté, co byla zastavena koncese k provozování hostinské živnosti Janu Švehlovi, přišla strana o své centrum včetně kluboven spolků, výčepu, přednáškového sálu a dělnické knihovny.⁴⁷⁶ Panoval strach, že veřejně manifestované sympatie s komunistickým hnutím by mohly znamenat určitou diskriminaci v zaměstnání a na pracovním trhu. Strana zažívala strmý pokles členstva i sympatizantů, nejspolehlivější funkcionáři odcházeli. Vlnu rezignací vyvolalo rozhodnutí Jana Švehly odejít ze strany i městského zastupitelstva – komunistické hnutí na Strakonicku zažívalo bolestnou generační výměnu.⁴⁷⁷

Zatímco komunisté díky nové taktice lidové fronty⁴⁷⁸, spojené s tvůrčím přístupem k ostatním levicovým stranám v zájmu obrany demokracie proti nebezpečí fašismu, byli v obecních volbách roku 1936 schopni opět oslovit značnou část veřejnosti,⁴⁷⁹ fašisté se mezi kandidáty vůbec neobjevili. Debakl stávkového výboru, na kterém měli zástupci dělnického syndikátu značný podíl, jen umocnil vzrůstající nedůvěru k NOF. Neúspěšný pokus o přepadení židenických kasáren,⁴⁸⁰ který časově koincidoval s první fází stávky ve strakonických textilních továrnách,

⁴⁷³ Textilník, 4. 8. 1933.

⁴⁷⁴ Textilník, 1. 9. 1933.

⁴⁷⁵ Tamtéž.

⁴⁷⁶ Zamítavé rozhodnutí o odvolání Jana Švehly proti odnětí koncese hostinské a výčepnické 22. 2. 1933, Soka Strakonice, fond katalog presidiálních spisů, inv. č. 682, sign. 257, karton 43.

⁴⁷⁷ Jan Švehla rezignoval 1. 7. 1933; Samec, Josef: Činnost KSČ na Strakonicku v letech 1921–1938, diplomová práce obhájená na UK, 1976, str. 97–98. Viz též Sichinger, Josef: Další kapitoly velké historie. Příspěvek k historii 60 let KSČ na Strakonicku, Strakonice, 1981, str. 97.

⁴⁷⁸ Kanonickou doktrínou po VII. kongresu Komunistické internacionály. Viz McDermott, Kevin, Agnew, Jeremy: Kominternu: dějiny mezinárodního komunismu za Leninovy a Stalinovy éry, Praha, 2011, str. 131–139.

⁴⁷⁹ Komunisté se ziskem 771 hlasů platili za 4. nejsilnější stranu v obecním zastupitelstvu. Čelní příčku zaujala ČSDSD se ziskem 959 hlasů. Agráři zaznamenali nebývalý vzestup a stali se druhou stranou s 938 voliči. Třetí příčku zaujali národní socialisté, které podpořilo 829 občanů. Viz Obecní kronika Strakonice 1916 – 1945, ed. Simona Kotlářová, Strakonice, 2005, str. 211–212.

⁴⁸⁰ Pokus dobýt kasárna v Židenicích u Brna v noci 21. 1. 1933 zinscenoval Ladislav Kobzinek patrně bez vědomí vedení NOF. Celá akce měla vyvolat celostátní povstání a nastolení fašistické diktatury, ale její provedení bylo natolik špatně připravené, že skončilo fiaskem. Viz Pejčoch, Ivo: Fašismus v českých zemích, Praha, 2011, str. 74–105.

rázem zdiskreditoval v očích veřejnosti celé fašistické hnutí. Událost se nestala jen zbraní propagandy konkurenčních politických stran k vyřazení politického rivala,⁴⁸¹ ale hlavně odstartovala policejní zásahy proti vůdcům jednotlivých regionálních jednot NOF. Po publikování prvních zpráv o událostech v Židenicích se vůdce strakonické NOF ppl. Jan Hronek rozhodl složit svoji funkci v obecním zastupitelstvu a stáhnout se do ústraní.⁴⁸² V únoru 1933 se na místní četnické stanici hromadila udání na členy NOF, která dala podnět k sérii domovních prohlídek u zjevných sympatizantů fašistického hnutí na Strakonicku. Při zátahu byly zabaveny nelegálně držené poloautomatické pistole, vojenské pušky, střelivo, chladné zbraně a tiskoviny s výrazně protistátním obsahem.⁴⁸³ Část informací o výsledcích pátrání pronikla do tisku⁴⁸⁴ a fašistické hnutí se bez podpory charismatických veteránů z legií začalo pomalu rozkládat.

Zatímco komunisté a fašisté se díky svému aktivismu ve vedení strakonické stávky dostali do závažných problémů a museli se pokusit znovu budovat otřesenou důvěru svých někdejších sympatizantů, ze situace těžili agráři, kteří díky rozvážnému postupu starosty, úspěšným opatřením pro udržení veřejného pořádku okresního hejtmanství a budoucím zásahům Rudolfa Berana ve prospěch regionálního růstu⁴⁸⁵ dokázali výrazně uspět v obecních volbách v roce 1936. Svoje postavení v komunální politice i dělnické komunitě udržela svojí politikou kompromisu i sociální demokracie. To dokládá mimo jiné úspěch brněnského svazu textilních dělníků ve volbách do závodního výboru v srpnu 1933.

Vedení stávky přesně podle direktiv nové stávkové strategie naprosto selhalo a umožnilo zaměstnavateli jednoduše omezit ztrátovou výrobu v časech nejhorší krize a posléze získat vliv na chod závodního výboru skrze Národní sdružení – důležitého spojence při vyjednávání mezi dílnou a managementem.

⁴⁸¹ Všechna periodika napříč politickým spektrem zaujala k události veskrze negativní postoj, Viz např. Prácheň, 27. 1. 1933, Jihočech, 16. 2. 1933, Rudé právo, 25. 1. 1933, České slovo, 23. 1. 1933.

⁴⁸² Jihočech, 2. 2. 1933.

⁴⁸³ Soka Strakonice, fond katalog presidiálních spisů, inv. č. 693, sign. 382, karton 43.

⁴⁸⁴ Právo lidu, 18. 2. 1933.

⁴⁸⁵ Hlavně otevření nouzových prací na regulaci řekách Otavě a Volyňce. Viz Obecní kronika Strakonice 1916 – 1945, ed. Simona Kotlárová, Strakonice, 2005, str. 162.

Závěr

Tváří v tvář rozpadajícímu se hospodářství, masové nezaměstnanosti a rostoucímu sociálnímu napětí vystoupili komunisté s přesvědčením, že „východisko z krize, která stále více nabývala rysů hroutícího se liberálního způsobu kapitalistické výroby, může být jen v základních třídně politických změnách, v dobytí politické moci dělnickou třídou a socialistické revoluci.“⁴⁸⁶ Diktatura proletariátu se však ve třicátých letech na území Československa nerealizovala. Nabízí se otázka po příčinách selhání na první pohled výborně organizovaného komunistického hnutí položená v úvodu této práce: Jaké byly příčiny odmítnutí komunisty nabízeného souboru kolektivních požadavků a stylu jejich propagace v konkurenčním prostředí, které z dělnické komunity vytvářela existence umírněné sociálnědemokratické koncepce řešení situace?

Nová stávková strategie doporučená Kominternou nepřinesla očekávané úspěchy, protože striktně vycházela z teoretické podoby dělnické třídy jak ji postuloval Karl Marx. Tato koncepce vycházela z přesvědčení o tom, že vlastnosti, zájmy a názory jednotlivce byly formovány výhradně jeho postavením v rámci ekonomických vztahů výroby a směny. Dělnická třída se specialistům kominterny jevila jako sociálně ekonomický monolit – jako masa jedinců se stejnými potřebami a formulující jednotný soubor kolektivních požadavků v obrovském prostoru nejen ČSR, ale celé západní Evropy. Lozovskij a skupina teoretiků kolem něj viděli v zajetí těchto teoretických formulí dělnictvo stejnou optikou, jakou se k němu stavěla dobová věda se svým racionalizujícím diskursem vnímajícím člověka angažovaného ve výrobní činnosti jako živý spalovací motor, který je udržován v chodu jen pro potřeby všemocných ekonomických mechanismů.⁴⁸⁷ Sociální napětí v rozsáhlé krizi kapitalismu, na kterou se celé radikální hnutí tak pečlivě připravovalo, si představovali jako období masových hladových nepokojů, které probíhaly na konci první světové války provázané s organizovaným stávkovým hnutím, nad nímž dokáží vyškolení političtí podnikatelé převzít kontrolu a celou energii protestu nasměřovat proti panujícímu řádu.

V situaci velké hospodářské krize se však dělnické prostředí nacházelo ve stavu naprosto nekorespondujícím s touto představou. Díky masové nezaměstnanosti se sice šířila bída, která vytvářela zástupy deklasovaných a hladových lidí a ti, co ještě zaměstnání neztratili, byli neustále konfrontováni s hrozbou ztráty dosavadní životní úrovně, ale jak je patrné z popisu událostí ve Strakonících, aktivisté KSC, kteří se snažili toto sociální napětí přetavit do jednotného diskursu nespokojenosti, však v realizaci svých plánů naráželi na nepřekonatelné

⁴⁸⁶ Čada, Václav: KSC v období 1921 - 1948: strategie a taktika, Praha, 1988, str. 152.

⁴⁸⁷ Kučera, Rudolf: Život na příděl, Praha, 2013, str. 20–24 a 63–73.

překážky. Dostáváme se k otázce: Jak ovlivnila masová nezaměstnanost protestní potenciál strakonické dělnické komunity?

Zatímco v závěru první světové války se mezi hladovějícími dělníky zrodila jednotná živelná revolta, která do sebe absorbovala všechny odpůrce současného stavu ve městě a podobná ohniska odporu zažehla tato nespokojenost vedle sebe v prostoru celé střední Evropy, v dobách velké hospodářské krize byla bída a nezaměstnanost faktor, který dělnickou třídu vnitřně spíše rozděloval než stmeloval k jednotné akci. Nezaměstnaný člen dělnického kolektivu se po tvrdé restrikci svých příjmů vzdaloval sociálnímu prostředí, ve kterém se většinu svého života pohyboval – byl donucen rezignovat na svoji účast na dělnické hospodské kultuře a aktivity ve spolkovém životě. Ztráta zaměstnání znamenala mimo ekonomických obtíží i nutnost opustit pracovní kolektiv a tím i svět fyzické práce, který byl ústředním faktorem kolektivní sebeidentifikace dělnické třídy.⁴⁸⁸ Dlouhodobě nepracující dělníci se s postupem času vydělovali z dělnické komunity a vytvářeli novou sociální skupinu deklasovaných, kteří budili jen lítost a soucit.

Dělníci čelící zásobovací krizi za první světové války sice hladověli podobně jako nezaměstnaní velké hospodářské krize, ale ti první byli ochotni se bouřit proti státní správě a rabovat potraviny, které ze svého pohledu jen spravedlivě přerozdělovali, protože věřili, že tím získávali zaslouženou odměnu za svoji těžkou práci,⁴⁸⁹ zatímco druzí trpěli komplexem neúčinnosti a místo agresivního vymáhání mzdy, kterou jim společnost nedlužila, svoji situaci řešili prosbami hraničícími s žebráním.

V situaci přímé konfrontace dosud zaměstnaných dělníků s jasně definovanou hrozbou ztráty zaměstnání, která vznikla ve Strakonících v lednu 1933, se komunisté se svými radikálními hesly stali konečně silou, která stála v čele dělnického kolektivu a mohla si uzurpovat monopol na výklad jeho kolektivních zájmů. Ve vypjatém prostředí strakonické komunity textilních dělníků, které mělo mnoho společného se situací sklářů z Oloví na Falknovsku v roce 1930 nebo mosteckých horníků o dva roky později, se strach z nezaměstnanosti mohl stát konstitutivní silou vzniku velkého protestního kolektivu složeného z dělníků bránících se propouštění a již nezaměstnaných kolegů, kteří se pracujícím najednou opět přiblížili. Zatímco strach z nezaměstnanosti hrál přímo ve Strakonících roli stmelujícího prvku, v okolních dělnických komunitách měl naprosto opačný účinek – snaha rozšířit revoltu do továren v nedalekém Písku, kde hrozba ztráty zaměstnání nedosáhla tak naléhavé aktuálnosti, ztroskotala na obavě zdejších

⁴⁸⁸ Kučera, Rudolf: *Život na příděl*, Praha, 2013, str. 12.

⁴⁸⁹ Tamtéž, str. 128. Viz také Heumos, Peter: "Dejte nám brambory, nebo bude revoluce." Hladové nepokoje, stávky a masové protesty v českých zemích v období 1914–1918, In: *První světová válka a vztahy mezi Čechy, Slováký a Němci*, Mommsen, Hans, Kováč, Dušan, Malíř, Jiří, Marková, Michaela eds., Brno, 2000.

dělníků, že po připojení se k protestu strakonických dělníků by riskovali svoje vlastní pozice ve výrobním procesu.⁴⁹⁰

Komunisté místo plošného generálního odporu masových stávek vytvářeli izolované opoziční kolektivy, které se dostávaly do opotřebovacích střetů se zaměstnavatelem a představiteli státu. Odpověď na otázku, jaké motivy stály za jednáním represivních orgánů a místní samosprávy vůči revoltujícím dělníkům tkví v zajištění legitimacy panujících mocenských vztahů.

Případný úspěch komunistických aktivistů, vedoucích dělníky ve strakonických ulicích, v podobě úplné kapitulace zaměstnavatele pod tlakem zbraní slabých jakými byla stávka spojená s blokadou provozu továrny a pouličními manifestacemi, by znamenal zrod nebezpečného precedentu zpochybňujícího dělbu materiálních statků ve společnosti a z nich vyplývajících mocenských vztahů. Systém by se tak dostal do neustálé hrozby ohrožení stability a výkon vládní moci by se stal o mnoho obtížnějším. Představitelé státu proto příliš neváhali s nasazením represivních sil k udržení veřejného pořádku a podpoře zájmů zaměstnavatele.

Komunisté tak čelili tlaku, jemuž nemohly dlouhodobě vzdorovat i přes účelová spojení, která byli komunističtí političtí podnikatelé ochotni uzavírat se svými ideovými protivníky. V situaci mezního vyčerpání řadových stávkujících, kteří nebyli dostatečně materiálně zajištěni, se diskurz krajní nespokojenosti rychle rozpadal a stále silnější podporu získávalo kompromisní vyjádření kolektivních zájmů formulované představiteli ostatních dělnických politických stran a odborových spolků – v případě, který se odehrál ve Strakonících, blokem reformistických odborových předáků. Komunisté nakonec svojí neústupností a snahou revoltu udržet co nejdéle to okolnosti dovolí utrpěli totální porážku, která znamenala dočasnou diskreditaci celého radikálně revolučního hnutí a krizi nejen lokálních elit KSČ ve Strakonících, ale problémy Komunistické strany Československa jako celku překlenuté až uplatněním nové taktiky jednotné fronty.

⁴⁹⁰ Na neochotě dělníků z ostatních průmyslových oblastí připojit se ke generální stávce ztroskotala stávka severočeských textilních dělníků v roce 1929. Viz Mlynárik, Jan: Nová štrajková stratégia a štrajk severočeských textilákov roku 1929, ČsČH, 1966. Podobně neúspěšný byl pokus transformovat mosteckou stávku do generální stávky všech horníků. Viz Štechová, Maryša: Češi a Němci v Mostecké stávce, diplomová práce, FSV UK, 2003.

Prameny a literatura

prameny

Státní okresní archiv Strakonice
Státní okresní archiv České Budějovice
Národní archiv Praha
Podnikový archiv Fezko Strakonice

Právo lidu 1932, 1933
Rudé právo 1931, 1932, 1933
zákon č. 50/1923 Sb. z. a n. - zákon na ochranu republiky
Jihočech 1933
Prácheň 1933
České slovo 1933
Textilník 1932, 1933
Rudý textilák 1932,1933
Nová doba 1932,1933
Pošumavský kraj 1933
Fašistický Jih 1933
Jihočeský dělník 1921
Mezinárodní tisková korespondence 1929
Textilní zájmy 1932
Obzor Národohospodářský 1930, 1931, 1932

publikované neperiodické prameny

Gottwald, Klement: Spisy, Sv. 2, Leden 1930–březen 1931, Praha, 1951
Gottwald, Klement: Spisy. Sv. 3, Březen 1931–červenec 1932, Praha, 1951
Protokol 5. řádného sjezdu Komunistické strany Československa: 18.-23. února 1929, Praha, 1978
Masaryk, Tomáš Garrigue: O bolševictví, Praha,1921
Marx, Karl, Engels, Fridrich: Komunistický manifest, Praha, 1972

- Lenin, Vladimír Iljič: Co dělat?, Praha, 1954
- Obeční kronika Strakonice 1916 – 1945, ed. Simona Kotlářová, Strakonice, 2005
- Strakonice, propagace a adresář, R. G. Šimečka eds., Strakonice, 1933
- Kotek, Josef: Odborové hnutí zaměstnanců, Praha, 1930
- Tayerle, Rudolf: Závodní organizace zaměstnanců, In: Závodní výbory, příručka pro závodní výbory a odborové organizace, Praha, 1937
- Kotek, Josef: Výklad zákona o závodních výborech pro praktickou potřebu, Praha, [1929?]
- Klátil, František: Stávka a moderní dělnická strategie, Praha, 1935
- Kautsky, Karl: Demokracie nebo diktatura, Praha, 1921
- Protokol III. řádného sjezdu Komunistické strany Československa: 26.–28. 9. 1925, Praha, 1925
- Protokol XVI. řádného sjezdu Československé sociálně demokratické strany dělnické v Praze ve dnech 27.-29. 9. 1930, Praha, 1930
- Hanáček, Jaroslav: Sociologie dělníka, In: Sociologická revue, roč. 10, 1939
- Gordon, M.: Rudá odborová internacionála (ROI): vznik, vývoj a podstata ROI a Amsterdam, Praha, 1927
- Lenin, Vladimír Iljič: O stávkách, In: Sebrané spisy, svazek 4., Praha, 1980
- Sorel, George: Reflection on violence, London, 1922
- Myslakowski, Zygmunt, Gross, Felix: Náš výzkum proletariátu, In: Sociologická revue, roč. 9, 1938
- Život nezaměstnaného, Sociologická revue 5, 1934
- Orwell, George: Cesta k Wigan Pier, Praha, 2011

paměti

- Pfeiferová, Karla: Stará textilačka vypravuje, Praha, 1964
- Haffner, Sebastian: Příběh jednoho Němce, Praha, 2002
- Bojovali – zvítězili, vzpomínky komunistů Jihočeského kraje, České Budějovice, 1961
- Cvrček, Jan Zdeněk: Mých devadesát let aneb pamatuji dva císaře a deset prezidentů, Strakonice, 2007

prameny dostupné online

- Bernstein, Eduard: Předpoklady socialismu a úkoly sociální demokracie demokracie, dostupné online na http://www.sds.cz/docs/prectete/eknihy/eb_psusd.htm

Projev Antonína Zápotockého v poslanecké sněmovně Národního shromáždění 7. 2. 1933, dostupné online na <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/246schuz/s246007.htm>

Projev Marie Čížinské v poslanecké sněmovně národního shromáždění 1. 7. 1931, dostupné online na <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/133schuz/s133004.htm>

Lozovskij, Alexandr: Infantile Diseases of French Trade Unionism, The Labour Monthly, October 1922, dostupné online na

http://www.marxists.org/archive/lozovsky/1922/french_unions.htm

literatura

Kořalková, Květa: Hnutí nezaměstnaných v Československu, Praha, 1961

Hrubec, Marek a kol.: Etika sociálního konfliktu, Alex Honneth a kritická teorie uznání, Praha, 2012

Holubec, Stanislav: Lidé periferie, Plzeň, 2009

Bělíček, Pavel: Dějiny marxistické estetiky, Praha, 2005

Zaleskij, Konstantin Alexandrovič: Imperija Stalina. Biografičeskij enciklopedičeskij slovar, Moskva, 2000

Heywood, Andrew: Politické ideologie, Praha, 1994

Eco, Umberto: Vytváření nepřítele, Praha, 2013

Polášek, Martin: Revizionisté, progresivisté a tradicionalisté: programové debaty v Československé sociální demokracii v letech 1924-1938, Brno, 2013

Klimek, Antonín: Velké dějiny zemí koruny české, svazek 14 (1929-1938), Praha, 2002

Čapka, František: Odbory v českých zemích v letech 1918-1948, Brno, 2008

Rákosník, Jakub: Odvrácená tvář meziválečné prosperity: nezaměstnanost v Československu v letech 1918-1938, Praha, 2008

Jahoda, Marie, Lazarsfeld, Paul Felix, Zeisel, Hans: Marienthal: sociografie komunity nezaměstnaných, Brno, 2013

Bolšaja biografičeskaja enciklopedija, heslo Lozovskij, A.; dostupné na:

http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_biography/73115/%D0%9B%D0%BE%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9;

Tilly, Charles: Politika kolektivního násilí, Praha, 2006

Macek, Pavel, Uhlíř, Lubomír: Dějiny policie a četnictva II. Československá republika 1918-1939, Praha, 1999

Olejník, Jan: Českoslovenští legionáři - rodáci a občané okresu Strakonice, Strakonice, 2000

- Nakonečný, Milan: Český fašismus, Praha, 2006
- Paxton, Robert: Anatomie fašismu, Praha, 2007
- Rákosník, Jakub, Noha, Jiří: Kapitalismus na kolenou, dopad velké hospodářské krize na evropskou společnost v letech 1929-1934, Praha, 2012
- Bosák, František: Stávka strakonických textiláků, České Budějovice, 1964
- Šrůtek, Jan: Černá a bílá, Strakonice, 1969
- Pejčoch, Ivo: Armády českých politiků: české polovojenské jednotky 1918-1945. Cheb, 2009
- Příruční slovník k dějinám KSČ, Sv. 1, A-O, Praha, 1964
- Příruční slovník k dějinám KSČ, Sv. 2, P-Z, Praha, 1964
- Rupnik, Jacques: Dějiny Komunistické strany Československa: od počátků do převzetí moci, Praha, 2002
- Buchlovský, Martin. Historický obraz tzv. Frývaldovské stávky, Jeseník, 2006
- McDermott, Kevin, Agnew, Jeremy: Kominternu : dějiny mezinárodního komunismu za Leninovy a Stalinovy éry, Praha, 2011
- Kučera, Rudolf: Život na příděl: válečná každodennost a politiky dělnické třídy v českých zemích 1914-1918, Praha, 2013
- Šanderová, Jadwiga: Sociální stratifikace, Praha, 2004
- Cabada, Ladislav: Komunismus, levicová kultura a česká politika 1890-1938, Plzeň, 2005
- Kárník, Zdeněk: České země v éře První republiky (1918-1938). Díl 2, Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930-1935), Praha, 2002
- Hobsbawn, Eric: Revolutionaries: contemporary essays, London, 1982
- Arendtová, Hannah: O násilí, Praha, 1995
- Vebr, Lubomír: Mostecká stávka 1932, Praha, 1955
- Sartori, Giovanni. Srovnávací ústavní inženýrství, Praha, 2001
- Tilly, Charles: From mobilisation to revolution, 1978
- Giddens, Anthony: Sociologie, Praha, 1999
- Niklíček, Ladislav: Dilema Československých komunistů ve třicátých letech, Praha, 1968
- Pejčoch, Ivo: Fašismus v českých zemích, Praha, 2011
- Kubů, Eduard, Pátka, Jaroslav ed.: Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami, Praha, 2000
- Sichinger, Josef: Další kapitoly velké historie. Příspěvek k historii 60 let KSČ na Strakonicku, Strakonice, 1981
- Průcha a kol.: Hospodářské a sociální dějiny Československa I.díl, Brno, 2004
- Lacina, Vlastislav: Velká hospodářská krize v Československu (1929-1934), Praha, 1984

Sekanina, Milan: Kdy nám bylo nejhůře?, Praha, 2004
Klátil, Fráňa, Republika nad stranami: o vzniku a vývoji Československé strany národně socialistické (1897-1948), Praha, 1992
Thompson, Edward Palmer: The Making of the English Working class, Harmondsworth, 1978
Novotná, Eliška: Sociologie sociálních skupin, Praha, 2010
Benko, Juraj: Bolševizmus medzi Východom a Západom (1900-1920), Bratislava, 2012
Rapport, Michael: Evropa devatenáctého století, Praha, 2005
Brown, Archie: Vzestup a pád komunismu, Brno, 2011
Hobsbawm, E. J. Věk extrémů: krátké 20. století 1914-1991, Praha, 1998
Nechvátal, Martin: 15. 5. 1921: založení KSČ: ve službách Kominterny, Praha, 2002
Buchtová, Božena: Nezaměstnanost, Psychologický, ekonomický a sociální problém, Praha, 2002
Chyba, Antonín: Postavení dělnické třídy v kapitalistickém Československu, Praha, 1972

nepublikované diplomové a disertační práce

Samec, Josef: Činnost KSČ na Strakonicku v letech 1921-1938, diplomová práce obhájená na UK, Praha, 1976
Pelikánová, Martina: Umění a moc stávký; Co je a co není vidět, diplomová práce obhájená na FSV UK, Praha, 2000
Noha, Jiří: Sociální demokracie v meziválečném Československu - osobnosti, ideje, trendy 1920 – 1937, disertační práce obhájená na UK, Praha, 2012
Štechová, Maryša: Češi a Němci v Mostecké stávce, diplomová práce obhájená na FSV UK, Praha, 2003
Urban, Dan. Srovnání volebních kampaní KSČ v letech 1925, 1929 a 1935, Univerzita Karlova v Praze, diplomová práce, 2010

články a studie

Vejnar, Lubomír: Stávkové hnutí v buržoazní statistice, ČSČH, 1958
Kuklík, Jan: Hledání cesty k demokratickému socialismu. K programovému vývoji Československé sociálně demokratické strany dělnické v první polovině 30. let, In: K novověkým sociálním dějinám českých zemí. Díl 3. Od války k válce. 1914-1939, Ed.: Kárník, Zdeněk, Praha, 1998

Harna, Josef: Český národní socialismus, In: Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861–2004, MALÍŘ, Jiří a kol. , Brno, 2005

Vlček, Radomír: Lenin a světová revoluce, In: Lenin: kontinuita a/nebo diskontinuita ruských dějin?, ed. Jiří Hanuš, Brno, 2013

Rákosník, Jakub: Zásady ochrany a boje nezaměstnaných v kontextu programu KSČ v letech 1921-1938, In: Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu, ed. Kárník, Zdeněk, Praha, 2003

Hollander, Jocelyn, Einwohner, Rachel: Conceptualizing Resistance, Sociological Forum, Vol. 19, No. 4, Dec., 2004

Schaff, Adam: Marxist Theory on Revolution and Violence, Journal of the History of Ideas, Vol. 34, No. 2, Apr. - Jun, 1973

Heller: Power, Subjectification and Resistance in Foucault, SubStance, Vol. 25, No. 1, 1996

Strmiska, Maxmilián: Demokracie, extremismus a antisystemová orientace, In: Politický extremismus a radikalismus v české republice, ed. Fiala, Petr, Brno, 1998

Studer, Brigitte: Stalinization: Balance Sheet of a Complex Notion, In.: Bolshevism, Stalinism and the Comintern, Perspectives on stalinization, 1917-1953, New york, 2008

Žáček, Pavel: Tiskový pořádek před 15. březnem 1939, cenzurní opatření za zvýšeného ohrožení republiky, In: Paměť a dějiny, 2009/02

Rákosník, Jakub: Bolševizace odborů očima poražených, In: Kárník, Zdeněk, ed., Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu, sv. IV, Praha, 2004

Mlynárik, Jan: Nová štrajková stratégia a štrajk severočeských textilákov roku 1929, ČsČH, 1966

Williams, Robert: Collective Immortality: The Syndicalist Origins of Proletarian Culture, 1905-1910, Slavic Review, Vol. 39, No. 3, Sep. 1980

Crook, Wilfrid: The Revolutionary Logic of the General Strike; The American Political Science Review, Vol. 28, No. 4, Aug. 1934

Řezníková, Lenka: Identita/alterita, In: Koncepty a dějiny, Praha, 2014

Sichinger, Josef: Štěkeň revoluční. Příspěvek k historii stávky zemědělských dělníků na velkostatku Štěkeň v roce 1920, Strakonice, 1980

Šrámek, Vladimír: Příspěvek k regionální historii Vodňanska. Dvě významné události z dějin dělnického hnutí na Vodňansku r. 1920, In: Výběr z prací členů Historického kroužku, č. 4, 1965

Moran, Rachel: Consuming relief: Food stamps and New Welfare of the New Deal, In: JAH, March 1, 2011

Heumos, Peter: "Dejte nám brambory nebo bude revoluce", Hladové nepokoje, stávky a masové protesty v českých zemích v období 1914-1918, In: První světová válka a vztahy mezi Čechy, Slováky a Němci, Brno, 2000

Heumos, Peter: Strukturální prvky první Československé republiky. Politicko-společenský systém, intermediární organizace a problém stability, In: Soudobé dějiny. 2, č. 2-3, 1995

Minaříková, Hana: Evidence a statistika v buržoazním Československu, AUPO, Facultas Philosophica, Historica 22, 1983

Hálová, Jelena: Kroky městem mezi dvěma válkami, In: Strakonice kapitoly ze života města, Strakonice, 2005

Kupka, Jiří: Urbanistický vývoj Strakonice, In: Strakonice kapitoly ze života města, Strakonice, 2005